

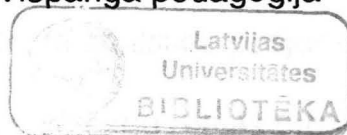
Latvijas Universitāte  
Pedagoģijas un psiholoģijas institūts

Ar rokraksta tiesībām

Jānis Rozenblats

**Profesionālo vērtību veidošanās audzēkņu un  
skolotāju pedagoģiskajā mijiedarbībā  
Tehniskajā ģimnāzijā**

Vispārīgā pedagoģija



Disertācija  
pedagoģijas doktora  
zinātniskā grāda iegūšanai

Zinātniskais vadītājs  
Dr. habil. paed.,  
profesore Ausma Špona

Rīga  
1998

## SATURS

levads	3
1. Profesionālo vērtību problēma pedagogijā	11
1.1. Filozofiskās, psiholoģiskās, pedagogiskās vērtību teorijas	11
1.2. Profesionālo vērtību veidojošā vide	22
1.3. Vērtību veidošanās pedagogiskā saskarsmē.	44
2. Audzēkņu vērtīborientācijas un mijiedarbības "skolotājs - audzēknis" izpēte	55
2.1. Pētījuma metožu izvēle, to atbilstība pētījuma priekšmetam	55
2.2. Tehniskās ģimnāzijas audzēkņu reālās profesionālās vērtības	58
2.3. Audzēkņu profesionālo vērtību pilnveidošanās pedagogiskajā procesā	72
Nobeigums	98
Izmantotās literatūras saraksts	102
Pielikums	108

## IEVADS

Šajā laika posmā, kurā top mans darbs, mūsu izglītības sistēma nenoliedzami pārdzīvo krīzi. Par to liecina lielais skolēnu skaits, kuri neapmeklē skolu, jauniešu neziņa par savu turpmāko dzīvi pēc skolas beigšanas, neatrisinātais skolu finansiālais jautājums utt. Strauji pieaug profesionāli orientētas izglītības nozīme. Būtiskas pārmaiņas notiek visās tautsaimniecības jomās. Jauniešu sagatavošanās darba dzīvei atbilstoši laika prasībām iegūst citu jēgu, jaunu nozīmi. Mūsu sabiedrību neizbēgami ietekmē Eiropas valstīs un pasaulē vērojamās tendences kā "informācijas sabiedrības" veidošanās, ekonomisko norišu globalizācija, zinātnes un tehnikas progress.

Problēmas būtība ir tā - cik mēs esam gatavi šīm pārmaiņām? Attiecīgas prasības tiek izvirzītas arī izglītības sistēmai. Daudz lielāku nozīmi iegūst profesionālā bāzes izglītība, kas dod iespēju jauniešiem pašam veidot savu karjeru, ļauj elastīgi reaģēt uz situāciju darba tirgū. Mācību metodes un saturs mūsdienās orientēts uz sociālo kompetenču un profesionālo spēju attīstību. Šīs nostādnes izvirza pilnīgi jaunas prasības izglītības ieguves organizatoriem un skolotājiem.

Ir saprotams, ka tikai izglītots un augsti kvalificēts darbspēks, kurš spēj adaptēties mainīgajos darba tirgus apstākļos, var nodrošināt ekonomikas augšupeju. Daudz sarežģītāk ir izveidot valstī šai pamatnostādnei atbilstošu profesionālās izglītības sistēmu, kura nodrošina kvalificēta darbspēka sagatavošanu atbilstoši darba tirgus prasībām.

Savas kompleksās būtības dēļ profesionālā izglītība ir pakļauta dažādu interešu sadursmēm. Tāpēc, lai varētu mainīt profesionālo izglītību un tās struktūru, ir nepieciešams panākt vienprātību sociālo

partneru starpā (darba devēji, darba ņēmēji, valsts un skolas kā sabiedrisko interešu pārstāvji).

Šodien Latvijā galvenās pastāvošās problēmas profesionālās izglītības sistēmā ir :

- nav vienotas, valdības līmenī akceptētas, profesionālās izglītības attīstības stratēģijas;

- nav vienotas profesionālās izglītības sistēmas: profesionālās izglītības mācību iestādes pakļautas dažādām ministrijām, atšķirīgas pieejas profesionālās kvalifikācijas līmeņu vērtēšanai, nav sistēmu pārejai no viena izglītības veida uz citu, nedarbojas nacionālo nodarbinātības un izglītības standartu sistēma,

- nepilnīga profesionālās izglītības sistēmas darbību nodrošinošo institūciju infrastruktūra: darba devēju, profesionālo korporāciju, arodbiedrību, kā arī atbalsta institūciju - profesionālās izglītības metodisko centru, pētniecības institūtu, darba tirgu, pētniecības institūciju, u.c., vāja esošo institūciju savstarpēja saikne,

- vāja saikne ar darba tirgu un līdz ar to neatbilstība jaunajās tirgus ekonomikas situācijās,

- nepilnīgs finansu mehānisms un nepietiekams finansējums: trūkst investīciju attīstībai, esošie finansējuma mehānismi nestimulē attīstību, netiek piesaistīti darba tirgus finansu resursi.

Šīs problēmas ir risināmas, nodrošinot profesionālu pieeju katrai no tām. Šodien, kad ir degradējušās daudzas cilvēku dzīves vērtības, aizvien aktuālāka kļūst profesionālo vērtību izkopšana jauniešu un skolotāju mijiedarbībā.

Tradicionāli par skolotājiem profesionālās izglītības mācību iestādēs strādā speciālisti ar atbilstošu vidējo vai augstāko izglītību savā



profesionālajā nozarē. Lielākajai daļai no viņiem nav pedagoģiskās izglītības. Profesionalitāte, protams, ir profesionālo vērtību sastāvdaļa.

Latvijai, pārejot no plānveida ekonomikas uz tirgus ekonomiku, profesionālā izglītība atrodas īpašā situācijā. Mainās attīstības tendences.

Tirgus ekonomikas attīstība, kā arī uzņēmēju sektora vietējās un starptautiskās konkurētspējas nepieciešamība prasa darba spēku, kura zināšanu, prasmju veids un līmenis atbilstu ražošanas un sabiedrības vajadzībām. Realizējot profesionālās izglītības programmas, nozīmīgas ir audzēkņu personīgās intereses. Veidojot profesionālo vērtību kopumu, nepieciešams, lai izglītības virzība tiktu skatīta kā audzēknim no dabas piemītošās aktivitātes, zinātkāres, darboties prieka saglabāšana un attīstīšana izvēlētā arodā.

Profesionālo izglītību iegūstošo audzēkņu skaits sākot ar 1990. gadu samazinās, un galvenais faktors tam ir proporciju neatbilstība starp vispārizglītojošo un profesionālo izglītību. Šai neatbilstībai ir objektīvs pamats - pārejot no centralizētas (plānveida) ekonomikas uz decentralizēto (tirgus) ekonomiku, tautsaimniecība pārstrukturējas. Latvijā šis process netiek apzināti vadīts, bet praktiski atstāts pašplūsmā, un tas izraisa sabiedrībā neskaidrības un nenoteiktības izjūtas.

Neziņa par tautsaimniecības struktūras izmaiņām, attīstību un atbilstošo profesiju darbinieku vajadzību perspektīvē, ierobežo jauniešu profesionālo izvēli. Kā konstatējusi pētnieku grupa zinātnieka R.Taraškēviča vadībā (arī autors), ja savlaicīgi nenotiks pārorientācija no vispārizglītojošās uz profesionālo skolu, tad 2010. gadā profesionālās izglītības mācību iestādes apmierinās darba tirgus vajadzīgas tikai par 50%. Darba grupa, pētot Latvijas profesionālās

izglītības sistēmas finansēšanas normatīvus vienam audzēknim pa specializācijas grupām, atbilstoši starptautiskajam izglītības klasifikācijas standartam, secinājusi, ka Latvijā šodien 42400 audzēkņu vietā profesionālās izglītības mācību iestādēs vajadzētu mācīties 56200. Vai ik gadus jāorientē izvēlēties profesionālo izglītību 45,9% pamatskolu beidzēju un 17,1% vidusskolu absolventus, t.i. 63% no attiecīgās vecuma grupas jauniešu. [40]

Ņemot vērā saspringto situāciju profesionālajā izglītībā, ir svarīgi nodrošināt kvalitatīvu mācību procesu, kura rezultātā iegūtās profesionālās vērtības praktisko nodarbību laikā un ārpus tām, ļautu mazāk sāpīgi valstij pārdzīvot nepieciešamā darbaspēka kvantitātes trūkumu nākotnē.

Tas nozīmē, ka mācību procesa efektivitāte un mērķtiecīga virzība kļūst par aktuālu pedagoģisku problēmu. Mijiedarbības audzēknis - skolotājs ietekme uz vērtību veidošanos un zināšanu apguvi nav pārvērtējama. Audzēknis un skolotājs ir divi darbības subjekti šajā pedagoģiskajā darbībā, kuras rezultātā notiek audzēkņa kā personības attīstība un skolotāja pilnveide. Savukārt mijiedarbības audzēknis - skolotājs procesā veidojas un attīstās profesionālās vērtības.

Psiholoģijas teorija atzīst, ka katram cilvēkam ir neierobežots spēju potenciāls, lai mainītos, pārveidotos un attīstītu savu personību.

Tāpēc apstākļu modelēšana visu pedagogu un audzēkņu iekšējā potenciāla izpausmēm, garīgajai izaugsmei, vajadzībai pēc pašrealizācijas, kas orientēta uz profesionālo vērtību veidošanu audzēkņiem, ir aktuāla.

Kā liecina statistika, kas raksturo iedzīvotāju izglītību, nodarbinātību, izpeļņu, bezdarbu u.c. ir nepietiekoši iedzīvotājus izglītot tikai vispārīgi. Šī iedzīvotāju grupa ir viennozīmīgi lielākā "sociālā riska"

grupas sastāvdaļa. Latvijā reģistrētie bezdarbnieki ar vidējo vispārīgo un pamata izglītību sastāda 57,3%. Būtiskākais ir tas, ka tikai 0,7% ieslodzīto ir ar augstāko izglītību un salīdzinoši maz - 8,5% ar vidējo tehnisko un vidējo speciālo izglītību; tāpat profesionālo izglītību. 90,8% ir ar vispārīgo izglītību, tajā skaitā 41% ar vidusskolas izglītību. Sasniedzot noteiktu briedumu, jauniešiem jāvar atrast vieta darba tirgū, sākt strādāt, uzturēt sevi, savu ģimeni un dot labumu sabiedrībai kopumā. [41]

Tomēr statistika uzrāda, ka iedzīvotāju sastāvs Latvijā veidojas ar lielu to iedzīvotāju grupu īpatsvaru, uz kuriem attiecas pastiprināti sociālā riska faktori (bezdarbs, noziedzība u.c.). Tajā pat laikā viena ieslodzītā izmaksas gadā ir vairāk nekā 2000 Ls. Aptuveni tikpat valstij gadā izmaksā viens bezdarbnieks (ņemot vērā netiešās izmaksas, atvieglojumus u.c.). Viens profesionālās skolas audzēknis izmaksā apmēram 400 Ls. [41]

Sabiedrībai kopumā ir ekonomiski izdevīgi sagatavot cilvēkus darba tirgum. Situācijā, kuru raksturo straujas tehnoloģiskās pārmaiņas un nepieciešamība integrēties starptautiskajā tirgū, tikai izglītots, profesionāli orientēts, kvalificēts un adaptēties spējīgs audzēknis ir veiksmīgu reformu un augošas labklājības garants. Valstīm, kur tāda audzēkņa (darba spēka) nav, jāsamierinās ar ekonomiskā atpalcēja lomu.

Lai, kaut daļēji, izvairītos no drūmās perspektīvas, tiek veikti pārkārtojumi daudzās dzīves jomās. Šodien, kad notiek vērtību pārvērtēšana, tiek konstatēts nepieciešamais sabiedrības attīstībai, profesionālajās mācību iestādēs rodas nepieciešamība veidot tādu audzēkņa un skolotāja mijiedarbības modeli, kas sekmētu profesionālo vērtību veidošanos un attīstību. Ir iegūta zināma pieredze profesionālo vērtību veidošanās procesam Vācijā, Holandē, Zviedrijā, Īrijā, Anglijā,

Dānijā. Šajās valstīs ir gūti zināmi panākumi mērķtiecīgā profesionālā vērtīborientācijā, kas sekmē kvalificēta darbaspēka sagatavošanu profesionālās izglītības mācību iestādēs.

Tāpēc radās vēlēšanās izpētīt konkrētā vidē profesionālo vērtību veidošanās procesu, noskaidrot to ietekmējošos pamatfaktoros un izveidot optimālu modeli profesionālo vērtību veidošanās procesam audzēkņu un skolotāju saskarsmē Tehniskajā ģimnāzijā.

**Pētījuma objekts:**

Pedagoģiskais process Tehniskajā ģimnāzijā.

**Pētījuma priekšmets:**

Audzēkņu profesionālo vērtību veidošanās pedagoģiskajā procesā.

**Pētījuma mērķis:**

Izpētīt Tehniskās ģimnāzijas audzēkņu profesionālās vērtības, to veidošanās likumsakarības un izveidot tām atbilstošu audzēkņu un skolotāju pedagoģiskās mijiedarbības modeli, kas nodrošinātu sekmīgu profesionālo vērtību veidošanos.

**Pētījuma hipotēze:**

Audzēkņu un skolotāju pedagoģiskās mijiedarbības modelis ir efektīvs un nodrošina profesionālo vērtību veidošanos audzēkņiem, ja

- saskarsmē mācību procesā audzēkņi apzinās tuvākos un tālākos darbības mērķus, izjūt atbildību par darba procesu un rezultātiem,
- praktiskās nodarbības ir mērķtiecīgas un balstītas uz vērtīborientējošās vides pārzināšanu, respektējot audzēkņu pašpieredzi un viņu pašrealizācijas vajadzības,

- audzēkņi ir ieinteresēti savas profesijas apgūvē un pastāv mīļšakarības starp audzēkņu profesionālo ieinteresētību un pedagoģu prasmi atklāt būtiskās profesionālās vērtības,
- audzēkņi pieņem skolotāja pedagoģiskās darbības stilu un pozīciju.

### **Pētījuma uzdevumi:**

1. Izanalizēt profesionālo vērtību būtību, noteikt to veidošanās komponentes un Tehniskās ģimnāzijas audzēkņu reālās vērtības.

2. Izveidot skolotāju un audzēkņu pedagoģiskās mijiedarbības optimālu modeli un praksē to pārbaudīt.

3. Atklāt pedagoģiskās likumsakarības, kas ir pamatā sekmīgam audzēkņu profesionālo vērtību veidošanās procesam.

### **Pētījuma metodes:**

#### **Teorētiskās metodes.**

- Filozofu, pedagoģu, psihologu darbu analīze par vērtību orientāciju būtību un veidošanos; par profesionālo vērtību veidošanos jauniešu vecumā; par pedagoģu un audzēkņu mijiedarbību.
- Skolotāju un audzēkņu mijiedarbības modelēšana.

#### **Empīriskās metodes.**

- Novērošana skolotāju un audzēkņu saskarsmes efektivitātes izzināšanai profesionālo vērtību izveidē.
- Pārrunas un intervijas ar skolotājiem un audzēkņiem.
- Anketēšana. Skolotāju un audzēkņu anketēšana, lai izzinātu viņu viedokli par profesionālām vērtībām, to hierarhiju.
- Dokumentu analīze. Normatīvo dokumentu, audzēkņu personīgo lietu un darba produktu analīze.
- Darbības rezultātu analīze.
- Pedagoģiskais eksperiments.

**Pētījuma bāze:**

Rīgas Valsts Tehniskās ģimnāzijas 453 audzēkņi un 22 skolotāji. Audzēkņi kokapstrādes nodaļas 1.,2.,4. kurss, metālapstrādes nodaļas 1.,2.,3.,4. kurss un automobiļu nodaļas 1.,2.,3. kurss.

**Darba struktūru** veido ievads un divas daļas. Pirmajā analizētas filozofiskās, psiholoģiskās un pedagoģiskās vērtību teorijas, kā arī veikta profesionālo vērtību veidojošās vides analīze. Izzināta audzēkņu subjektīvā attieksme pret vērtībām, analizēta profesionālo vērtību veidošanās pedagoģiskā saskarsmē un noteiktas profesionālo vērtību veidošanās komponentes. Izveidots audzēkņu un skolotāju mijiedarbības modelis profesionālo vērtību veidošanās procesam. Otrajā daļā veikta profesionālo vērtību veidošanās audzēkņu un skolotāju pedagoģiskā mijiedarbībā Tehniskajā ģimnāzijā empīriskā izpēte un pedagoģisko likumsakarību atklāšana, kas ir pamatā sekmīgam audzēkņu profesionālo vērtību veidošanās procesam.

## **1. Profesionālo vērtību problēma pedagoģijā**

Lai pētītu vērtību veidošanos un to ietekmējošos faktorus audzēkņu un skolotāja mijiedarbībā, ir jānoskaidro šo jēdzienu būtība un savstarpējā sakarība. Šim nolūkam tika veikta zinātniskās literatūras analīze, izvērtējot minēto problēmu dažādu autoru darbos.

### ***1.1. Filozofiskās, psiholoģiskās, pedagoģiskās vērtību teorijas***

Jebkurā dzīves jomā ir jāsastopas ar vērtības jēdzienu. Pedagoģiskajā literatūrā, psihologu darbos un filozofu apcerējumos tas formulēts un izskaidrots tieši, bet mākslā, literatūrā, mūzikā, kino u.c. vērtības jēdziens tiek lietots netieši.

Aksioloģija jeb vērtību teorija ir filozofijas mācība par vērtībām. Tā radusies filozofijā 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā. Terminu - vērtību teorija - pirmie lietoja franču filozofs P.Lapī (1902.) un vācu filozofs E. Hartmanis (1908.). Aksioloģijas aspektus risinājuši dažādu ideālisma skolu filozofi, ideālistiski izskaidrojot sabiedrības parādības, noliedzot sabiedrības esamības un apziņas objektīvo likumsakarību izpēti iespēju.

Tālākie vērtību teorijas pētījumi balstās uz dialektisko un vēsturisko materiālismu, kurā tiek pētīts vērtību kategoriju saturs dažādās sabiedriskās apziņas formās, kā arī šo kategoriju cieši saistīto jēdzienu (mērķis, norma, kvalitāte, ideāls, dzīves jēga u.c.) saturs. Aksioloģijas izpratne un normas tiek attiecinātas uz priekšmetiskām (materiālām), sociālām, ētiskām u.c. vērtībām. Priekšmetiski objektīvās un apziņas subjektīvās vērtības (nostādnes, vērtējumi, priekšstati u.t.t.) ir divi poli cilvēku vērtībattieksmē pret pasauli. Šajā vērtību teorijas

skatījumā būtiskais ir objekta nozīme subjektam, personībai, noteiktas parādības vērtība cilvēkam, ļaužkopai, sabiedrībai. [21]

Filozofiskā doma attiecībā uz vērtībām risina tādus jautājumus, kā:

- kas ir vērtība, kā kaut kas top par vērtību,
- vai vērtības nosaka izdzīvošanas instinkti, sociālās intereses vai arī tās ir pilnīgi neatkarīgas un pašas nosaka visu pārējo - normas, intereses, ievirzes,
- vai vērtības ir atkarīgas no vērtētāja, subjekta, (cilvēka) kas uz tām tiecas,
- vai vērtības ir pārļaiciskas vai arī mainās līdz ar laiku,
- vai pastāv vērtību hierarhija, (hieros - svēts, arche - vara) sakārtojums no zemākās līdz augstākajai vērtībai un kas to nosaka.

[5]

Vērtību orientācija ir subjekta virzība uz dažādām vērtībām un galvenā tās funkcija ir palīdzēt viņam atšķirt svarīgāko no mazāk svarīgā. Interesanta šajā ziņā ir E.Šprangera [53] veidotā jauniešu tipoloģija, kas balstīta uz vērtību orientāciju, kurā tiek akcentēta pārdzīvojuma nozīme, iedarbojoties uz psihi un pārveidojot to. E.Šprangers, analizēdams jaunatnes vērtības, norāda ka indivīda gara uzbūve, attīstības ritms atkarīgs no tā, vai viņš ir atvērts pārdzīvojumam, vai arī tas notiek kāda spiediena rezultātā. Ja vērtības atklājas indivīda iekšienē caur personisko pārdzīvojumu, tiek uztvertas jaunā gaismā, pēc E.Šprangera domām, tās kļūst piesātinātas. E.Šprangera tipoloģija veidota balstoties uz "es" izjūtu atšķirībām un nosaka jauniešu vērtību sistēmu veidošanos.

Piesātināto vērtību veidošanās process sīki izanalizēts zinātnieces M.Vidneres [57] monogrāfijā "Ar asarām tas nav



pierādāms..." Šeit pārdzīvojuma pieredzes izpratne cieši saistīta ar personības iekšējo vērtību sistēmu un vērtību sistēmas noturīgums vai izmaiņas skatītas atkarībā no personas vērtību piesātinātības. Autore norāda, ka nozīmīga ir vērtību sistēmas integrācija dzīves pieredzē, kuras pamatā notiek vērtības piesātināšanās. Vērtības piesātinājuma pakāpi nosaka mijiedarbība - cilvēka objektīvā un subjektīvā attieksme pret vērtību, kā arī vērtības individuālā un sabiedriskā nozīme. M.Vidnere vērtības piesātinātības procesā izdala četras stadijas:

- vērtības apzināšanās stadija, kurā notiek vērtības jēgas veidošanās un apzināšanās process;
- vērtības piesātinātības stadija, kas nosaka vērtības simbolisko nozīmi;
- vērtība kā piesātināta ideja pašam cilvēkam;
- piesātināta vērtība, ko cilvēks īstenojis realitātē, kas veidojusies vērtību integrācijas procesā.

Analizējot M.Vidneres teoriju, konstatējam, ka lai vērtība kļūtu par personības struktūrelementu un piesātināta, tā ir jāiepazīst, jāizprot, jāpārdzīvo un tikai pēc tam tā var kalpot kā faktors, kas ietekmē personības darbību un dzīvesveidu, bet spēja patiesi pārdzīvot un izjust atklājas tikai konkrētās situācijās un apstākļos.

Mūsu pētījums veikts ar mērķi, lai konstatētu audzēkņu galvenās vērtībievīrzes praktisko nodarbību laikā un izveidotu pedagoģiskās mijiedarbības modeli sekmīgam profesionālo vērtību veidošanās procesam. Vērā ņemamas ir P.Dāles atziņas, kas tapušas jauniešu rakstura pilnveidošanas un inteliģences izkopšanas izpētes procesā. Viņš ir norādījis, ka būtiskas ir spējas:

- kritiski un patstāvīgi spriest,
- orientēties jaunās situācijās, piemēroties jauniem uzdevumiem,

- tvert parādību būtību un jēgu,
- smalki izjust, pārdzīvot un pareizi vērtēt visu, kas cilvēcīgi mūžīgi vērtīgs un nozīmīgs,
- ierobežot un apskaidrot cilvēciskās dabas zemākās dziņas un potences.

No ētikas viedokļa vērtība ir ideālais mērķis un labums; tas izsaka jēgpilnas vajadzības, zināmu pilnību, ideālu, jābūtību pēc kā tiekties. Vērtība ir jēgpilnais, saprātīgais, tas, kā vēl nav, bet, kam vajadzētu būt un pēc kā vērts tiekties. [21]

Vērtības un vērtību orientāciju dažādos aspektos ir pētījuši zinātnieki A.Zdravosmislovs [68], O.Drobņickis [67], V.Tugarinovs [89] runā par vērtību subjektīvi objektīvo raksturu un atklāj vērtējoša cilvēka apkārtējās pasaules atspoguļojuma būtību.

Pamatā visi psihologu un sociologu pētījumi orientēti uz vērtību sistēmas veidošanās psiholoģisko mehānismu izpēti. S.Rubinšteins [85] vērtību būtību traktē kā kaut ko tādu, kas ir pasaulē un kaut ko nozīmē cilvēkam. Paplašinātu vērtību analīzi dod L.Arhangeļskis [63], norādot, ka vērtējošas attieksmes pamatā ir objekta nozīme subjektam. Ē.Fromms [8] šķir divus cilvēku orientācijas līmeņus: neproduktīvo un produktīvo. Neproduktīvā cilvēku orientācija saistīta ar receptveidīgo, ekspluatorisko, uzkrājēja un tirgus orientāciju, bet produktīvā orientācija, pēc Ē.Fromma domām saistīta ar labākas sabiedrības meklējumiem, ar personības pilnveidošanas un savu iespēju realizēšanu. Vērtību sistēmas veidošanās psiholoģisko mehānismu izpētē strādājuši arī Ā.Karpova [14], M.Vidnere [57], I.Tunne [55], I.Plotnieks [36,37], Ē.Ēriksons [7], I.Kons [18,77], A.Ļeontjevs [78] u.c.

Latvijas zinātniece Ā.Karpova [14] nosauc pamatvērtības, kuras cilvēce praktiskajā un garīgajā pieredzē ir atlasījusi un atzinusi kā

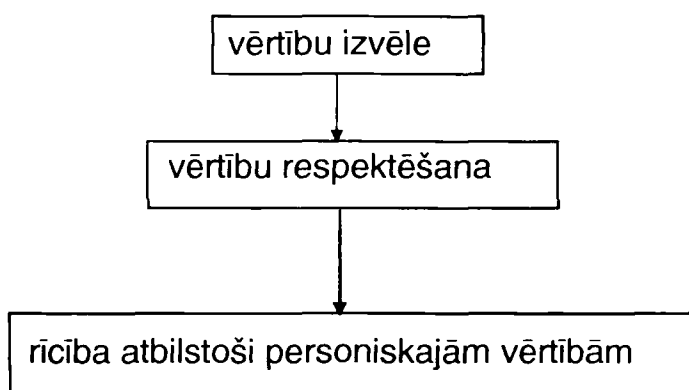
galvenās - tās ir: miers, drošība, brīvība, vienlīdzība, taisnīgums, cilvēcība, sabiedriskā kārtība, cilvēka labklājība, personības attīstība un izglītība. Viņa aplūko vērtības arī dinamikā un uzskata, ka pastāvīga vērtību pārvērtēšana dzīves gaitā ir cilvēku dzīves dialektikas likumsakarīgs rezultāts, jo patstāvīgi notiek izmaiņas, attiecību ar pasauli un citiem cilvēkiem pārkārtošanās. Mainoties iekšējiem nosacījumiem, sāk darboties citas aktualizētas vērtības, jo cilvēka dzīve ir attīstība, tajā ir kāpumi, kritumi, aiz kuriem risinās vienu vērtību aktualizācija un citu aizmirstāšana. Šī teorētiskā atziņa ir vairākkārt aprobēta mūsu pētījuma laikā un nav radījusi citu viedokli.

Vērtību pētījumi nav sveši arī pedagoģiskai domai. Nozīmīgs ir zinātnieka J.Anspaka [1] devums pedagoģiskā vēsturiskuma principa traktējumā, kas darbā ļauj izskaidrot kāpēc viena vai otra vērtība atrod savu vietu audzēkņa vērtību sistēmā. J.Studenta [51] pētījumos uzsvērts, ka, runājot ar audzēkņiem par viņu savstarpējām attiecībām, jābūt jebkurā gadījumā ļoti uzmanīgiem un taktiskiem, jo jaunieši dzīvi uztver īpaši jūtīgi. Svarīgi, lai jauniešiem pašam rastos vēlēšanās dalīties ar kādu no grupas biedriem, pedagogiem vai ģimenes locekļiem tajos neskaidrajos jautājumos, kas viņu uztrauc. Jauniešu un pieaugušo mijattiecības galvenokārt ietekmē vecuma atšķirības un sociālo lomu dažādība. Mūsu pētījumam nozīmīga ir J.Studenta atziņa, ka savstarpējo attiecību pārorientāciju ietekmē skolotāju īpašību novērtējums. Vērtību problēmu pedagoģiskā redzējumā pētījuši arī P.Dāle [5], J.Bundulis [3], A.Zilītis [61], I.Tunne [55] u.c. Rezultātā ir izkristalizējies viedoklis, ka vērtība ir lietu vai parādību noderīgums, nozīmīgums cilvēka dzīvesdarbībā. Pedagoģiskās vērtības ir cilvēku attīstības jeb pilnveidošanās orientieris. A.Špona [52] tās definē šādi: lietas, fakti, parādības, ko cilvēks pārdzīvo kā sev būtiski nozīmīgu un

kas sekmē viņa personības pilnveidošanos, ir pedagoģiskās vērtības. Autore atzīmē, ka pedagoģiskās vērtības izpaužas vienībā ar principiem, normām, mērķiem, ideāliem un raksturo attieksmi pret valsti, darbu, kultūru, cilvēkiem un sevi pašu.

Uzskati par vērtībām dažādiem cilvēkiem arī ir dažādi. Līdz ar to arī skaidrojums. Rezultātā, integrējot iegūtās atziņas, pieņemām, ka **vērtības ir personības atzinumi par to, kas ir pareizs, labs, vēlams dzīvesdarbībā vai kādā konkrētā situācijā. Tie ir ideāli, augstākie principi un kritēriji. Vērtību apguves pamatā ir brīva, pārdomāta izvēle no vairākām iespējām, izvēles respektēšana un īstenošana dzīvē.**

Tātad vērtības ir cilvēku uzskati un tie ietekmē saskarsmi, jo atbilstoši savai vērtību izpratnei, katrs veido savu attieksmi, izturēšanos un rīcību. Shematiski šāda vērtību veidošanos var attēlot sekojoši (skatīt 1.attēlu).



1.attēls. Vērtību veidošanās atkarībā no cilvēka uzskatiem un izpratnes

**Profesionālo mācību iestāžu audzēkņu orientēšanās uz noteiktām profesionālām vērtībām ir viņu personības visu nozīmīgāko sliekšmju vadlīnija. Arī cilvēku darbība, sadarbība,**

**saskarsme ir vērtība, jo dod personībai pašizteikšanās, savu spēju pielietošanas, pašas dzīves vides radīšanas iespēju. Šis atziņas veido mūsu pētījuma teorētisko nostādni.**

Būtībā cilvēka apkārtnē ir maz tādu parādību, pret kurām viņam nebūtu vērtībattieksmes. Tāpēc vērtību ir tikpat daudz, cik dabas un sabiedriskās dzīves parādību. Vērtību klasifikāciju ir daudz un kritēriji dažādi. Ā.Karpova [14] tās iedala, piemēram, pēc izcelsmes un nesēja:

- sabiedriskās,
- individuālās.

Pēc rašanās:

- dzīves vērtības (dabas dotas)
- kultūras vērtības:

materiālās

garīgās

sociālās.

Autorei piedāvā arī dalījumu:

- priekšmetiskās vērtības  
(cilvēku spējas, iespējas, kas iemiesotas ārējos objektos),
- subjekta vērtības  
(normatīvās formas).

Vērtību veidi ir atkarīgi no izvēlētajiem kritērijiem, un, blakus Ā. Karpovas minētajiem, var būt arī citi. Apkopojot analizētās vērtību teorijas šeit minēto autoru darbos, sintezējas šāds vērtību iedalījums:

- materiālās un garīgās vērtības,
- personiskās un sabiedriskās vērtības,
- personiskās un profesionālās vērtības.

Katrā profesijā, atbilstoši tās specifikai, M.Rokičs [44] izdala 3 vērtību pamatveidus:

- **profesionālās afektīvās jeb jūtu vērtības** - savas profesijas cienīšana, lepošanās ar to;
- **profesionālās kognitīvās vērtības** - profesionālas zināšanas, zināšanas saskarsmē u.c.;
- **profesionālās psihomotorās vērtības** - profesionālas praktiskās un teorētiskās iemaņas kā vērtības, kuras var izkopt tikai praktiskā darbībā. Šo profesionālo vērtību dalījumu pieņemu par pamatu savam pētījumam.

Nesaskaņas starp personiskajām un profesionālajām vērtībām ir reālas, lai gan profesiju iespējams brīvi izvēlēties. Varbūt cilvēks strādā darbu, kurš viņam nav tīkams, bet atalgojums ir izšķirošais eksistencei.

Pretrunas starp personiskajām un profesionālajām vērtībām regulē socializācijas procesā, integrējot sevī profesionālās vērtības.

Vērtības veidojas saskarsmē ar:

- citiem cilvēkiem
- sevi pašu
- darbu
- vidi

Ievēribu pelna M.Rokiča pieeja, kurā tiek akcentēta personības vērtībattiecību, sociālo ieviržu kompleksā struktūra. Sociālās ievirzes iedalās vērtībās ar ilgstošu iedarbību un situatīvajās vērtībās, kas attiecināmas uz darbības aktu objektiem un panākumiem. Viņš dala vērtības terminālajās un instrumentālajās.

M.Rokiča metodiku terminālo un instrumentālo vērtību pētīšanā radoši ir adaptējuši krievu zinātnieki V.Jadovs [98], S.Rubinšteins [85]

u.c., pielāgojot to audzēkņu vērtīborientācijas pētīšanai. Par šo atziņu adaptēšanu raksta arī A.Ļeontjevs. [78] A.Drēbnieks (1989) šo metodiku izmantojis grūti audzināmo audzēkņu tikumisko vērtību izpētē.

Pirmā grupā ir vērtības - mērķi (terminālās vērtības), otrā ir vērtības līdzekļi (instrumentālās vērtības). Kā uzskata T.Pārūna [34] svarīgākās ir terminālās vērtības - tie ir galvenie cilvēka dzīves mērķi, viņa dzīves perspektīva, tas, ko augstu vērtē pašreiz, uz ko tiecas nākotnē. Terminālās vērtības it kā nosaka cilvēka dzīves jēgu, to kas viņam īpaši svarīgs, nozīmīgs un vērtīgs. Pieņemot šīs atziņas, uzskatām, ka prasme noteikt savus mērķus, tas ir atrast pašam sevi un savu vietu dzīvē, ir svarīgs jauniešu personības attīstības pakāpes rādītājs.

Viens no kritiskākajiem cilvēka attīstības posmiem ir jaunieša vecums. Tas ir laiks, kad notiek strauja fiziskā un garīgā attīstība, kad iestājas vērtību pārvērtēšana. Kā norāda filozofs A.Milts [29], tieši jauniešu vecumā tiek sasniegts verbāli loģiskās domāšanas un reakcijas ātruma augstākais līmenis, parādās vistiprākais jūtīgums un plastiskums apkārtējās vides uztverē. Tāpēc ir svarīgi izpētīt vērtību orientāciju sabiedrībā pašreiz. Vērtību bloka saturs atrodas dinamikā, tā elementi pārvietojas, izspiežot vērtības, kuras subjekta vērtējumā devalvējušās, to vietā iekļaujot jaunas.

Personības vērtīborientācijas veidošanās, diemžēl, nenotiek pati par sevi, ir nepieciešama audzināšana. I.Plotnieks [36,37] runā par to ka vislielākā ietekme uz jaunieša līdzšinējo izaugsmi ir bijusi vecākiem. Vēlāk audzināšanas darbā iesaistās skolotāji, kuri zināmā mērā personificē sabiedrību kopumā.

Vecākiem un skolotājiem ir izveidojusies katram sava vērtību sistēma, kas tieši un netieši iedarbojas uz audzēkni. Lai gan katram ir

vispārīgs priekšstats par to, kas ir vērtības, tomēr reti tās ir teorētiskas un sistematizētas zināšanas.

Vērtību kārtā var iekļūt garīgās, materiālās, morālās, estētiskās un citas kategorijas. Vērtības jaunieši var skaidri apzināties, bet var arī pēc tām tiekties neapzināti. Vecāku un pedagogu uzdevums ir palīdzēt audzēkņiem apgūt, apzināties un pieņemt noteiktu vērtību sistēmu, jo priekšstati par vērtībām ļoti būtiski ietekmē personību, kas arī ir audzināšanas galvenais uzdevums - palīdzēt izveidoties personībai. Aktīva darbība vērtību realizācijas virzienā tiek saukta par vērtīborientāciju. [36,37]

D.Uznadzes [91,92] teorijā vērtīborientācija veidojas šādi: vajadzība - interese - gatavība - vērtīborientācija. Atkarībā no tā, uz kādām vērtībām orientējas audzēknis var runāt par personības pilsonisko un sociālo briedumu. Atkarībā no tā, kādas konkrētas vērtības ietilpst personības vērtīborientācijas struktūrā, kāds ir šo vērtību sakārtojums, var spriest par to, uz kādu mērķi ir virzīta audzēkņa darbība, kā tā saskaņojas ar sabiedrības vajadzībām un audzināšanas mērķiem.

Mūsu pētījumā ir nozīmīga Ā.Karpovas [14] doma par to, ka cilvēka dzīves pieredzē pakāpeniski izveidojas vērtību hierarhija. Atkarībā no dzīves situācijām, izvirzās vienas vai otras, zemākas vai augstākas vērtības.

Vērtīborientāciju pētnieki atzīst to, ka šīs orientācijas veidošanās lielā mērā atkarīga no vēsturiskajiem apstākļiem un vides, kurā cilvēks dzīvo. K.Rodžers [84] uzskata, ka vērtīborientācija tikpat lielā mērā ir gadsimtos izveidojusies tradīcija un saistīta ar cilvēka etnisko piederību.

Šis faktors ir būtisks mūsdienu Latvijā, kad visās jomās orientējamies tikai uz vispārcilvēcisko, uz kosmopolitisko. Nav



nepieciešams par katru cenu, atmetot visu, "ieiet Eiropā". Vispirms jāapgūst tas, kas ir uz vietas, Latvijā, kas ir tuvs un saprotams. Vērtīborientācijas veidošanās procesā nozīmīgu vietu ieņem ģenētiskā, etniskā un vēsturiskā atmiņa.

Cilvēka vērtību sistēmai ir vēlama harmonija. Tā lielā mērā veidojas saskarsmē, mācību darbā un, vispār, pieredzē, kad dažas vērtībattieksmes izceļas un nostiprinās, kļūdamas par personības dziļu un noturīgu veidotājdaļu. Tās ir fiksētas ievirzes, kuru nosacīti noturīga sistēma kā veselums veido vērtīborientāciju. Ā.Karpova [14] norāda, uzsverot savā darbā, ka vērtīborientācija ir visplastiskākā forma kādā sabiedriskās vērtības "ieslēdzas" atsevišķas personības darbības un uzvedības veidu mehānismā, jo paredz brīvu izvēli un individuālo interešu un vajadzību vispusīgu ievērošanu. Līdzīgi uzskati ir arī A.Kovaļovam. [72]

Paužot personības iekšējo pasauli, vērtīborientācija "nosprauž" noteiktus uzvedības mērķus, principus, noteikumus, normas, taču vienlaikus vērtīborientācijas saturu nosaka arī sociālās ietekmes, kuras personība izjūt un pieņem.

Ā.Karpova[14] vērtīborientācijas novērtē kā personības struktūras svarīgāko komponentu, kurā integrējas visa dzīves pieredze, kuru personība uzkrājusi savā individuālajā attīstībā. Vienlaikus tā ir apziņas ass un vadlīnija ap kuru "griežas" cilvēka domas un jūtas. Tas ir arī atskaites punkts, vērtējot, kā tiek risināti svarīgākie dzīves jautājumi. Noturīgu vērtīborientāciju esamība raksturo cilvēka briedumu un to, ka viņš nav vienaldzīgs attieksmē pret pasauli, bet izdala atsevišķu vides faktoru nozīmi savā dzīvē.

I.Tunne [55] savā pētījumā konstatē, ka tikai tad, ja vērtība kļūst par personības struktūras sastāvdaļu, var runāt par iespējamu korelāciju

starp vērtību orientāciju kognitīvo līmeni un izturēšanos, ko savukārt nosaka tas, cik lielā mērā subjekts ir apmierināts ar izdarīto izvēli un gatavs to apstiprināt. Vērtību orientācija palīdz izskaidrot kā un kāpēc atsevišķas lietas un parādības atrod vietu konkrēta cilvēka vērtību sistēmā, arī konkrētā vidē.

Apkopojot un analizējot esošo pētījumu rezultātus, teorētiskās atziņas, mūsu pētījumā nozīmīgs bija J.Anspaka [1] pedagoģiskā vēsturiskuma principa traktējums, kas ļauj izprast profesionālo vērtību izvēles principus, Ā.Karpovas [14], I.Tunnes [55], M.Vidneres [57], A.Šponas [52] un I.Plotnieka [36,37] psiholoģiski pedagoģiskais vērtību un vērtīborientējošās vides raksturojums, kas parāda komponentes profesionālo vērtību veidošanās procesā.

Profesionālo vērtību dalījumā par nozīmīgāko uzskatījām M.Rokiča [44] izstrādāto un V.Jadova [98], S.Rubinšteina [85] un A.Ļeontjeva [78] adaptētās pieejas profesionālo vērtību pētīšanā.

Konstatējām, ka viens no svarīgākajiem pedagoģiskās darbības uzdevumiem ir jaunatnes vērtīborientācijas attīstības sekmēšana, arī profesionālo vērtību. Šie procesi pētāmi savstarpējās mijattiecībās, ņemot vērā, ka jaunatnes vērtīborientācijas veidošanās notiek ne tikai pedagogu ietekmes rezultātā, bet arī tajā vidē, kurā viņi mācās, strādā un dzīvo.

### ***1.2. Profesionālo vērtību veidojošā vide***

Vērtīborientējošā vide kontekstā ar nākotnes sociālreālistisko vidi nosaka aktuālās profesionālās vērtības dotajā laika posmā.

Profesionālā izglītība ir kombinēta tipa izglītība kurā ietilpst teorijas un prakses daļa. Lai nodrošinātu mūsdienīgas, kvalitatīvas, finansiāli efektīvas profesionālās izglītības sistēmas darbību,

profesionālās izglītības saturs, kā uzskata darba grupa J.Gaigala vadībā [16], izstrādājams un tā apjoms veidojams atbilstoši sekojošām pamatprasībām, kuras vēlams realizēt profesionālai izglītībai:

- jānodrošina audzēkņa profesionālo zināšanu un prasmju apguve (profesionālā kvalifikācija) zināma darba veikšanai attiecīgajā nozarē,
- jānodrošina audzēkņa personības attīstība un sevis, citu un pasaules apzināšanās,
- jānodrošina iespēju apgūt vispārīgo izglītību un attīstīt spējas un interesi profesionālās izglītības turpināšanai un pašizglītībai.

A.Joma [12] par vienu no svarīgākajiem priekšnosacījumiem izglītības mērķu īstenošanai uzskata piemērotu profesionālās izglītības standartu izstrādi. Profesionālās izglītības standartā tiek doti vispārējie noteikumi par darbinieka profesionālajām kvalifikācijām kādas nozares sektora vajadzībām, par izglītības saturu, izglītības procesa organizēšanu, tai skaitā par prakses organizēšanu mācību iestādē un ārpus tās, kā arī par izglītības apguves kvalitātes novērtēšanas kārtību un prasībām.

Mācību programma ir ir daļa no reālās vērtīborientējošās vides profesionālajā mācību iestādē. Izstrādājot izglītības standartus un veidojot izglītības programmas, no personības un sabiedrības aspekta, nozīmīga ir savstarpēja līdzsvarotība starp vispārējās izglītības un profesionālās izglītības saturu.

Pēc Phare izveidotās darba grupas vadītāja J.Gaigala [16] domām izpratni par profesionālo izglītību sarežģī it kā divi skatu punkti. Izglītības darbinieki to saprot kā pamata, vidējās un augstākās pakāpes izglītību, bet darba tirgū noteicošais faktors ir profesionālā kvalifikācija. Profesionālajā izglītībā abi šie faktori ir vienādi būtiski un savstarpēji

cieši saistīti. Nav iespējams sagatavot augsti kvalificētu profesionāli, kuram nav pietiekams vispārējās izglītības līmenis. Savukārt, akadēmiski augsti izglītots cilvēks nevarēs pretendēt darba tirgū uz atbilstošu statusu bez attiecīgas profesionālās kvalifikācijas. Tā, piemēram, ciparu vadības darbmašīnu iestatītājs, kura teorētisko zināšanu līmenis iziet ārpus vidusskolas, bet praktiskās iemaņas nav iegūstamas bez materiāli tehniskās bāzes un attiecīgi sagatavotiem speciālistiem.

Pedagoģiskā teorija, atkarībā no autoru filozofiskajiem uzskatiem, izglītības satura veidošanas pamatprincipiem utt., izglītību raksturo dažādi. Ņemot vērā, ka profesionālo izglītību galvenokārt saprot kā personas teorētisku un praktisku sagatavošanos produktīvai darbībai noteiktā profesijā un profesionālās kvalifikācijas ieguvei - profesionālās izglītības skaidrojumam ir pielietojams pedagoģiskajā literatūrā minētais personas izvērtējums pēc tās "sabiedriskās vērtības" un "sabiedriskās darbības". [32,93]

Šajā teorijā izšķir četrus pamatdarbības veidus:

- komunikatīvā darbība (KD);
- izziņas darbība (ID);
- vērtību orientācijas darbība (VOD);
- pārveidojošā (praktiskā) darbība (PD).

Lai audzēkņa attīstībai būtu vispārējs raksturs - lai personība iegūtu vispārēju izglītību - izglītības īstenošanā attīstāmas un pilnveidojamas audzēkņa spējas izteikt sevi visos minētajos darbības veidos.

Tradicionāli, mācību priekšmeti, akcentējot to pamatuzdevumus, tiek sadalīti atbilstoši minētajiem darbības veidiem (KD - valodas, saskarsmes mācību kursi, psiholoģija u.c.; ID - matemātika, informātika,

fizika u.c.; VOD - vēsture, politika, kultūra, ekonomiskie un sociālie kursi u.c.; PD - praktiskās darbības kursi). Šobrīd notiek mācību plānu un programmu pārstrukturizācija un pilnveide. G.Krusts [41] uzskata par vēlamu šajā procesā ņemt vērā, ka vispārīgās izglītības apguvē būtiskākā nozīme ir nevis atsevišķu mācību priekšmetu saturam un apjomam, bet gan visas attiecīgo mācību priekšmetu grupas saturam un apjomam kopumā.

Svarīgs rādītājs, kurš būtu integrējams mācību plānos un programmās, ir pārklājums, kuru pēc Latvijas Darba Devēju konfederācijas domām un Phare darba grupas viedokļa veido izglītības sistēmas un darba tirgus interešu zonas.

#### **Profesionālās izglītības satura komponentes**

- vispārējā izglītība
  - pilsoniskā izglītība
- (kā arī mācību process un gala pārbaudījumi)

- profesionālās zināšanas un prasmes
- pieredze
- citas papildus prasības

#### **Profesionālās kvalifikācijas satura komponentes**

### **2.attēls. Izglītības sistēmas un darba tirgus interešu zonas un to pārklāšanās [16]**

Profesionālās izglītības kvalitāte lielā mērā ir atkarīga no izglītības apguves procesa organizācijas. Tā kā profesionālā izglītībā ir svarīgi, lai teorijas un prakses daļa papildinātu viena otru, ne mazāk svarīga ir mācību materiālās bāzes atbilstība izglītības standarta prasībām skolā, mācību plānu, mācību un mācīšanās līdzekļu pieejamība un kvalitāte.

Taču nereti izšķirošā loma kvalitatīva mācību procesa nodrošināšanā ir izglītības procesa vadītājam, kā arī teorijas un prakses skolotāju kvalifikācijai.

A.Špona [52] konstatē, ka pēdējo gadu pedagoģiskie pētījumi liecina par skolotāju un mācībspēku, arī zinātnieku, zemo prestižu sabiedrībā. Šī stāvokļa "iesaldēšana" var novest pie neatgriezeniskām sekām.

Profesionālās izglītības sistēmas mācību iestādēs par prakses skolotājiem pamatā strādā nozaru speciālisti ar augstāko vai vidējo speciālo izglītību, dažos gadījumos arī tikai ar praktiskā darba pieredzi. Taču līdz šim šiem skolotājiem nav izveidota sistēma darbam nepieciešamo pedagoģisko zināšanu un prasmju apguvei. Tikai dažas pedagoģiskās augstskolas piedāvā studiju programmas arodpedagoģiskās kvalifikācijas ieguvei. Pārējās augstskolas piedāvā tikai teorētiskas pedagoģijas bakalaura vai maģistra studiju programmas, kuras nenodrošina jauno skolotāju zināšanas un prasmes profesionālās izglītības specifisko uzdevumu risināšanai.

Viens no svarīgākajiem pedagoģiskās darbības uzdevumiem ir jaunatnes vērtīborientācijas attīstības sekmēšana. To nenoliedzami ietekmē mācību saturs. Tāpēc tā pilnveidē ir būtiski zināt audzēkņu domas un neatstāt tās bez ievēribas. Noskaidrojot audzēkņu vērtīborientāciju dažādos attīstības posmos un vērtīborientācijas vienotības koeficientu, rodas iespēja mācību satura pilnveidei profesionālās izglītības uzdevumu realizēšanai.

Mācību saturam vēlams radīt iespēju gan skolotājam, gan audzēknim pašrealizēties un pašizteikties. K.Rodžers [43], A.Maslovs [24] un citi humānās psiholoģijas pārstāvji uzskata, ka personības dzīvē svarīga loma ir pašaktualizācijai. Viņi uzsver, ka cilvēks tiecas attīstīt

savus dotumus, spējas, īpašības. K.Rodžers [43] par veselās, brīvas, radošās personības centru uzskata ES, kas veidojas organisma saskarsmē ar vidi, kultūru, cilvēkiem un nodrošina personības pašrealizāciju. Dz.Meikšāne [27] uzskata, ka pašreiz ir svarīgi veidot tādu vidi kurā jebkuram būtu iespēja iepazīt sevi, lemt par sevi.

Z.Čehlovas [4] teorijā mācību saturs nodrošina sadarbības struktūrkomponentu - mērķu, motīvu, zināšanu, prasmju, to apguves formu un rezultātu mijiedarbību. Autore uzskata, ka audzēknis un skolotājs ir divi darbības subjekti šajā pedagoģiskajā darbībā, kuras rezultātā notiek audzēkņa kā personības attīstība un skolotāja pilnveide.

Mūsu pētījumam nozīmīgas ir atziņas par mācību programmu modernizāciju arodizglītībā. To kā obligātu ekonomikas izaugsmes priekšnosacījumu uzskata Eiropas apmācības fonda referente Evelīna Firtela. [39] Mācību programmas satura noteikšana var būt elastīga un to var noteikt vietējā līmenī, tomēr tam jānotiek nacionālā līmenī pieņemtu profesionālo standartu un kvalifikāciju ietvaros. Eiropas kontekstā tas ietver sekojošus jautājumus:

1. Uzņēmumos un firmās samazinās pieprasījums pēc tradicionālām zemā līmeņa roku darba iemaņām, bet pieaug pieprasījums pēc elastīga darbaspēka, kam piemīt daudzas darba prasmes. Galvenais izglītības un apmācības sistēmas stratēģiskais mērķis pārejas ekonomikas apstākļos, tātad, ir sagatavot apmācāmus, adaptētus spējīgus un jaunās idejas atbalstošus, elastīgus jauniešus, kuri ir spējīgi mainīt profesijas. Lai to izdarītu, nepieciešamas fundamentālas izmaiņas galveno sistēmas "spēlētāju" - valsts, iestāžu, skolotāju un "klientu" (audzēkņu, vecāku un darba devēju) darbībā.

2. Mācību programma un tās saturs, kura sastādīšanā piedalījušies tikai izglītības speciālisti gandrīz nekad nenodrošina audzēkņus ar iemaņām, kas faktiski nepieciešamas darba tirgū. Tāpēc darba devēju iesaistišana agrīnā standartu un mācību programmas veidošanas stadijā ir obligāta.
3. Pateicoties tam, ka darba tirgus prasības pastāvīgi un strauji mainās, apmācības programmām jābūt elastīgām, un to saturam un laika ierobežojumiem jābūt ātri adaptējamiem.
4. Apmācība jākoncentrē uz pamatiemaņām, pamata kompetenci un pamata procesiem. Galvenā vērība jāpievērš praktiskām un izmantojamām iemaņām.
5. Jaunās tehnoloģijas un jaunās darba organizācijas formas prasa jaunu, t.i., uz apmācāmo centrētu pieeju apmācībai un masu mēdijus.

Pēc P.Grootinga [10] domām līdz ar to mainās skolotāja funkcijas. Viņš vairs nav eksperts tikai kādā noteiktā jomā, bet drīzāk spējīgs:

- analizēt dažādas apmācības vajadzības un izstrādāt individuālus apmācības veidus;
- apgūt dažādas pedagoģiskās metodes un darba līdzekļus;
- pārveidot darba situācijas par mācīšanās situācijām;
- apvienot teoriju, apmācību un problēmu risināšanu jautājumos, ko, lielākoties, būs noteikuši citi;
- skaidri izteikties un formulēt zināšanas un informāciju no ārējiem avotiem;
- paļauties uz citu ekspertu izstrādāto; un



• pārvērst šīs jaunās prasības darbībā, kas vērsta uz nepārtrauktu tālāku sevis izglītošanu. Skolotāji vairs nav aroda vai tehniskie eksperti ar enciklopēdiskām zināšanām, bet drīzāk kļūst par kompetentiem pieredzes gūšanas un mācīšanās procesu organizatoriem.

Varam pievienoties P.Grootinga atziņām un E.Firtelas secinājumam, ka:

1. Nākotnes nodarbinātības

sistēmas raksturos pārmaiņas, neskaidrība un nestabilitāte.

2. Profesijas veidojošās struktūras, iemaņas un kvalifikācijas izmainīsies pašos pamatos: būs vairāk nepieciešams attīstīt augstākus pamata vispārējās izglītības līmeņus, sociālās iemaņas, kā arī būs vajadzīga nepārtrauktā izglītība.

3. Arodizglītības apmācības sistēmām

būs jābūt elastīgām un spējīgām reaģēt gan savas uzbūves, gan organizācijas jomā, lai varētu pienācīgi atsaukties uz šīm izmaiņām.

**BET:**

Cilvēkresursu kvalitāte, tāpat kā agrāk, būs ļoti svarīga sociālā un ekonomiskā uzplaukuma sasniegšanā.

Kādas profesionālās vērtības jauniešiem aktualizē šāda situācija un kādas tās redz skolotāji. Veicot empīrisku pētījumu attiecībā uz praktiskajām nodarbinātībām, un piedāvājot audzēkņiem un skolotājiem

izglītības vērtību un darba vērtību bloku, kas atbilst tirgus ekonomikas vajadzībām, ieguvu profesionālo vērtību kopainu ģimnāzijā (tabula nr.1).

**Tabula nr.1.**

<b>AUDZĒKŅU PROFESIONĀLO VĒRTĪBU HIERARHISKĀ STRUKTŪRA</b>	<b>SKOLOTĀJU IZVIRZĪTO PROFESIONĀLO VĒRTĪBU HIERARHISKĀ STRUKTŪRA AUDZĒKNIM</b>
<ol style="list-style-type: none"> <li><b>1. Labi nopelnīt</b></li> <li>2. Izvirzīties dzīvē uz augšu</li> <li>3. Kļūt par speciālistu</li> <li>4. Patstāvība</li> <li><b>5. Valodu prasme</b></li> <li>6. Zināšanu pilnveidošana specialitātē</li> <li><b>7. Būt derīgam cilvēkam</b></li> <li>8. Atbildība par darba rezultātiem</li> <li><b>9. Cienā</b></li> <li><b>10. Karjera</b></li> <li>11. Sevis pilnveidošana</li> <li>12. Uzņēmīgums</li> <li>13. Zināšanas</li> <li>14. Izlemšanas spējas un prasmes</li> </ol>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Sevis pilnveidošana</li> <li>2. Kļūt par speciālistu</li> <li>3. Izlemšanas spējas un prasmes</li> <li>4. Zināšanu pilnveidošana specialitātē</li> <li>5. Uzņēmīgums</li> <li>6. Patstāvība</li> <li>7. Izvirzīties dzīvē uz augšu</li> <li><b>8. Materiālais nodrošinājums</b></li> <li><b>9. Interesants darbs</b></li> <li><b>10. Praktiskās iemaņas</b></li> <li>11. Atbildība par darba rezultātiem</li> <li><b>12. Radošs darbs</b></li> <li>13. Zināšanas</li> <li><b>14. Risināt problēmas</b></li> </ol>

**Audzēkņu un skolotāju profesionālo vērtību kopaina**

Kā rāda vērtību izvēle, audzēkņi ir orientēti uz reālo situāciju. Labi korelē arī viņu un skolotāju izvēle. Pie dotajām profesionālajām vērtībām, redzams, ka audzēkņi vēlas profesionālā līmenī veikt savus

darba uzdevumus, uzņemt līdera lomu, kā arī saprātīgu saimniecisko risku un par to saņemt labu atalgojumu. Šāda vērtību izvēle kopumā ir nosacījums panākumiem darba dzīvē šodienas apstākļos. Reizē šāda vērtību izvēle norāda uz audzēkņu pragmatismu, jo novērtēts prāts, materiālais nodrošinājums, patstāvība. Tā ir orientācija uz tuvākiem un reāli sasniedzamiem mērķiem. Iepriecina afektīvo jeb jūtu vērtību iekļaušana audzēkņu vērtību blokā, kas starp citu izpaliek skolotājiem. Audzēkņu vēlmi labi nopelnīt skolotāji aizstāj ar materiālo nodrošinājumu un nespēj novērtēt valodu prasmes nozīmīgumu šodienas apstākļos.

Kā panākt optimālu mijiedarbības rezultātu, audzēknis - skolotājs, profesionālo vērtību veidošanā. Psihologi uzskata ka jebkuras personības, arī audzēkņa, rīcības pamatā ir dažādas vajadzības, tās ir cilvēka aktivitātes galvenais avots. Vajadzības rosina meklēt to papildīšanas ceļus un kļūst par darbības motīviem. A.Maslovs [22] cilvēku vajadzības un motīvus klasificēja pēc to svarīguma piecos līmeņos.



**3. attēls. A.Maslova cilvēku vajadzību klasifikācijas modelis**

Pašrealizācijas līmeņa vajadzības nekļūst pietiekami nozīmīgas, iekams netiek apmierinātas zemākā līmeņa vajadzības. Apmierināta vajadzība izsauc jaunu vajadzību. Pēc Dz.Meikšānes [28] atzinuma audzēkņa vajadzības un motīvi nosaka rīcību. Svarīgi, lai pedagoga darbība sasauktos ar audzēkņa iekšējo pasauli, un labi ja izdodas jauniešu vērtību skalā atrast tās pozitīvās vajadzības, kuras varētu nostiprināties un izkonkurēt nevēlamās tieksmes.

A.Zīlītis [61] uzskata, ka audzēkņa vērtīborientāciju ietekmē specifika, tā savdabība, kas piemīt sociālam slānim, pie kura pieder viņa ģimenes locekļi. Tā kā, balstoties uz D.Uznadzes [91] atziņām vērtīborientāciju var izteikt ar shēmu: vajadzība - interese - gatavība - vērtīborientācija, tad, veidojot pedagoģiskās mijiedarbības modeli skolotājs - audzēknis, priekšplānā izvirzās audzēkņa attīstības pakāpes novērtējums no viņa tikumisko, sociāli nozīmīgo īpašību pozīcijām. Manuprāt tieši šāda pieeja raksturo audzēkņa gatavību savas vietas atrašanai sabiedrības vērtību sistēmā. Audzēkņa vērtīborientācijas hierarhiskai struktūrai praktiski jāparāda kā tā korelē ar viņa izglītību un audzināšanas pamatprasībām.

Kāda tad ir skolotāja un audzēkņa mijiedarbība praktiskajās nodarbībās? Lai to konstatētu, tika adaptēta A.Šponas izstrādātā procesuālā pieeja audzinātāja un audzēkņa mijiedarbībai līdz pat prasību iedzīvināšanai. Tika ņemts vērā, ka optimāla mijiedarbības rezultāta sasniegšanai profesionālo vērtību veidošanās procesā jāpārzina skolotāja un audzēkņa mijiedarbība praktiskajās nodarbībās, t.i. kā notiek psiholoģiskā un praktiskā sagatavošana, darbības realizācija un novērtēšana. Šajā procesā piedalījās arodmācības skolotājs Aigars Dubrovskis. Skatīt tabulu nr.2.

---

Tabula nr.2.

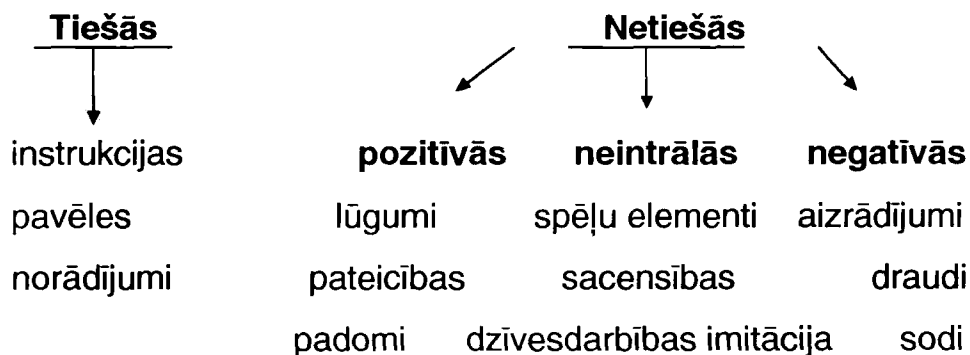
ORGANIZĒŠANAS POSMI	PRAKTISKĀS DARBĪBAS RĀDĪTĀJI	MIJIEDARBĪBA	DARBA PROCESĀ
		KOPĒJA ARODSKOLOTĀJA DARBĪBA	AUDZĒKŅA DARBĪBA
Psiholoģiskā sagatavošana	Noskaņo audzēkni darbam emocionāli, izmantojot īsu vēsturisku apskatu krēsla konstrukcijas attīstībā, salīdzinot krēslu ar skulptūru, kas raksturo katra laika garu. Sekmē mērķa izvirzīšanu.	Arodskolotājs virza audzēkņu domu uz dienas konkrēto mērķi, nepiemin "vecos grēkus", pierāda pārākumu starp "es" nākotnē un "es" tagadnē, apgūstot kvalitatīvu materiālo vērtību ražošanu.	Izprot darba būtību, pieņem relatīvi grūto uzdevumu, noskaņo gaidāmajai darbībai, izvirzot sev mērķi.
Praktiskā sagatavošana	Audzēknis sagatavo darbvietu, izmanto izdales materiālus, izvēlas darba virsmas augstumu atbilstoši savam augumam. Izvēlas darba instrumentus, palīgerīces, pielāgojumus un izvieto darba vietā atbilstoši darba organizācijas prasībām. Izmantojot prakses konsektus, atkārtoti ekoloģisku savienojumu izgatavošanas secību, novērš praktisko iemaņu trūkumus, izpildot vingrinājumus.	Izskaidro krēsla konstrukcijas īpatnības, savienojuma veida izvēles nosacījumus, apdares prasības un apdares materiālu izvēli, kā arī prasmi apieties ar rokas instrumentiem individuālajā ražošanā, to nozīmi un iespējas. Ar paraugu pierāda, ka daudzos gadījumos rokas instrumentu nevar aizvietot ar kokapstrādes darbagaldiem. Piemēram: kokgriešanā vai arī strādājot objektā ārpus darbnīcas.	Audzēknis pārskata darba uzdevumu burtņīcu par iepriekšējās prakses analīzi, prakses konsektu par savām un citu audzēkņu raksturīgākajām kļūdām iepriekš, pielietojot šim uzdevumam nepieciešamās metodes. Pēc tam izplāno savu darbību.
Darbības realizācija	Iegūst jaunas iemaņas un nostiprina tās. Grupā neizbēgami veidojas līderi, kuri, apgūstot atsevišķas darba operācijas vairākus variantus, ar savu paraugu parāda pārējiem mērķi uz kuru tiekties.	Darba laikā pielabo audzēkņa darba paņēmienus, parāda atkārtoti, nepieciešamības gadījumā pārtrauc darbu ar mērķi - parādīt labāko darba variantu vai izskaidro vēlreiz tajos gadījumos, ja veidojas kopējas kļūdas. Ja iespējams, organizē pāru darbu - spēcīgākais audzēknis ar vājāko audzēkni utt.	Audzēkņi, ja nepieciešams, pieprasa papildinformāciju, ja nav pilnīgas izpratnes par veicamo darbu; ar prakses konsektu palīdzību veido personīgo datu bāzi. Konsektos arī atzīmē citu audzēkņu raksturīgākās kļūdas. Pilda uzdevumu.
Novērtēšana	Noslēdzoties darba posmam, vai arī nobeidzot konkrētu izstrādājumu, audzēknis darba uzdevumu burtņīcā veic analīzi: 1) atzīmē apgūtos darba paņēmienus;	Noslēguma instruktāža - noskaidro audzēkņu domas par dienā vai garākā laika posmā padarīto, grūtāk apgūstamās darba operācijas. Noskaidro cēloņus, kas traucē izpildīt	Noskaidro un izanalizē detaļās: 1) virsmas raupjumu; 2) apstrādes precizitāti; 3) spraugas savienojumus; 4) detaļu simetriju; 5) koksnes vainas; 6) detaļu tīrību;

	2) atzīmē trūkumus pie kuriem jāpiestrādā; 3) aprēķina reālo izstrādājuma cenu, ņemot vērā laika un materiāla patēriņu.	noteikto darba apjomu. Organizē kvalitātes pārbaudi - audzēknis pārbauda savu un salīdzina ar cita audzēkņa darbu. Atzīmju izlikšana.	7) aizzīmēto līniju kultūru. Novērtē savu un kursa biedra darba kvalitāti. Apmierinātība vai neapmierinātība ar darbu
--	--	---	---

### Arodskolotāja un audzēkņa mijiedarbība praktiskajās nodarbībās. Tēma "Krēsla izgatavošana"

Mainās pedagoģisko prasību forma no tiešām uz netiešām! Kā skolotāji, tā audzēkņi līdz šim mīl strādāt tiešo prasību režīmā. Joprojām audzēkņi labprāt pilda instrukcijas, pavēles un norādījumus, jo šīs prasības atbrīvo no atbildības.

#### Pedagoģiskās prasības



Daļa skolotāju turpina strādāt autoritārā režīmā, jo tā vieglāk kontrolēt un novērtēt uzdoto. Parādās pašatbildības veidošanās nepieciešamība. Tās veidošana, vispirms, prasa līdztiesīgu, dialogisku darbību mācībās. Bez skolotāja prasībām praktisko nodarbību norises organizēšana nav iedomājama. Manuprāt prasību realizācijas process (tabula nr.3.) skaidri jāapzinās kā skolotājam, tā audzēknim.

**Tabula nr.3.**

SKOLOTĀJS	AUDZĒKNIS	METODES	REZULTĀTI
Izvirzīt	Zināt	Informācijas sniegšana	Zināšanas
Pamatot	Atzīt	Pārliecināšana ar vārdu, paraugu	Pārliecība
Uzturēt	Izpildīt	Vingrinājums	Paradumi
Novērtēt	Koriģēt	Pašanalīze	Pašregulācija

### **Prasību iedzīvināšanas process**

Mijiedarbība noteica pētījuma uzdevumu, izveidot eksperimentālu skolotāju un audzēkņu pedagoģiskās mijiedarbības modeli, kas nodrošina sekmīgu profesionālo vērtību veidošanos, dod iespēju aprakstīto procesu adaptēt dotajā specifiskajā vidē un tā efektivitāti pārbaudīt. Lai to realizētu, ņēmām vērā I.Lernera [80] atziņas, ka svarīgi ir pārzināt profesionālās izglītības mācību procesa pamatkomponentes gan atsevišķi, gan kopsakarībās.

Mācību mērķi nosaka mācību procesa virzību. Mērķu hierārijā vadošā loma ir pamatmērķim - harmoniskas personības veidošanai. Tam seko pakārtotais mērķis - kvalificēta strādnieka sagatavošana atbilstoši mūsdienu tehnoloģiju un sociālās vides prasībām. Mērķu konkretizācija notiek atkarībā no izvēlētās specialitātes, mācību priekšmetiem utt.

Mūsu pētījumam svarīgas atziņas izteiktas A.Beļajevas [65], V.Kazanskajas [69] un A.Naina [82] darbos. A.Beļajeva [65] norāda, ka profesionālās izglītības ieguvei kā procesam piemīt sava specifika:

- mācības kā praktiska darbība,
- mācības kā likumsakarīgs process ar jaunu praktiskās darbības metožu apgūšanu,

- mācības ar aktīvu procesa dalībnieku darbību.

Pievienojoties šīm atziņām V.Kazanskaja [69] un A.Nains [82] savos darbos atzīmē, ka reāli tas nozīmē plurālismu praktisko mācību laikā, ar to saprotot daudzveidību rezultāta sasniegšanā, organizatoriskajā darbībā, ņemot vērā materiāli tehniskās bāzes iespējas, pieņemot ka skolotāja profesionalitāte nav apšaubāma.

Profesionālās izglītības komponentes pedagoģiskajā mijiedarbības procesā ir atkarīgas no:

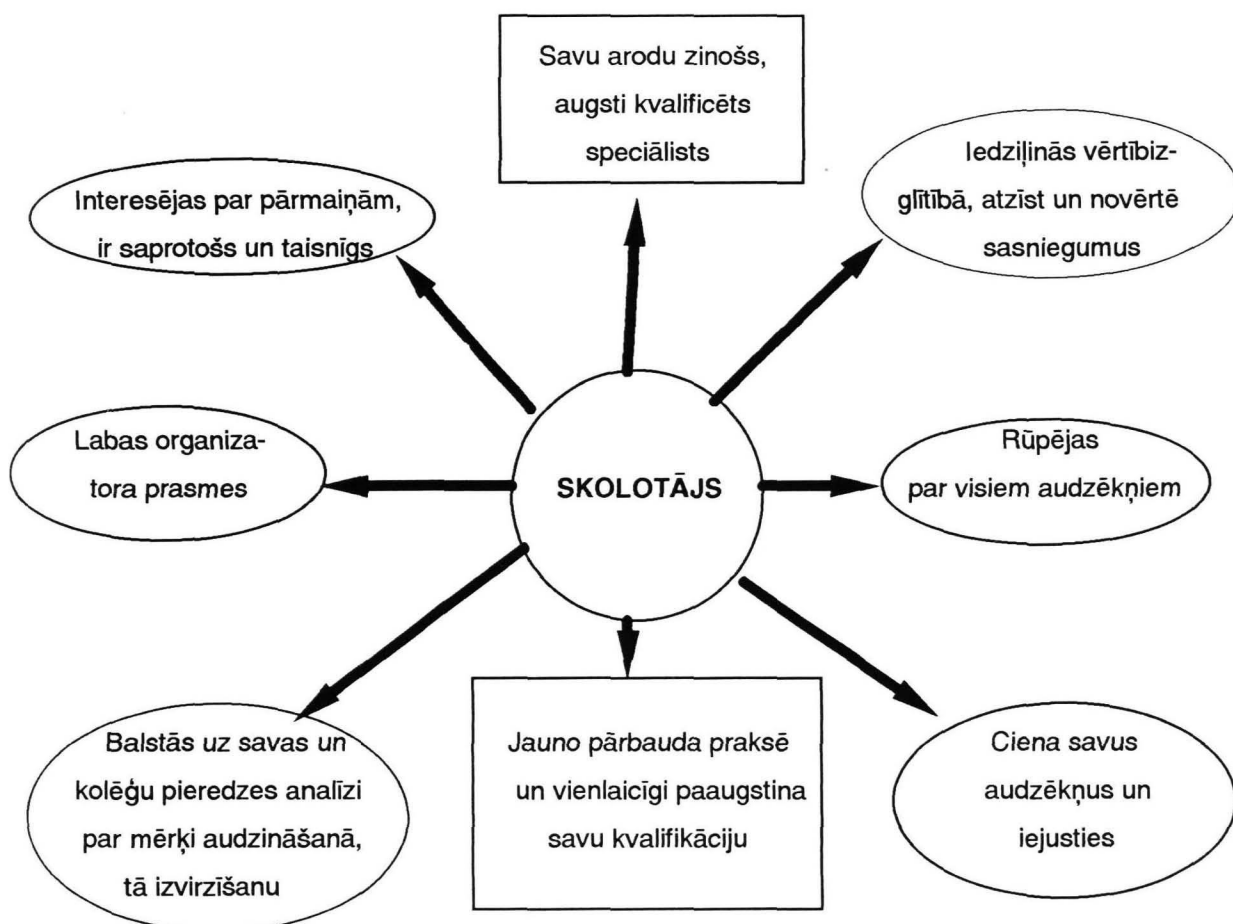
- profesijas apguves mērķtiecīguma,
- profesionālā mācību procesa nepārtrauktības, teorijas saiknes ar praksi,
- mācību spēku resursu optimālas integrācijas,
- audzēkņu patstāvības un jaunrades profesijas apgūvē,
- skolotāja individuālās pieejas un pedagoģisko metožu daudzveidības,
- praktiskā darba nepārtrauktas kvalitātes kontroles.

Mācību procesu kā vienotu pedagoģisku sistēmu veido daudzas savstarpēji saistītas komponentes. V.Zelmeņa [60] atziņas par to, ka tā centrā atrodas audzēknis, kurš iet savu izziņas ceļu, apgūdamas arī dzīvē nepieciešamās darbību prasmes un iemaņas, kā arī attīstīdamas savas izziņas spējas, izmantotas mūsu pētījumā. Šai ceļā viņu virza skolotājs, organizēdamas un regulēdamas mērķtiecīgu darbību virknes, kas sekmē audzēkņa izziņas gaitu. Psihologi ir konstatējuši, ka lai sekmīgi veidotos prasmes un iemaņas nepieciešama motivācija un tādas metodes, kas rosina aktivitāti un patstāvību. [90,95]

Mūsu novērojumi liecina, ka skolotājam pārzinot vērtīborientējošo vidi, iespējams saskaņot pedagoģisko metožu izvēli audzēkņu vajadzību apmierināšanai atbilstoši pamatprasībām. Vides



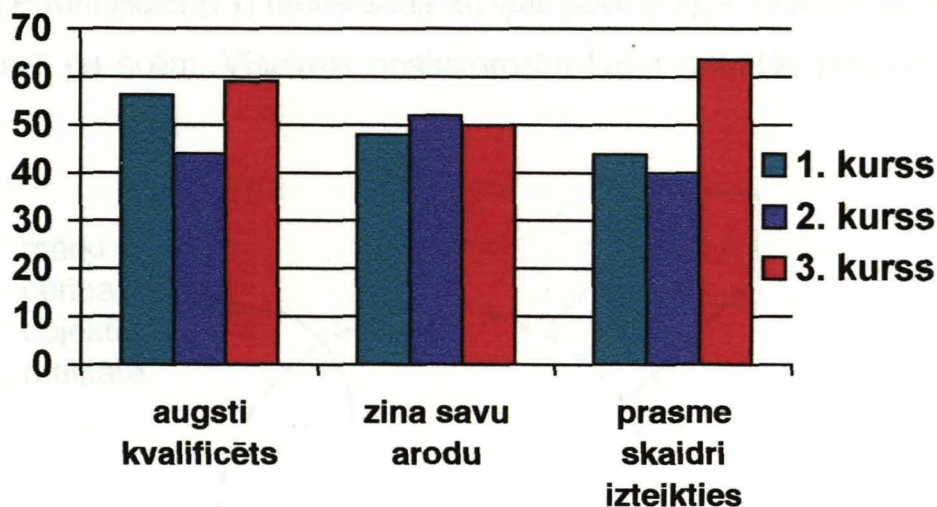
pārzināšana nosaka skolotāja pedagoģiskās kompetences līmeni. Profesionālās kompetences komponentes atbilstoši skolotāju darbības laukam var attēlot šādā zīmējumā. Skatīt 4.attēlā.



**4.attēls. Profesionālās kompetences komponentes atbilstoši skolotāju darbības laukam**

Mūsu pētījumā iegūtie rezultāti liecina, ka audzēkņi skolotājā augstu vērtē 5.attēlā parādītās profesionālās vērtības. Atklājās arī ka audzēkņi vēlētos izmaiņas skolotāja imidžā. Piemēram, gatavības darbam īstenošana. Lai tas notiktu, skolotājam vēlama krietna deva pedagoģiskās apsēstības. Kā uzskata K.Altermans [52], skolotājs, kurš

šodien savu orientāciju ietver vārdos: "Es gribu, lai tu mācies, lai tu saproti, lai tu vari" - šis skolotājs tikpat kā vairs neeksistē. Autors turpina: "trūkst spēka, lai cīnītos pret šo tendenci; mēs negribam to, un tieksme pēc subjektu diferenciacijas vēl nenozīmē, ka audzēkņi paši pēc savas iniciatīvas nevar un negrib mācīties."

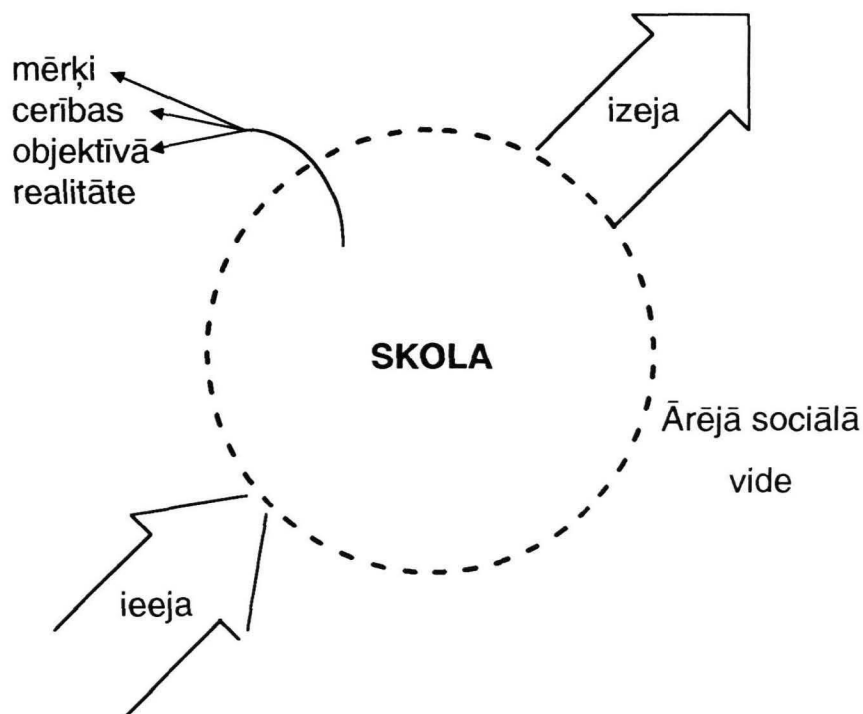


#### 5.attēls. Audzēkņu pieprasītās vērtības % skolotājam.

Līdz šim esam aplūkojuši un izanalizējuši vērtīborientāciju gan no filozofiskā, gan no psiholoģiskā, gan no pedagoģiskā aspekta un integrējot iegūtās atziņas, atbilstoši mērķim ir realizēts pētījuma uzdevums izveidot mijiedarbības modeli šodienas profesionāli tehniskajā skolā. No literatūras analīzes šim modelim izriet šādas prasības:

- tas ir reāls, audzēkņu un skolotāju darbības sabalansēts,
- tas ir saprotams, saturs sakārtots visiem pieejamā valodā,
- tajā atklātas modeļa komponentes mijiedarbībā, tas nav statisks, bet gan aplūkojams dinamikā, kas pētījumā ir arī ievērotas.

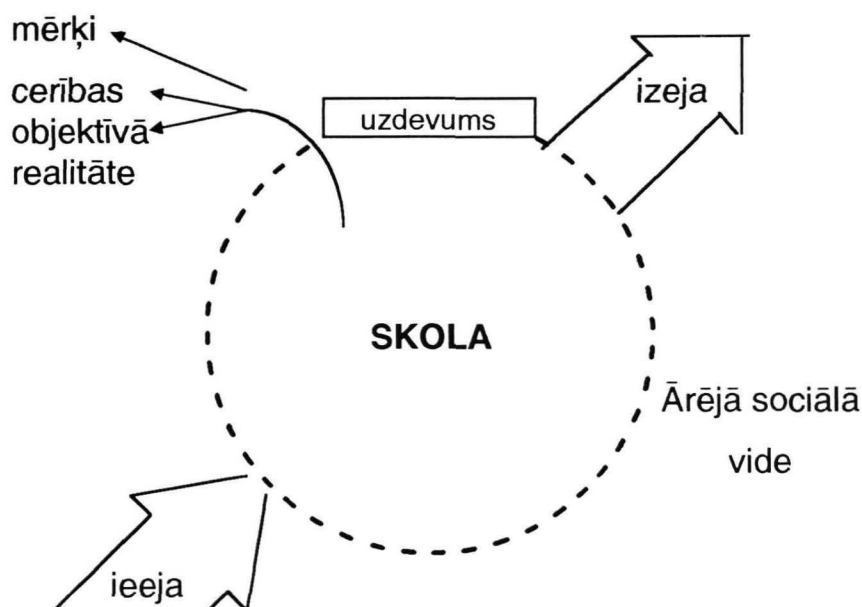
Izveidotais audzēkņu un skolotāju pedagoģiskās mijiedarbības modelis izvirzīja blakusuzdevumu: skolas vides modeļa izveidi, lai varētu kompleksi pētīt profesionālo vērtību veidošanos. Šī modeļa veidošanā izmantojām Zviedrijā gūto pieredzi norvēģu vieslektora profesora Jan A Johansona [11] lekcijās un J.Babanska [64], T.Iļjinas [70] un E.Kirikiļicas [71] teorētiskās atziņas pedagoģijā. Modelēšana tika veikta soli pa solim. Vispirms noskaidrosim kāda izskatās profesionālā skola.



**6.attēls. Izejas modelis profesionālajā skolā**

Pārtrauktā līnija ap skolu norāda, ka nav iespējams norobežoties no ārējās sociālās vides un realizēt mācību procesu atrauti no ārpasaules. Mācību procesu var uzskatīt tikai par daļēji slēgtu vai tikpat sekmīgi par daļēji atvērtu.

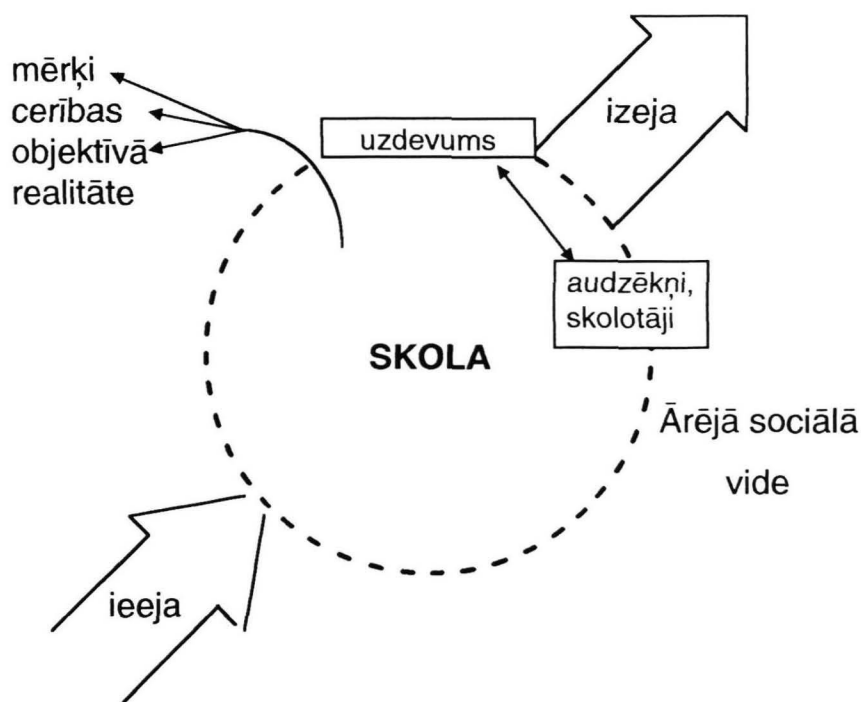
Modeļa ieeja un izeja norāda, ka skolai tās eksistencei nepieciešami naudas resursi - izejvielu, materiālu iegādei, elektroenerģijai utt. Un tajā pat laikā tā var dot saražoto precī tirgum. Tātad modeļa ieejā ir divi elementi - mērķi un resursi, bet izejā rezultāts - galaprodukts. Tālāk modeli ienāk komponentes, kuras to pilnveido. Lai sagatavotu speciālistu, nepieciešams konkrēts uzdevums katrai profesijai - kaut vai mācību programmas veidā. Daļēji šo uzdevumu nosaka skola, daļēji IZM deleģētās struktūras. Katrā gadījumā, šī uzdevuma izpildes rezultātā, profesionālās izglītības mācību iestādi beigušajam audzēknim vēlams būt konkurētspējīgam gan pašmāju mainīgajos darba tirgus apstākļos, gan, iespējams, citās valstīs.



**7.attēls. Izejas modelis un uzdevums.**

Neviens modelis nefunkcionē, ja tajā nav tā realizētāji. Skolā galvenā persona ir audzēknis un līdzās viņam skolotājs. Abiem ir sava kompetence, attieksme pret skolas uzdevumu (mācīt, mācīties utt.) un

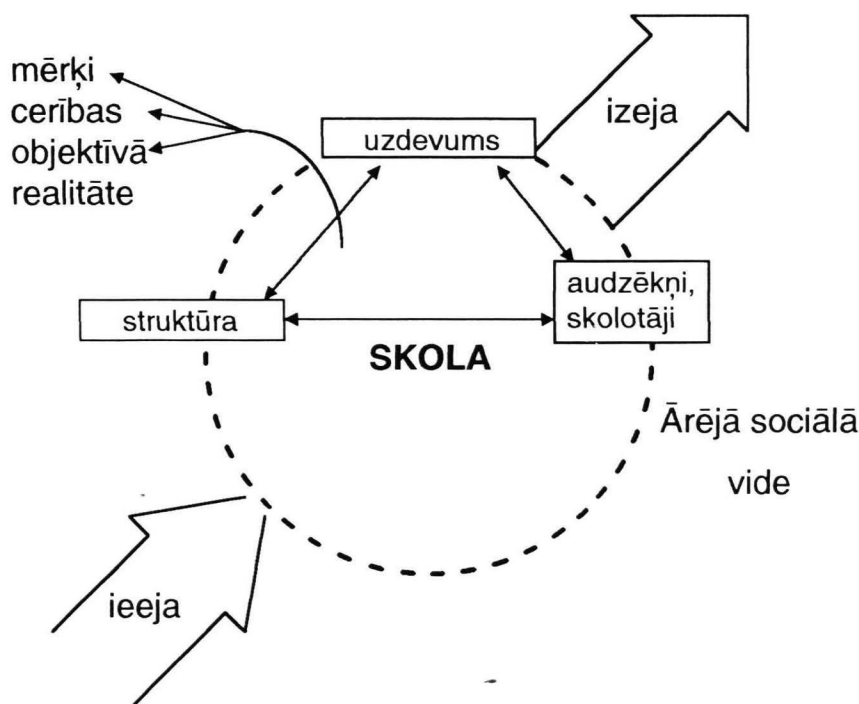
arī viss iepriekšējās sadaļās aprakstītais sociālp psiholoģisko īpašību kopums dažādās variācijās. Audzēkņa apzinīgums, radošā aktivitāte un skolotāja prasme virzīt mācību procesu - tās ir principiālas prasības, kuru īstenošana sekmē skolotāja un audzēkņa optimālu sadarbību. Pedagoģis V.Zelmenis [60] par audzēkņa apzinīgās mācīšanās priekšnoteikumu uzskata uzdevuma un tā pamatojuma skaidru izpratni, tādējādi radot interesi par darbu un vēlēšanos to pareizi izpildīt. Visos gadījumos izšķiroša nozīme ir paša skolotāja entuziasmam un optimistiskai attieksmei pret darbu. Līdz ar to nepieciešama jaunu mācīšanas un mācīšanās metožu ieviešana, kas stimulētu audzēkņu radošu pieeju un personisko atbildību par mācību procesu. Lai to panāktu, A.Joma [12] uzskata, mācību kursa laikā pakāpeniski vēlama pāreja no monologa uz dialogu.



**8.attēls. Izejas modelis un darbojošās personas**

Katrai mācību iestādei ir sava struktūra, kas nosaka iekšējās un ārējās lomas, deliģē tiesības skolas iekšienē un ārpus tās. Struktūra vēlama individuāla un tā adaptēta, lai tiktu optimāli izmantoti cilvēku resursi, izpildīts uzdevums un tiktu uzturēta reāla saikne ar ārējo sociālo vidi.

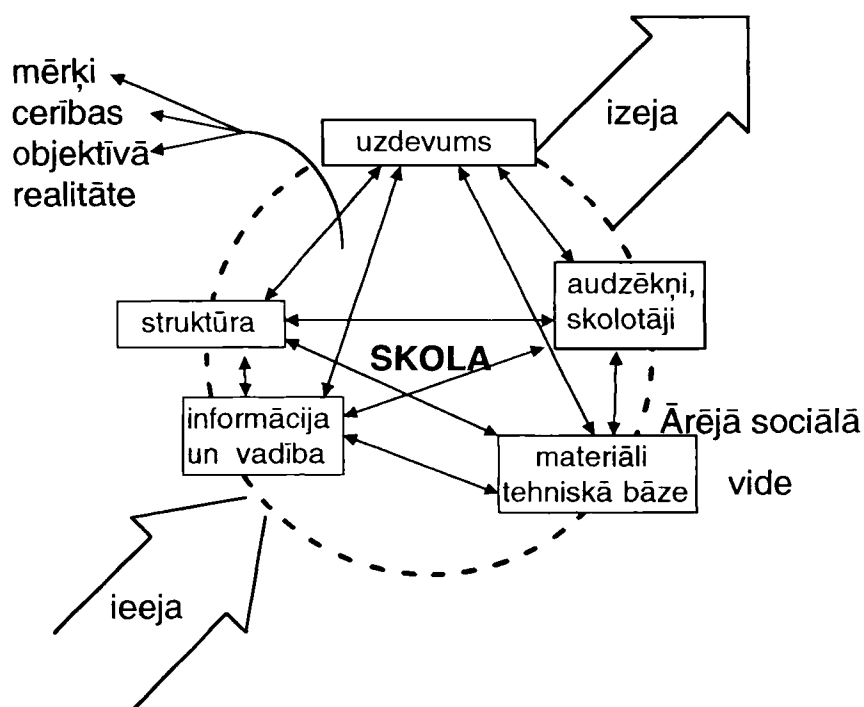
Veidotai struktūrai vēlams ļaut profesionālā līmenī veikt savus darba pienākumus skolotājam, radīt apstākļus, kas liek viņam uzņemties vadītāja - līdera lomu, nebaidīties no saprātīga jaunrades riska un zinoši izlemt darba jautājumus. Struktūra vēlama dinamiska un nemitīgā attīstībā. Tā nodrošina audzināšanas procesa komplekso būtību, kas izpaužas ārējā kustībā un iekšējā paškustībā, cilvēka daudzveidīgajā darbībā un viņa personības attīstībā, kas notiek šās darbības gaitā un rezultātā.



9.attēls. Izejas modelis un struktūra

Procesa sekmīgai norisei nepieciešama informācija un kvalitātes kontrole, ko realizē pārvaldes personāls. Tāpat nepieciešama materiālā bāze (tehnoloģijas, materiāli, iekārtas, literatūra utt.). Kvalitātes kontrole vēlama sistemātiska, saskaņota ar skolas galvenajiem uzdevumiem un tai sekmē informāciju par pedagoģiskajām un darba problēmām, kas radušās mācību procesā.

Skolā arī nepieciešama informācijas uzkrāšanas un sistematizēšanas sistēma par pedagoģisko procesu un tam pakārtoto problēmu risinājumu. Sevišķa vieta atvēlama sociāli ekonomiskajai ārējās vides informācijai, kas ļauj elastīgi un savlaicīgi reaģēt uz mainīgajām darba tirgus ekonomikas prasībām.



**10.attēls. Mācību iestādes ārējās vides modelis profesionālajā skolā**

Mācību iestādes modelis parāda tās komponentes, kuras nav atraujamas skolotāja - audzēkņa mijiedarbībā praktisko mācību laikā. Integrējot tās skolotāja un audzēkņa mijiedarbības modeli, ņemot vērā specifiku praktiskām mācībām, var runāt par profesionālo vērtību veidojošu modeli skolotāja - audzēkņa mijiedarbībā praktisko nodarbību laikā modelētā skolas vidē.

### **1.3. Vērtību veidošanās pedagoģiskā saskarsmē**

Audzēkņu un skolotāju pedagoģiskās mijiedarbības modelis ir efektīvs un nodrošina profesionālo vērtību veidošanos, ja pedagoģiskā saskarsmē mācību process balstās uz vērtīborientējošās vides pārzināšanu, respektējot audzēkņu pašpieredzi un viņu pašrealizācijas vajadzības.

A.Špona [52] uzskata, ka vērtības, principi, normas, mērķi, ideāli ir audzināšanas teorijas nozīmīgi jēdzieni un kā personības dzīves darbības komponenti ir savstarpējā mijiedarbībā. Tieši šie komponenti pedagoģiskā aspektā ir pamatkritēriji cilvēka vajadzību un darbības paņēmienu izvēlei.

Jaunieša vecumā šķiet, ka esi patstāvīgs cilvēks un pats par sevi noteicējs. Taču dzīves ceļā šāds "patstāvīgs cilvēks" sastopas ar uzdevumiem, ko viens pats nespēj atrisināt. Jaunieši agri vai vēlu nonāk pie vecākās paaudzes pozitīvās pieredzes, taču nereti šis ceļš ir garš un grūts. Katram no viņiem ir sava personisko vērtību sistēma, kas pilnveidojas un pārkārtojas visā mūža garumā. Jaunieša skolas gadi nenoliedzami ir vērtību veidošanās nozīmīgs posms.

I.Kona [17] atziņas par profesijas izvēli ir aktuālas arī šodien. Autors uzskata, ka jaunībā katrs stāv izvēles priekšā, jo vilina daudz specialitāšu, taču jāizvēlas viena, tā, kas maksimāli atbilst jaunā cilvēka



tieksmēm un individualitātei. Bet pareiza izvēle nav nemaz viegla. Profesijas izvēli ietekmē daudzi faktori: profesijas popularitāte, sabiedriskais prestižs, darba alga, modē nākušas specialitātes utt. Nekļūdīties ir ļoti svarīgi, jo rezultātā sabiedrība saņem darbīgus, profesionāli optimāli orientētus un dzīves darbībai sagatavotus jauniešus.

Cilvēku iespēju diapazons ir neaptverams, un šodien ir tik daudz dažādu specialitāšu, ka praktiski nav iedomājams gadījums izvēles trūkumam. Bet dzīvē ir arī savādāk. Rezultātā strādāt sev netīkamā specialitātē ir nepatīkami: zūd interese, ātri iestājas nogurums, saspringums, tiek skaitītas minūtes līdz darba beigām.

Jaunieša attīstības (skolas gadi) posmā ir būtiski uztvert savu spēju "signālus" un apjaust aicinājumu. Tikai tā netiek traucēta esošā vērtību sistēma, tā bagātinās līdz ar individuālās dzīves darbības pieredzi.

Mācību process ir skolotāja un audzēkņa (jaunieša) mijiedarbības process saskarsmē. Pedagoģisko mijiedarbību A.Špona [49] definē, kā audzēkņa un skolotāja savstarpējo uztveršanu, vērtēšanu un ietekmēšanos pedagoģiskā procesā.

J.Kupča [20] atziņās saskarsme ir viens no galvenajiem personībai pieejamiem izzināšanas paņēmieniem, jo katra personība tikai ar saskarsmes palīdzību, izzinot un atdarinot citus sabiedrības locekļus, iemācās saprast sabiedrību un līdz ar to arī sevi. Cilvēks saskarsmē tiek iesaistīts ar pirmo elpas vilcienu - atrodoties līdzās mātei. Saskarsme turpinās ģimenē, skolā, studiju laikā un profesionālajās gaitās. Bieži vien saskarsme ir "trampļins" personības pašnoteiksmi domās un darbos.

Visa cilvēka dzīve ir nepārtraukts saskarsmes process, jo mēs dzīvojam, strādājam, mācāmies, atpūšamies nepārtraukti kontaktējoties

ar citiem cilvēkiem. Svarīgas atziņas mūsu pētījumam rodamas S.Omārovas [30] darbos.

Autore aplūko saskarsmi kā cilvēku savstarpējās attiecības darbībā, praktiskā un garīgā sadarbībā. Saskarsmes iemaņas ir vienas no svarīgākajām dzīvē un profesionālajā darbībā. Tās parāda gatavību reālām dzīves situācijām.

Saskarsmes māka profesionālo vērtību veidošanās procesā ietekmē:

- personisko pašizjūtu
- karjeras iespējas ⇒ gatavību dzīvei.
- darījumu sekmes

Profesija ir statuss, kas norāda cilvēka vietu sabiedriskajā darba dalīšanas sistēmā. Līdz ar to vērtīborientējošā vide orientē uz noteiktām profesionālām vērtībām, jo ar katru no profesijām sabiedrībā ir saistītas noteiktas gaidas.

Zinātnieki A.Paghs (A.Pagh) un I.Linds (I.Lind) [33] norāda, ka atsevišķās profesijās saskarsmes loma ir dažāda. Ikdienas saskarsme atšķiras no profesionālās saskarsmes, ikdienas ir divpusēja, bet profesionālā - vienpusēja - tā vērsta uz klienta interesēm.

Viņi profesionālo vērtību veidošanās procesā saskarsmes posmus iedala 3 grupās:

- es pats;
- citi;
- konteksts.

Es - saskarsmes process un tā rezultāts ir atkarīgs no mums katra (mūsu izturēšanās, domām, izjūtām, partnera uztveres noteiktā situācijā).

Citi - saskarsmes partnera izturēšanās, domas, izjūtas, mūsu uztvere noteiktā situācijā.

Konteksts - saskarsmes vide, apstākļi, kas veicina vai traucē saskarsmi un būtiski ietekmē profesionālo vērtību veidošanos. Konteksts ietver:

- fizisko telpu ( telpas iekārtojums, apgaismojums utt.);
- sociālo telpu (ģimene, grupa, skola ...);
- psiholoģisko telpu (labvēlība, ignorēšana utt.);
- kultūras telpu ( tradīcijas, reliģija utt.).

Saskarsme ir saite ar ārējo pasauli. Saskarsmes stils ir cilvēka verbālās un neverbālās izturēšanās veids savstarpējās attiecībās. Katram cilvēkam ir savs saskarsmes stils, kurš atkarīgs no individualitātes. Mūsu pētījuma uzdevums atklāt pedagoģiskās likumības, kas ir pamatā sekmīgam audzēkņu profesionālo vērtību veidošanās procesam, tiešā veidā atkarīgs no tā vai audzēkņi pieņem skolotāja darbības stilu un lomū. J. Kupčs [20] atzīst, ka labs saskarsmes stils respektē sevi pašū, saskarsmes partneri un saskarsmes kontaktu. Saskarsmes stils ir izturēšanās veids, kas ietekmē savstarpējās attiecības un ir atkarīgs no:

- personīgās dzīves pieredzes,
- dzīves pozīcijas,
- saskarsmes partnera,
- saskarsmes situācijas.

Tas mainās atkarībā no situācijas. Piemēram, audzēknis mācību stundā cenšas būt akurātāks un savaldīgāks nekā ārpus skolas, satiekoties ar saviem draugiem. Te viņš var būt demonstratīvs, neadekvāts. To savos darbos, analizējot situācijas un dodot padomus kā uzvesties saskarsmē, rāda D.Karnegi. [13]

Profesionālo vērtību veidošanās process ir kopleicēts process, jo audzēkņu profesionālās vērtības veidojas pedagoģiskajā procesā vienībā ar mērķtiecīgu darbību ārpusnodarbību brīvajā laikā. Tāpēc pētījuma gaitā saskarsmes problēmu izpausmes pētītas dažādu autoru darbos. Tā, piemēram, L.Sohaņ [88] (Л.Сохань) stila traktējumā ir jaunas atziņas: cilvēciskā darbība ar vārdu "stils" tiek raksturota galvenokārt, lai parādītu darbības procesu, lai atklātu darbības rezultātu. Amerikāņu zinātnieks E.Berns [66] izturēšanos aplūko kā trīs personisko pozīciju mijdarbību. Šīs personiskās pozīcijas ir:

- bērna pozīcija B, kas ir patvaļīga, impulsīva un raksturīga cilvēkam jau no bērnības,
- pieaugušā pozīcija P, kas ir aktīva, radoša, visu analizējoša un vērtējoša un ne visai atzīst dzīves emocionālo pusi,
- vecāku pozīcija V, kas ir normatīva un citus vadoša.

Teorētisko pieeju daudzveidībā stiliem par nozīmīgāko mūsu pētījumam uzskatījām amerikāņu psiholoģes V.Satiras (V.Satir) [87] izstrādāto. Viņa uzskata, ka katrā cilvēkā mājō vairākas "iekšējās balsis" jeb "iekšējie likumi", kuri saka, kādam viņam ir jābūt.

Šos apgalvojumus cilvēks pārņem no:

- savas ģimenes;
- vecvecākiem;
- citiem sev nozīmīgiem cilvēkiem.

Stils - tā ir saskarsmes taktika un V.Satira izdala piecus saskarsmes pamatstilus: [47,48]

- padevīgais,
- vainotājs,
- kompjueters,
- neadekvātais,
- līdzsvarotais.

Mūsu pētījumi, kas veikti, liecina ka arī ģimnāzijas audzēkņiem un skolotājiem ir konstatējami šie saskarsmes pamatstili, kuriem pievērsīsimies praktiskajā pētījumā. Tas nenoliedzami, padara radošāku pedagoģisko procesu. Profesionālo vērtību veidošanās procesā ir svarīga pedagogu prasme atklāt būtiskās profesionālās vērtības. Šo darbību pie skolotāja pedagoģiskās darbības mērķa realizēšanas nenoliedzami atvieglo zināšanas par dzīvesdarbības stiliem.

I.Žogla [62] uzskata, ka pedagoģiskās darbības mērķis ir bagātināt, attīstīt, audzināt personības izziņas attieksmi, kas nodrošina audzēkņu pabeigtu, pašregulētu izziņas darbības ciklu. Tā rezultātā apzinātās profesionālās vērtības var ieņemt vietu audzēkņu vērtību hierarhiskajā struktūrā.

Mācību procesa mērķtiecība un produktivitāte saistīta ar mūsu pētījuma mērķiem un uzdevumiem. Mācīšanās iekšējo un ārējo rosinātāju izpēte ļauj nonākt pie vērtībām, kuras aktualizējas šajā darbības laikā.

Tehniskajā ģimnāzijā praktisko nodarbību laikā audzēkņi darbojas grupā, kurai eksistē noteikta vērtību sistēma un vēlams, ka

- grupas darbība un uzbūve vērsta kopēja mērķa sasniegšanai;

- katrs grupas loceklis pilda noteiktu lomu;
- grupā ir līderis, kurš koordinē darbu;
- ir savstarpēja sapratne un sadarbība.

Pie šiem nosacījumiem grupa kļūst par komandu, kura spēj sadarboties, attīstīties un pilnveidoties. Bet, lai pie tā nonāktu, nepieciešams audzināšanas procesā jauniešus sagatavot mainīgajai pasaulei, kurā viņiem jādzīvo un jāstrādā.

Profesionālās izglītības mācību iestādēs praktisko nodarbību laikā mācību grupa tiek komplektēta no 12 audzēkņiem. Līdz ar to tiek izpildīts viens no komandas veidošanas principiem. Vēl vēlama ir situācija, ka

- audzēkņi uztur pastāvīgus kontaktus, strādā vienkopus;
- audzēkņi vēlas kooperēties;
- profesionālās un personīgās īpašības ir iespējami augstā līmenī;
- audzēkņi nav izteikti individuālisti vai ar tieksmi pakļaut pārējos.

R. Nemovs [83] pētot psiholoģijas mehānismus izglītībā, konstatējis, ka neskatoties uz vēlamo, ir jārēķinās ar realitāti, kas nosaka vairākas lomas grupā praktisko mācību laikā. Lomu izpilde, pēc sociālās apmācības teorētiķu domām, ir iemācīta sociālā uzvedība, kurā liela nozīme ir atdarināšanai un identifikācijai. Jan A Johanssons [11], E.Aronsons [2], R.Helmreichs [2] un citi savos darbos runā par lomām sociālā vidē. Analizēsim tā sauktās R - A - U - S lomas, kuras iespējams adaptēt praktisko mācību laikā. 1993.gadā pedagoģiski - psiholoģisko kursu laikā dāņu zinātnieku A.Pagha un I.Linda vadībā izstrādājām lomu pielietošanas mehānismu praktisko nodarbību laikā profesionālajā

skolā. R ir ražotājs, A - administrators, U - uzņēmējs, S - savienotājs. Konstatējām, ka neviens skolotājs un arī audzēknis nav spējīgs reizē izpildīt visas četras lomas. Vēl vairāk; izpildāma ir viena, maksimums divas lomas.

Ražotājs ir cilvēks, kurš aizņemts ar rezultātu īstenošanu šeit un tagad. Visa uzmanība ir koncentrēta uz izdzīvošanu. Viņš ir "darba zirgs", kurš no rīta ierodas pirmais un vakarā pēdējais aiziet. Skolotājam ir liela profesionālā pieredze, bet abiem gan audzēknim, gan skolotājam degoša vēlēšanās gūt panākumus. Viņu uzmanība koncentrēta uz īslaicīgu plānošanu, un viņi vienmēr ir aizņemti, risinot vakardienas problēmas, nepatīk pārmaiņas.

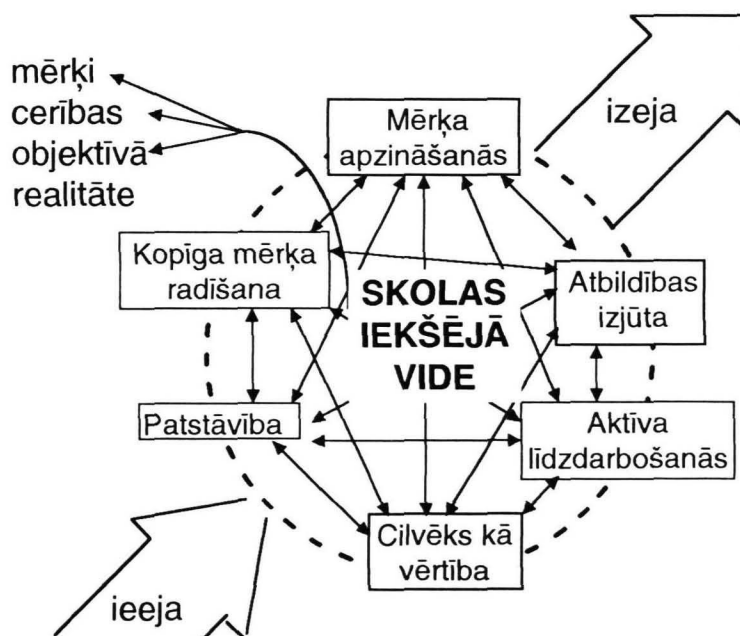
Administrators - nodrošina kontroli, stingrs, orientējas uz detaļām, ievēro standartus un procedūru, patīk precizitāte, kritisks pret kļūdām, nepatīk pārmaiņas un steiga. Skolotāji un audzēkņi rūpējas, lai rezultāti būtu pēc iespējas labāki, sasniegti plānotā laikā, vajadzīgā kvantitātē un kvalitātē. Viņi ir birokrāti, jo vēlas pārzināt visas detaļas. Personīgi rūpējas par kārtību, sīkumaini un pedantiski.

Uzņēmējs - nosprauž kursu, jūt, kur slēpjas draudi un kādas ir iespējas. Uzņemas risku un atbild par jauninājumiem. Patīk būt aizņemtam, ir laimīgs, darbojas aktīvi, pat krīzes momentos. Viņam nav noteikta darba laika vai sarunātu tikšanos. Viņš neatzīst laiku, nepārtraukti maina savas prioritātes. Skolotājs pārslogo ar darbu sevi, savus izmisušos audzēkņus un apjukušos kolēģus. Audzēknis orientēts uz rezultātiem, nemitīgi meklē jaunus darba veidus; viņu stimulē laika ierobežojumi.

Savienotājs - patīk visu koordinēt, nodibināt, kooperēt. Viņam patīk mācīt un attīstīt. Viņš regulāri seko procesiem, izmaiņām un atrodas to degpunktā. Skolotājs orientēts uz saviem audzēkņiem un

rūpējas par to, lai katrs tiktu uzklausīts, citiem vārdiem - "īsts demokrāts". Audzēknis grupā ir koordinētājs, viegli pieejams, izprot uzdevumus kopumā, godīgs, bet reizē stingrs, kurš prasmīgi iesaista citus audzēkņus darbībā.

Kad ir apzinātas profesionālās vērtības, vide, kurā tām jāveidojas, iztirzāti saskarsmes pamatstili un noteiktas lomas saskarsmē, rodas iespēja veikt empīrisku pētījumu: kā korelē saskarsmes stili un vispārpieņemtās lomas profesionālo vērtību veidošanās procesā un attīstīšanās. Atbilstoši mūsu pētījumam nepieciešamas komponentes ar kuru palīdzību konstatēsim profesionālo vērtību veidošanos pedagoģiskā saskarsmē. Šo komponentu izvēlē balstījos uz K.Rodžera humānās vērtību teorijas atziņām un veicām profesionālo vērtību veidošanās iekšējās vides modelēšanu. Modeļa ieejā ir skolotāju profesionālās vērtības un audzēkņu profesionālās intereses, bet izejā audzēkņu un skolotāju profesionālo vērtību dinamika.



**11.attēls. Mācību iestādes iekšējās vides modelis profesionālajā skolā**



Audzēkņi, kuri izvēlējušies vienu arodu, kopā mācās un strādā, var veikt milzum daudz darba. Šādu impulsu dod vienotā mērķa apziņa. **Kā skolotājs palīdz katram audzēknim saprast stilu un lomu, viņa izvēles priekšrocības un viņa izvēles devumu apkārtējiem, kā rada apstākļus, lai audzēkņi izjustu savu ieguldījumu kopējā lietā - tas ir viens no pētījuma darba uzdevumiem.** Līdz ar to varam izvirzīt tādas komponentes kā **mērķa apzināšanās** individuāli un **kopīga mērķa radīšana** audzēkņu grupai. Joprojām aktuāla ir B.Elkoņina [96] teorija, ka apzināts mērķis ir viens no motīviem, kas virza un regulē cilvēka darbību, radot vērtības, kas izpaužas prasmē un apzinātos centienos, pārvarot grūtības, sasniegt gan tuvākos, gan tālākos dzīvesdarbības mērķus.

Audzēkņiem apvienojoties, viņu individualitāte nezūd - viņi joprojām ir autonomas personības. Audzēkņiem piemīt atšķirīgas prasmes daudzveidīgās dzīves jomās un skolotājam tās jāskata, jāattīsta nepieciešamās un jāizmanto esošās **cilvēka kā vērtības** attīstībā, kas izvērtēšanā kļūst par komponenti profesionālo vērtību veidošanās procesā.

Praktisko mācību laikā skolotājs akcentē ikkatra ieguldījuma svarīgumu kopējā mērķa sasniegšanā, palīdz audzēkņiem pieņemt pēc iespējas vairāk lēmumu, dot alternatīvas izvēles iespējas, tādejādi attīstot atbildību par darba rezultātiem. Esam nonākuši pedagoģiskā aspektā pie vēl vienas komponentes izvirzīto profesionālo vērtību attīstībai: **atbildības izjūtas** ieaudzīnāšanas.

Skolotājs tic saviem audzēkņiem un par to nekautrējas runāt. Ja vien ir iespējams atbildību par kādu uzdevumu uzticēt audzēknim - to dara. Skolotāja uzvedība un darbība konkrētā situācijā kļūst par

profesionālu vērtību audzēknim. Šīs mijiedarbības vērtēšanas komponente ir **patstāvība**.

Humānas un demokrātiskas sabiedrības funkcija ir audzēkņu spēju attīstība. Skolotājs priecājas par sava audzēkņa uzvarām profesionālās meistarības konkursos un olimpiādēs, savu pieredzi nodod nepieciešamajā brīdī, atrodas ar sirdi un dvēseli mācību procesa iekšienē. Šajā posmā par profesionālo vērtību veidošanās vērtēšanas komponenti kļūst **aktīva līdzdarbošanās**.

Kā uzskata D.Elkoņins [96], agrīnajā jaunības periodā no 16 līdz 18 gadiem centrā kā jaunveidojumi izvirzās: pasaules uzskats, profesionālās intereses un vērtību orientācija. Elkoņins uzsver, ka galvenā psihes sfēra, kura attīstās šajā vecumā ir kognitīvā, ka vadošā darbība ir mācību profesionālā un izziņas darbība, kuras virzītas uz jaunu vērtību apgūšanu.

Nemot vērā šajā pētījuma daļā analizētās atziņas, modelētos procesus, empīriskā pētījuma teorētiskās nostādnes, veicam pētījumu mijiedarbībai skolotājs - audzēknis profesionālo vērtību veidošanās procesā, izpētot kā saskarsmes stili un lomas ietekmē to veidošanos.

## **2. Audzēkņu vērtīborientācijas un mijiedarbības skolotājs audzēknis izpēte.**

Atbilstoši mūsu pētījumam, praktiskajā pētījumā pārbaudīsim audzēkņu un skolotāju mijiedarbības modeļa efektivitāti. Noskaidrosim vai profesionālās vērtības veidojas sekmīgāk, ja saskarsmē mācību procesā audzēkņi apzinās tuvākos un tālākos darbības mērķus, izjūt atbildību par darba procesu un rezultātiem, ja praktiskās nodarbības ir mērķtiecīgas un balstās uz vērtīborientējošās vides pārzināšanu, respektējot audzēkņu pašpieredzi un viņu pašrealizācijas vajadzības, ja audzēkņi ir ieinteresēti savas profesijas apgūvē un pastāv mijsakarības starp audzēkņu profesionālo ieinteresētību un pedagogu prasmi atklāt būtiskās profesionālās vērtības, ja audzēkņi pieņem skolotāja pedagoģiskās darbības stilu un lomu.

### ***2.1. Pētījuma metožu izvēle, to atbilstība pētījuma priekšmetam***

Katram ir sava individuāla profesionālo vērtību sistēma, kurā vērtības sakārtotas noteiktā hierarhiskā kārtībā; tādēļ tās darbā pamatā tiek pētītas no audzēkņa pozīcijām. Ņemot vērā konkrētā vecumposma un pētījuma priekšmeta īpatnības, ievērojām vairākus priekšnoteikumus, izvēloties profesionālo vērtību veidošanās pētīšanas metodes skolotāju un audzēkņu pedagoģiskajā mijiedarbībā.

Vispirms tika izstrādāta pētījuma programma, kas spēj nodrošināt pedagoģiskās teorijas izejas pozīciju "pārtulkošanu" pētījuma operatīvo nosacījumu un procedūru valodā, kā arī risina uzdevumu par pāreju no empīriskajiem datiem uz teorētiskajiem vispārinājumiem, kas ir rekomendāciju pamatā pedagoģiskajai mijiedarbībai praktisko nodarbību laikā. Līdz ar to pētījuma programma realizējās noteikta materiāla

vākšanā un apkopošanā, bet pēc tam - analizē un interpretācijā. Izvēloties pētišanas metodes, tika ievēroti sekojoši nosacījumi:

- pētījuma vērtēšanas pamatā izraudzīti vairāki kritēriji un nevis viens, jo viens rādītājs neļauj izdarīt nopietnus secinājumus,
- izvēlētā metodika balstīta uz vērtīborientējošās vides pārzināšanu,
- pētījumā tika izmantots un kombinēts metožu komplekss.

Tika izmantotas anketēšana, nestandardizētā intervija, ģimnāzijas dokumentācijas izpēte, neoficiālo dokumentu izpēte un novērojumi, kuru rezultāti fiksēti skolotāja dienasgrāmatā. Visas empīriskās metodes tika orientētas pētījuma mērķa sasniegšanai.

Anketēšana tika lietota, lai konstatētu reāli prevalējošās profesionālās vērtības audzēkņu un skolotāju skatījumā. Pēc tam ar anketu palīdzību profesionālās vērtības tika ranžētas, iekļaujot anketā 40 vērtības un to piedāvājot aizpildīt pedagogiem un I - IV kursa audzēkņiem, kopumā aptverot 453 audzēkņus un 22 skolotājus.

Nestandardizētā intervija tika lietota, lai konstatētu tās profesionālās vērtības, kuras iekļaujamas anketās. Intervijas tika veidotas pamatā ar sociālajiem partneriem un neformālā atmosfērā. Līdzīgi tika noskaidroti arī saskarsmes stili un lomas, kombinējot anketēšanu ar interviju. Pēdējā gadījumā intervijas mērķis bija konstatēt anketēšanas ticamības pakāpi un salīdzināt audzēkņu pašvērtējumu ar skolotāja vērtējumu.

Intervijas priekšrocības ir iespējā iepriekš sagatavotos jautājumus sarunas gaitā pielāgot intervējamā personībai, kā arī respondentu attieksme - nopietnāka. Mīnuss ir tas, ka respondents dažreiz neapzināti

atbild to, ko no viņa vēlas dzirdēt. Tomēr intervētājam pastāv iespēja netieši kontrolēt sarunas ticamību.

Lai noskaidrotu vai audzēkņu un skolotāju pedagoģiskās mijiedarbības modelis ir efektīvs un nodrošina profesionālo vērtību veidošanos audzēkņiem bija nepieciešams uzzināt eksperimentālo grupu audzēkņu un skolotāju attieksmi pret to. Tika veikta sociometriskā aptauja. Sākuma stadijā ar tās rezultātiem audzēkņi netika iepazīstināti. Aptaujās tika piedāvātas desmit pozitīvas izvēles nozīmīguma secībā un piecas izvēles apgalvojumu izvēlei no aptaujāmajā pozīcijām. Sociometriskās metodes trūkums ir tās situatīvisms, tomēr kombinējot to ar citām metodēm, ir iespējams novērtēt iegūto rezultātu ticamību. Aptaujas uzdevums bija uzzināt galvenokārt mijiedarbības procesā iesaistīto pušu subjektīvo attieksmi pret darbības rezultātu un tās ietekmi uz profesionālo vērtību veidošanos atkarībā no saskarsmes stila un lomas sociālajā vidē. Aptaujā tika lietoti filtrējošie un kontroljautājumi. Pirmie, lai konstatētu tos respondentus kuri nav kompetenti attiecībā pret saskarsmes problēmām un viņu zināšanas vispār par aptaujas priekšmetu. Otrie, lai pārbaudītu sniegto atbilžu patiesumu, kas līdz ar to dod iespēju vērtēt iegūtās informācijas kvalitāti.

Pētījumā tika izmantots arī novērojums, ievērojot L.Frīdmana un citu autoru [94] pieņēmumu, ka novērojums ir zinātnisks, ja tas ir mērķtiecīgs, plānveidīgs, patstāvīgs, norit dabiskā vidē, sistemātisks, objektīvs un tiek fiksēti tā rezultāti. Novērojuma mērķis bija konstatēt aptaujās un intervijās iegūtā stila un lomas atbilstību reālā vidē praktisko nodarbību laikā galdniecībā. Novērojumu laikā dabiskās pedagoģiski psiholoģiskās attiecības netika traucētas, tās bija dabiskas un sistemātiskas gada garumā. Objektīvi, cik tālu tas vispār iespējams, nodrošinājām ar faktu fiksēšanu attiecībā pret novērojamo.

## **2.2. Tehniskās ģimnāzijas audzēkņu reālās profesionālās vērtības**

Pārbaudes situācijas tika veidotas, mērķi un uzdevumi realizēti un hipotēze pārbaudīta divarpus gadu laikā. Pētījuma pirmā gada laikā tika konstatētas tehniskās ģimnāzijas audzēkņu dzīves vērtības un izveidota metodika profesionālo vērtību pētišanai. Pirmā gada pētījuma mērķis bija noteikt audzēkņu subjektīvo attieksmi vispār pret vērtībām, zināšanas par saskarsmes teoriju un sociālajām lomām, kā arī modelēt audzēkņu un skolotāju mijiedarbības pedagoģisko situāciju vērtībuveidojošai videi. Izmantojot iegūtos rezultātus un balstoties uz teorētiskajiem datiem, tika konstatētas profesionālo vērtību komponentes audzēkņu un skolotāju mijiedarbībā, kā arī pētīts kā profesionālo vērtību veidošanos ietekmē saskarsmes stili un lomas. Otrajā pētījumu gadā kokapstrādes nodaļā tika pārbaudītas iegūtās atziņas pilotpētījumā un pārbaudīta profesionālo vērtību veidošanās komponentu atbilstība konstatētajam stāvoklim, kā arī saskarsmes stilu un lomu ietekme uz profesionālo vērtību veidošanos. Trešajā gadā (1997./1998.m.g.) tika salīdzināti iegūtie rezultāti, tādejādi pārbaudot hipotēzi.

Jau teorētiskajā daļā tika konstatēts, ka profesionālās vērtības dod personībai pašizteikšanās, savu spēju pielietošanas, pašas dzīves vides radīšanas iespēju ka cilvēkresursu kvalitāte, tāpat kā agrāk, būs ļoti svarīga sociālā un ekonomiskā uzplaukuma sasniegšanā. Tika aprakstīti saskarsmes stili un sociālās lomas praktisko nodarbību laikā. Empīriskā pētījuma laikā uzmanība tika pievērsta audzēkņu un skolotāja mijiedarbībai un šīs darbības rezultātam. Kā zināms saskarsmes gaitā skolotājs - audzēknis, audzēknis - audzēknis, audzēknis - skolotājs kontaktējoties var ieņemt šādas pozīcijas:

- pozīcija "no augšas" - psiholoģiski dominējoša pozīcija, cenšanās uzspiest savu viedokli,
- pozīcija "blakus" - otra cilvēka respektēšana,
- pozīcija "no apakšas" - viens no partneriem ir atkarīgs no otra.

To kādu pozīciju ieņem darbojošās personas nosaka viņu dzīvesdarbības stili, kas praktiski ir nemainīgi. Kontekstā ar lomām tie veicina vai arī bremzē profesionālo vērtību veidošanās procesu praktisko nodarbību laikā.

Katrā profesijā, atbilstoši tās specifikai, orientējamies uz trīs vērtību pamatveidiem: afektīvajām, kognitīvajām un psihomotorajām. Lai noskaidrotu, kādas profesionālās vērtības audzēkņiem aktualizē šodienas situācija un kādas tās redz skolotāji tika veikta rakstiska aptauja. Anketā iekļautie jautājumi iepriekš tika izvērtēti intervijās ar sociālajiem partneriem, bija saprotami un atbildes uz tiem deva pilnīgu informāciju par reālo vērtīborientāciju šodienas situācijā. Šajā pētījuma posmā tika noskaidrotas arī praktisko nodarbību skolotāja kvalifikācijas prasības un darbības lauks, kas aprakstīts teorētiskajā daļā.

Anketas ievaddaļā tika uzrunāts respondents:

***CIENĪJAMO AUDZĒKNI!***

***JŪSU DOMĀM, KAMĒR TĀS PIEDER TIKAI JUMS, NAV LIELA IETEKME. ŠĪ ANKETA DOD JUMS IESPĒJU IETEKMĒT PRAKTISKI MEKLĒJUMU PROCESU MĀCĪBU UZLABOŠANĀ.***

***PATEICOS PAR JŪSU LĪDZDALĪBU MŪSU KOPIĢĀS PROBLĒMAS RISINĀŠANĀ.***

Šāds ievads bija rosinošs un to apliecināja audzēkņu lielā interese anketas pilnveidošanas laikā.

Pēc iegūtājiem rezultātiem katrā grupā un nodaļā tika aprēķināts profesionālo vērtību vienotības koeficients pēc formulas:

$$VOV = \frac{n_1 - n_2}{N} \times 100\%$$

$n_1$  - desmit populārāko vērtību izvēļu summa,

$n_2$  - desmit vismazāk populāro vērtību izvēļu summa,

$N$  - visu aptaujā izdarīto izvēļu skaits.

Lai noteiktu **VOV** koeficientu kopumā, bija jānosaka 10 vispopulārākās profesionālās vērtības, kuras izrādījās:

$n_1=$	1. Labi nopelnīt	- 402
	2. Izvirzīties dzīvē uz augšu	- 397
	3. Kļūt par speciālistu	- 371
	4. Patstāvība	- 344
	5. Valodu prasme	- 327
	6. Zināšanu pinveidošana specialitātē	- 322
	7. Būt derīgam cilvēkam	- 318
	8. Atbildība par darba rezultātiem	- 316
	9. Cieņa	- 314
	10. Karjera	- 296

Savukārt, vismazākais izvēļu skaits bija šādām profesionālajām vērtībām:

$n_2=$	1. Kritika	- 12
	2. Kalpot sabiedrībai	- 12
	3. Grūti uzdevumi	- 13
	4. Līdzdarbība sabiedriskajā dzīvē	- 14
	5. Plānošana	- 20
	6. Izdevīgums	- 25

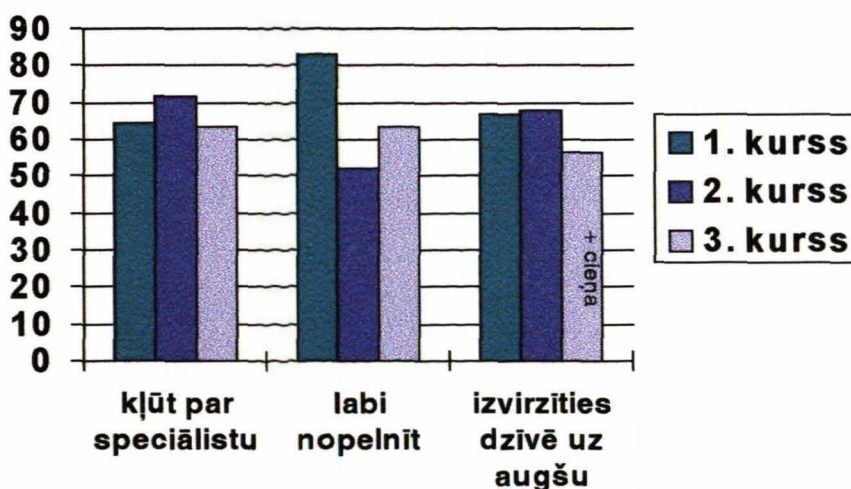


7. Radošs darbs	- 34
8. Darba drošība	- 42
9. Izprast specialitāti	- 58
10. Atklāt savas spējas	- 62

Rezultātā:

$$\text{VOV} = \frac{3407 - 292}{453 \times 10} \times 100\% = 68,8\%$$

Profesionālo vērtību vērtīborientācijas vienotības koeficients ģimnāzijā izrādījās augsts. Tas norāda, ka audzēkņu izvēlētās vērtības ir dominējošās šodienas sociālajā vidē. Par **VOV** koeficienta realitāti liecina arī grafiskais attēls, kurā procentuāli attēlotas biežāk minētās automehāniķu nodaļas audzēkņu vērtības - orientieri pēc kā tiekies.



**12.attēls. Biežāk minētās vērtības - orientieri pēc kā tiekies procentos no aptaujāto skaita**

Praktiskajā pētījumā, pēc profesionālo vērtību apzināšanas, vides, kurā tām jāveidojas, izpētes, noskaidrojām audzēkņu stilus un lomas

profesionālo vērtību attīstības sekmēšanai. Kad tika izstrādātas anketas stila un lomas noteikšanai, to kvalitāte tika pārbaudīta pilotaptauja ar 25 respondentiem. Šīs aptaujas mērķis bija noskaidrot anketu derīgumu un novērst neskaidrības jautājumu formulējumos. Pilotāžas aptauja tika veikta individuālo interviju veidā, fiksējot respondentu reakciju un komentārus. Sevišķa vērība tika veltīta filtrācijas un kontroles mehānismu izstrādei. Lai noskaidrotu respondentu zināšanas par aptaujas priekšmetu, tika lūgts uzrakstīt uz lapas 10 un vairāk "iekšējās balsis", atbildot uz jautājumu "Kādam man jābūt?" Ja audzēknis to nespēja, tika organizētas intervijas, viņa kompetences par saskarsmes problēmām noskaidrošanai. Reizē šāda procedūra deva iespēju noskaidrot respondentu zināšanas par informācijas priekšmetu. Piemēram audzēknis A.K. atbild:

1. Ja esmu atbraucis uz skolu, tad tāpēc, lai kaut ko gūtu vai darbotos.
2. Ja kādam soli, tad izpildi to.
3. Nepabeigts darbs ir neražas auglis.
4. Ja vēlies būt pārāks, tad mācies jau tagad.
5. Lai nezaudētu apgūto, centies to atsvaidzināt.
6. Ja strādāsi, tad nebūsi zaudētājs.
7. Naudai nav jābūt svarīgākai par cilvēku attiecībām.
8. Nezaudē draugus kādas muļķības dēļ, jo tu domā ar galvu.
9. Pārdomā - pirms dari.
10. Ja esi vainīgs, tad nekaunies to atzīt.

Šīs atbildes ar audzēkni ļauj runāt uz Tu. Arī J.S. atbildes ir līdzsvarotas un šaubas nerada par kvalitatīvu datu bāzi. Piemēram: vēlos būt patiess pret sevi; vēlos būt cilvēks, kuram var uzticēties; es vēlos un man jābūt

paškritiskam, vēlos dzīvot saskaņā ar sevi un ar to, kas notiek ap mani  
utt.

Savukārt audzēknis O.Š. nespēj dot vairāk informācijas kā vien, ka viņam jābūt bagātākam un spēcīgākam; intervijā ar grūtībām spēj atbildēt uz jautājumiem, un viņa sniegtā datu bāze neiztur filtrācijas jautājumus.

Tālāk sekoja mūsu izveidotā aptaujas anketa stila noteikšanai, kurā ar kontroljautājumiem (vērtēšanas anketā ietonēti) tika pārbaudīts sniegto atbilžu patiesums, t.i., tika novērtēta gūstamās informācijas kvalitāte. Galavariantā audzēkņi saņēma uzdevumu;

Lūdzu novērtējiet apgalvojuma domu attiecībā uz sevi, izvēlēto apvelkot ar aplīti ① jā, ② vairāk jā nekā nē, ③ nav viedokļa, ④ vairāk nē nekā jā, ⑤ nē.

- |  |   |   |   |   |   |
|--|---|---|---|---|---|
| 1. Uzskatu, ka citi ir nozīmīgāki nekā es                        | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 2. Atzīstu sevi, pārējais viss ir nenozīmīgs                     | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 3. Nekas nav tik svarīgs kā apstākļi                             | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 4. Notiekošo nevar ietekmēt neviens                              | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 5. Jebkura situācija aplūkojama no visu pozīcijām                | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 6. Mīļā miera labad pieņemšu citu nevis savu viedokli            | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 7. Esmu kategorisks un taisnīgs                                  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 8. Visu aprēķinu, emocijas neizrādu                              | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 9. Esmu haotisks un nemierīgs                                    | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 10. Situāciju vērtēju reāli, neesmu ne optimists<br>ne pesimists | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 11. Sabiedriskās vietās labāk turēties malā                      | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 12. Mīlu daudz runāt, atklāt vainīgos                            | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 13. Patik lietot svešvārdus un runāt garos teikumos              | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |

- |   |   |   |   |   |   |
|---|---|---|---|---|---|
| 14. Patik pārlekt no vienas tēmas uz otru un nepabeigt teikumus               | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 15. Neslēpju savas domas un jūtas, bet domāju kā tās izsaku                   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 16. Savai rīcībai gribu labu novērtējumu, ja nesaņemu -1 mainu savu rīcību    | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 17. Ja tu no manis baidīsies - tu man pakļausies                              | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 18. Ja es būšu savākts, korekts, zinošs, jūs mani cienīsiet                   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 19. Es nevienam neesmu vajadzīgs  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 20. Katastrofiski nepārdzivoju savas kļūdas, jo es varu kļūdoties             | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 21. Man patīk, ja cits atļauj rīkoties, jo tad manas kļūdas nebūs tikai manas | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 22. Ja viss ir pārbaudīts, tad brīnumi nevar notikt                           | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 23. Profesiju jāizvēlas tādu, kas neliek pašam mainīties                      | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 24. Esmu nesavākts, domāju vienu daru citu                                    | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 25. Patīk uzņemties risku   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 26. Ja tu jutīsies vainīgs, tu mani pažēlosi                                  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 27. Saprotu, ka ne vienmēr man taisnība, un tādēļ dusmojos uz sevi un citiem  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 28. Man pietrūkst emocionālo kontaktu   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 29. Ja es tevi uzjautrināšu, tu mani pacietīsi                                | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 30. Atbildību par sevi uzņemos pats, man nevajag aizbildņus                   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 31. Neizsakos pirmais, noklusēju savas domas                                  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 32. Gribu, lai mani ciena un mīlē   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 33. Man problēmas nerada darbs, bet gan atpūta                                | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 34. Ja nenotiek pēc mana prāta, dusmojos                                      | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 35. Partnera izjūtas un pārdzīvojumi man ir saprotami,                        | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |

bet tas neietekmē reālās situācijas izvērtējumu.

Vērtēšanas anketa pielikumā. Analoga rīcība sekoja audzēkņu un skolotāju sociālo lomu noteikšanā. Rezultātā tika noskaidrots, ka neviens nevar īstenot četras lomas, bet dažas citu lomu raksturīgās funkcijas tomēr tika minētas pie respondenta izvēlētās pamatlomas, kas ir adekvāti realitātei.

Kokapstrādes nodaļā ar audzēkņu grupām, kuras kļuva par pētījuma bāzi stila un lomas ietekmei uz profesionālo vērtību veidošanos, pamatā strādā četri skolotāji: Aigars D., Brigita D., Māris G. un Guntis M. Viņu dzīvesdarbības stili un lomas izrādījās: Aigaram D. - **līdzsvarotais administrators**, Brigitai D. - **līdzsvarotais uzņēmējs**, Mārim G. - **līdzsvarotais vainotājs - administrators** un Guntim M. - **līdzsvarotais vainotājs - ražotājs**. Lai varētu salīdzināt skolotājiem pašvērtējumā noteiktā stila un lomas korelāciju ar audzēkņu viedokli, tika veikta anonīma aptauja par skolotāju stilu un veidotas intervijas par viņu sociālo lomu praktisko nodarbību laikā. Rezultātā viedokļu būtiskas atšķirības netika konstatētas. Tā piemēram, daļa no audzēkņu teiktā intervijās:

- 1) par Māri G. - stingrs, patīk precizitāte, nepatīk ka viņu kritizē, patīk "dresēt", viņam nepatīk, ka viņu traucē darbā, pārāk augstās domās par sevi un uzskata ka vienmēr ir taisnīgs;
- 2) par Aigaru D. - prot savu arodu, stingrs un punktuāls, aroda prasmes vērtē ļoti stingri, labi māca, lielu brīvību viņš mums nedod, bet tas ir arī labi, jo ja būtu pilnīga rīcības brīvība mēs izdarītu uz pusi mazāk nekā tagad, praktiski demonstrē darba paņēmienus, salīdzinot draugu

atsauksmes par citu skolu praktisko darbu skolotājiem, mums ir paveicies;

- 3) par Gunti M. - nav stingrs, puslīdz labi iemāca, bet varētu labāk veikt izskaidrošanas darbu, jābūt stingrākam, bet mācīt iemāca, vairāk varētu praktiski darboties, laba attieksme pret audzēkņiem, nenosvērts un bieži maina savu viedokli.
- 4) par Brigitu D. - iejūtīga, interesējas par mūsu problēmām, palīdz izprast attieksmi pret sevi, pret citiem cilvēkiem, risina ar mums problēmas par pašvērtību, pašapziņu un pašcieņu.

Skolotāju stils un loma protams ietekmē mācību procesu ar visām no tā izrietošām sekām. Saskarsmes procesā Mārim G. ir grūti ieņemt pozīciju blakus, jo iekšēji dominē pozīcija no augšas. Pētījumā apstiprinājās dāņu zinātnieku A.Pagha [33] un I.Linda [33] viedoklis, ka skolotājam vēlams:

- iepazīt un pieņemt savas vājās puses,
- iepazīt un pieņemt citu stiprās puses,
- iemācīties tikt galā ar lomu konfliktiem uzreiz (tāpēc, ka ir grūti pieņemt visas pārējās lomas, izņemot savējo),
- censties radīt tādu atmosfēru, kas ir labvēlīga izglītībai, tādu, kurā pats un audzēkņi var attīstīt sevī tās lomas, kurās viņi nav tik spēcīgi.

Pēc audzēkņu aptaujas viņu pašvērtējumam tika pievienota skolotāja datu bāze. Rezultātā situācija mēbeļu galdnieku 4.kursa Aigara D. vadītajā grupā dod sekojošu kopainu:

Tabula nr.4.

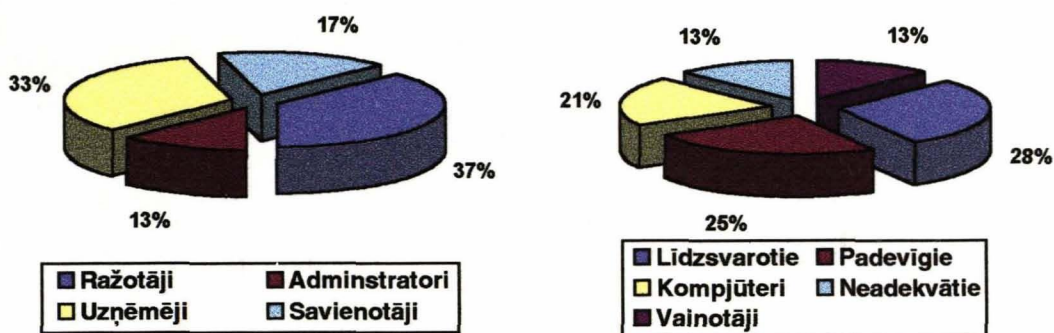
N.p k.	Audzēkņa vārds, uzvārds	Audzēkņa		Skolotāja viedoklis par audzēkņa	
		stils	loma	stilu	lomu
1.	Andrejs L.	Līdzsv./kompjūters	Uzņēmējs	Kompjūters	Uzņēmējs
2.	Jorens S.	Līdzsvarotais	Savienotājs	Līdzsvarotais	Savienotājs
3.	Krišjānis D.	Līdzsv./padevigais	Adminstrators	Padevigais	Ražotājs
4.	Aldis K.	Kompjūters	Adminstrators	Kompjūters	Ražotājs
5.	Guntis J.	Līdzsvarotais	Uzņēmējs	Vainotājs	Savienotājs
6.	Pēteris S.	Padevigais	Ražotājs	Padevigais	Ražotājs
7.	Artūrs P.	Līdzsv./kompjūters	Uzņēmējs	Kompjūters	Ražotājs
8.	Oskars E.	Līdzsvarotais	Savienotājs	Padevigais	Ražotājs
9.	Oskars L.	Līdzsv./kompjūters	Uzņēmējs	Kompjūters	Uzņēmējs
10.	Raivis R.	Līdzsvarotais	Adminstrators	Līdzsvarotais	Savienotājs
11.	Māris Ģ.	Līdzsv./padevigais	Ražotājs	Padevigais	Ražotājs
12.	Aivars C.	Neadekvātais	Ražotājs	Neadekvātais	Savienotājs
13.	Armands M.	Līdzsv./vainotājs	Adminstrators	Vainotājs	Uzņēmējs
14.	Oskars V.	Līdzsvarotais	Uzņēmējs	Līdzsvarotais	Uzņēmējs
15.	Aleksejs O.	Līdzsvarotais	Adminstrators	Līdzsvarotais	Adminstrators
16.	Pēteris B.	Līdzsv./padevigais	Ražotājs	Padevigais	Ražotājs
17.	Ilgvars Ā.	Līdzsvarotais	Adminstrators	Līdzsvarotais	Adminstrators
18.	Uldis Ā.	Līdzsvarotais	Adminstrators	Līdzsvarotais	Adminstrators
19.	Jānis K.	Neadekvātais	Ražotājs	Neadekvātais	Uzņēmējs
20.	Rolands K.	Kompjūters	Uzņēmējs	Kompjūters	Uzņēmējs
21.	Raimonds L.	Līdzsvarotais	Uzņēmējs	Līdzsvarotais	Uzņēmējs
22.	Reinholds R.	Līdzsv./vainotājs	Uzņēmējs	Vainotājs	Uzņēmējs
23.	Uldis R.	Neadekvātais	Ražotājs	Neadekvātais	Ražotājs
24.	Kristaps S.	Padevigais	Ražotājs	Padevigais	Ražotājs

#### Stilu un lomu korelācija 4.kursā

Tabulā tumšāk iekrāsoti atšķirīgie viedokļi. Kā redzams tad Aigaram D. "melnie zirdziņi" ir divi: Oskars E. un Guntis J. Principā korelācija ir augsta un tas ļauj skolotājam sekmīgi strādāt profesionālo vērtību attīstības sekmēšanas virzienā, izmantojot zināšanas saskarsmes teorijā. Patiesības labad jāsaaka, ka atkārtoti intervējot Gunti J. apstiprinājās skolotāja viedoklis - vainotājs, kā arī Aldis K. atzina ka viņam tuvāka ir ražotāja sociālā loma.

Uzskatāmi situācija mēbeļu galdnieku 4.kursa grupā izskatās šādi:





**13.attēls. Lomu un stilu %-uālais sadalījums 4.kursā.**

Mēbeļu galdnieku 2.kursa skolotāja Gunta M. pārziņā ir 18.grupa:

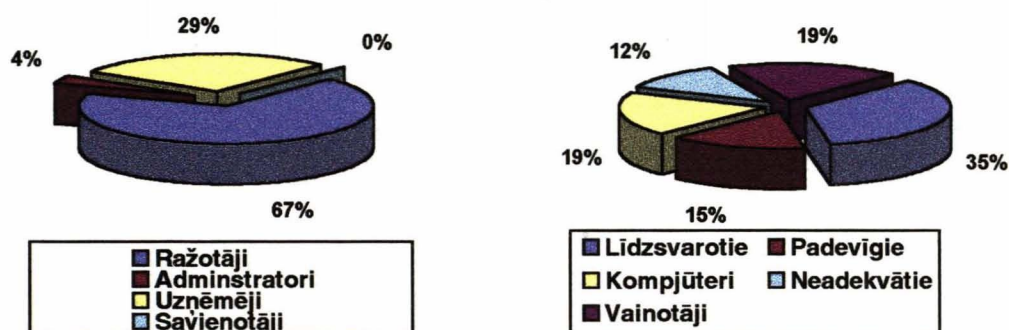
**Tabula nr.5**

N.p k.	Audzēkņa vārds, uzvārds	Audzēkņa		Skolotāja viedoklis par audzēkņa	
		stils	loma	stilu	lomu
1.	Vilnis Z.	Līdzsv./vainotājs	Ražotājs	Līdzsvarotais	Ražotājs
2.	Aleksandrs L.	Līdzsv./padevīgais	Ražotājs	Padevīgais	Ražotājs
3.	Oļegs A.	Līdzsv./kompjūters	Uzņēmējs	Līdzsvarotais	Uzņēmējs
4.	Oskars Z.	Līdzsvarotais	Administrators	Līdzsvarotais	Uzņēmējs
5.	Oskars D.	Līdzsvarotais	Ražotājs	Vainotājs	Ražotājs
6.	Jānis S.	Padevīgais	Ražotājs	Padevīgais	Ražotājs
7.	Roberts B.	Neadekvātais	Savienotājs	Neadekvātais	Ražotājs
8.	Ģirts K.	Līdzsv./vainotājs	Ražotājs	Līdzsvarotais	Ražotājs
9.	Mārtiņš K.	Līdzsvarotais	Uzņēmējs	Kompjūters	Uzņēmējs
10.	Renārs P.	Vainotājs	Administrators	Vainotājs	Administrators
11.	Jānis L.	Līdzsvarotais	Ražotājs	Līdzsvarotais	Ražotājs
12.	Eduards V.	Līdzsvarotais	Uzņēmējs	Vainotājs	Uzņēmējs
13.	Andris B.	Līdzsv./vainotājs	Ražotājs	Padevīgais	Ražotājs
14.	Mārtiņš S.	Līdzsvarotais	Ražotājs	Līdzsvarotais	Ražotājs
15.	Andris V.	Līdzsvarotais	Ražotājs	Līdzsvarotais	Ražotājs
16.	Mārtiņš Z.	Padevīgais	Ražotājs	Līdzsvarotais	Ražotājs
17.	Edgars K.	Kompjūters	Uzņēmējs	Kompjūters	Uzņēmējs
18.	Ainārs B.	Līdzsvarotais	Ražotājs	Līdzsvarotais	Ražotājs
19.	Andris B.	Padevīgais/vainot.	Ražotājs	Vainotājs	Ražotājs
20.	Kristaps D.	Līdzsvarotais	Uzņēmējs	Līdzsvarotais	Ražotājs
21.	Bruno T.	Neadekvātais	Ražotājs	Neadekvātais	Ražotājs
22.	Mārtiņš Z.	Līdzsvarotais	Uzņēmējs	Līdzsvarotais	Uzņēmējs
23.	Ronalds B.	Padevīgais	Ražotājs	Padevīgais	Ražotājs
24.	Vadims I.	Padevīgais	Ražotājs	Padevīgais	Ražotājs
25.	Edmunds L.	Neadekvātais	Savienotājs	Neadekvātais	Uzņēmējs
26.	Raitis R.	Neadekvātais	Ražotājs	Neadekvātais	Ražotājs
27.	Ansis V.	Neadekvātais	Uzņēmējs	Neadekvātais	Ražotājs
28.	Lauris V.	Vainotājs	Uzņēmējs	Vainotājs	Uzņēmējs

**Stilu un lomu korelācija 2.kursā**



Šajā gadījumā lielākas problēmas skolotājam ir radījusi stila noteikšana, kas tikai liecina par to, ka skolotājam jāattīsta sevī bez ražotāja lomas arī citas. Satraukumu rada fakts, ka skolotāja darbības rezultātā audzēkņiem pamatā tiek sekmēta tikai pašam skolotājam pieņemamākā sociālā loma - ražotājs. To uzskatāmi parāda audzēkņu procentuāli grafiskais sadalījums pa stiliem un lomām. Kā uzskata O.Mardena [23], tad domas ir spēks un caur tām mēs pastāvīgi strādājam paši pie sevis un pie savu apstākļu radīšanas. Skolotājam Guntim M. savā darbībā jāspēj nonākt pie tādas vides radīšanas, kas sekmētu visu lomu attīstību audzēkņiem.



#### 14.attēls. Lomu un stilu %-uālais sadalījums 2.kursā.

Pirmā kursa grupā, kur strādā skolotāji Māris G. un Brigita D. vērojama šāda kopaina:

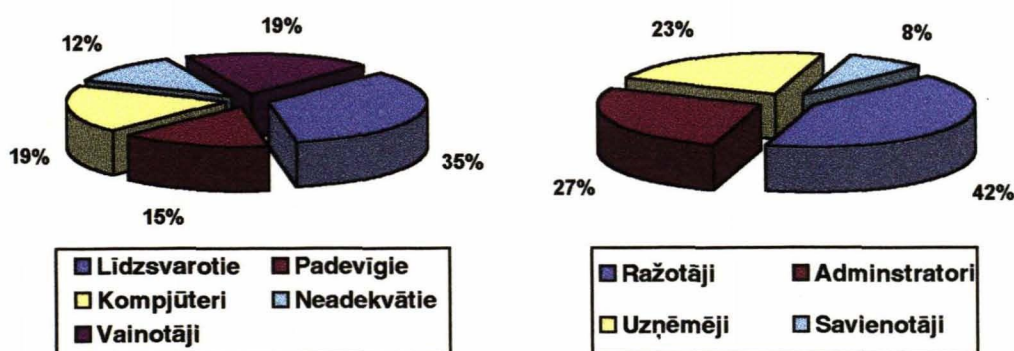
**Tabula nr.6.**

N.p k.	Audzēkņa vārds, uzvārds	Audzēkņa		Skolotāja viedoklis par audzēkņa	
		stils	loma	stilu	lomu
1.	Raivis V.	Līdzsv./kompjūters	Ražotājs	Kompjūters	Ražotājs
2.	Mārtiņš B.	Līdzsv/kompjūters	Administrators	Līdzsvarotais	Administrators
3.	Aivars B.	Līdzsv/kompjūters	Administrators	Līdzsvarotais	Ražotājs
4.	Juris G.	Padevīgais	Ražotājs	Padevīgais	Ražotājs
5.	Normunds L.	Līdzsvarotais	Administrators	Līdzsvarotais	Administrators

6.	Artūrs K.	Līdzsvarotais	Ražotājs	Padevīgais	Ražotājs
7.	Ivo L.	Līdzsvarotais	Ražotājs	Līdzsvarotais	Ražotājs
8.	Ernests T.	Līdzsvarotais	Administrators	Līdzsvarotais	Savienotājs
9.	Igors B.	Līdzsv./vainotājs	Uzņēmējs	Vainotājs	Uzņēmējs
10.	Miks Š.	Līdzsvarotais	Administrators	Līdzsvarotais	Administrators
11.	Ivars D.	Līdzsvarotais	Administrators	Līdzsvarotais	Administrators
12.	Mārtiņš L.	Līdzsv./kompjūters	Administrators	Kompjūters	Administrators
13.	Rolans K.	Neadekv./kompjūt.	Uzņēmējs	Kompjūters	Ražotājs
14.	Mārtiņš B.	Līdzsv./padevīgais	Uzņēmējs	Līdzsvarotais	Ražotājs
15.	Ronalds J.	Kompjūters	Uzņēmējs	Kompjūters	Uzņēmējs
16.	Lauris B.	Padevīgais	Ražotājs	Padevīgais	Ražotājs
17.	Oskars B.	Kompj./vainotājs	Ražotājs	Vainotājs	Ražotājs
18.	Edgars E.	Neadekv./vainotājs	Uzņēmējs	Neadekv./vain.	Administrators
19.	Aivars G.	Līdzsvarotais	Uzņēmējs	Līdzsvarotais	Uzņēmējs
20.	Ģirts J.	Neadekvātais	Ražotājs	Neadekvātais	Ražotājs
21.	Rihards K.	Neadekv./vainotājs	Uzņēmējs	Neadekv./vain.	Uzņēmējs
22.	Ivars L.	Padevīgais/vainot.	Ražotājs	Vainotājs	Ražotājs
23.	Andris M.	Kompjūters	Uzņēmējs	Kompjūters	Savienotājs
24.	Andis R.	Padevīgais/vainot.	Ražotājs	Padevīg./vain.	Ražotājs
25.	Kaspars R.	Neadekvātais	Uzņēmējs	Neadekvātais	Uzņēmējs
26.	Edgars Ž.	Vainotājs	Ražotājs	Vainotājs	Administrators

### Stilu un lomu korelācijas 1.kursā

Šajā mēbeļu galdnieku grupā audzēkņu lomu attīstībā aktīvi bez praktisko mācību skolotāja iesaistās skolotāja Brigita D. un rezultāts testēšanas brīdi bija šāds:

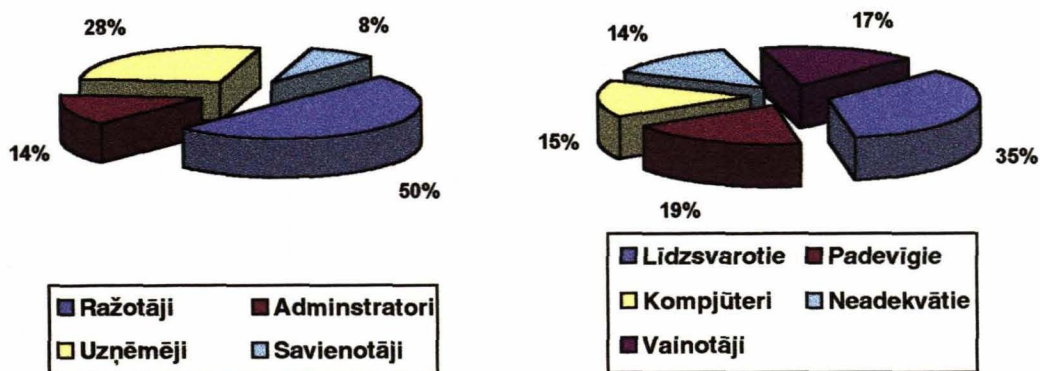


15.attēls. Lomu un stilu %-uālais sadalījums 1.kursā.



Ģimnāzijā kopumā kokapstrādes nodaļā mācās 78 audzēkņi. Empīriskā pētījuma rezultāti parāda, ka šajā audzēkņu vidē 50% orientēti darbam izpildes līmenī un otri 50% gatavi pieņemt arī citu sociālo lomu.

Tajā pat laikā stila pētījumi krasi atšķiras no Eiropā konstatētajiem. Tam izskaidrojums nav tālu jāmeklē: nepilnas ģimenes, dzīves līmenis zem iztikas minimuma, sociālā degradēšanās utt. Lai izkļūtu no "bedres" jāsāk rēķināt (kompjūteri) un visas dzīvesdarbības izvirzītās prasības jāaplūko pragmatiski (līdzsvarotie), tie kuri to nespēj (neadekvātie) saglabā standartpozīcijas. Nepietiekama audzēkņiem ir arī skolas mācību darba iepriekšējā pieredze. Tā galvenokārt ir izpildes līmenī. Rīgas Valsts Tehniskajā ģimnāzijā lomu un stilu procentuālais sadalījums dod sekojošu kopainu:



### 16.attēls. Lomu un stilu %-uālais sadalījums kokapstrādes nodaļā

Lai noteiktu, kā saskarsmes stilu un vispārpieņemto lomu pārzināšana sekmē profesionālo vērtību attīstību, par vērtēšanas komponentēm, atbilstoši tirgus ekonomikas apstākļiem kļuva:

- mērķa apzināšanās,
- kopīga mērķa radīšana,
- cilvēks kā vērtība,
- atbildības izjūta,
- patstāvība,
- aktīva līdzdarbošanās .

Augstāk minētās komponentes kļuva par mērauklu skolotāju praktiskajās nodarbībās un ārpus tām. Tika apmeklētas un analizētas praktisko nodarbību mācību stundas un vērots skolotāju darbs ar šīm komponentēm profesionālo vērtību veidošanās pedagoģiskajā procesā.

### ***2.3. Audzēkņu profesionālo vērtību pilnveidošanās pedagoģiskajā procesā***

Sabiedrībā ir iesakņojies uzskats, ka galvenais izglītības satura elements ir zināšanas, bet audzēkņa intelektuālās attīstības nozīme ne vienmēr tiek pietiekami novērtēta.

Mūsdienu didaktika turpretī blakus nepieciešamajām zināšanām akcentē izziņas prasmju un spēju izkopšanu kā priekšnoteikumu cilvēka pašizglītībai un novatoriskai darbībai savā profesijā. Atbilstoši šīm prasībām veidojas pētniecisko mācību tips un attiecīgi metodiski meklējumi, kuru vadošā ideja ir attīstības princips.

Zināšanu apgūšana un izziņas spēju attīstība ir savstarpēji saistīti mācību uzdevumi un rezultātā - lai izzinātu apkārtējo īstenību, audzēknim vajag vērot, domāt un darboties, bet intelektuālā darbība savukārt nav iespējama bez pilnvērtīgām zināšanām. Jo bagātākas priekšzināšanas, jo ražīgāks ir turpmākais izziņas darbs.

Kā atzīmē pedagogs V.Zelmenis [60], tad izziņas spēju attīstībā liela nozīme ir mācību metodēm un paņēmieniem, kas liek mācību vielu apgūt pastarpināti - veicot analīzi, salīdzināšanu, vispārināšanu un citas domāšanas metodes. To panāk, izvirzot audzēkņiem problēmas un uzdevumus, kuru atrisināšana prasa novērot, salīdzināt un grupēt priekšmetus un parādības, raksturot tos un definēt, izvirzīt un pārbaudīt hipotēzes, respektīvi veikt patstāvīgu izziņas darbu. Ne mazāk svarīga ir individuāla pieeja audzēknim, labvēlīgi darba apstākļi un pozitīvs emocionālais noskaņojums.

Lai izprastu kā izziņas process notiek Tehniskajā ģimnāzijā, kā notiek skolotāju un audzēkņu mijiedarbība un kā tas sekmē profesionālo vērtību veidošanos, tika pētīts mācību process. Vai mijiedarbības komponentes darbojas praksē:

- mērķa apzināšanās,
- kopīga mērķa radīšana,
- cilvēks kā vērtība,
- atbildības izjūta,
- patstāvība,
- aktīva līdzdarbošanās.

Mācību procesa galvenās personas ir audzēknis un līdzās viņam skolotājs. Audzēkņa apzinīgums, radošā aktivitāte un skolotāja personības attīstības virzība - tās ir principiālas prasības, kuru īstenošanai pedagoģiskajā mijiedarbībā jānodrošina optimāla sadarbība profesionālo vērtību veidošanās sekmēšanā.

Kādi tad mēs esam? Mēbeļu galdnieku 4.kursa grupā nr.17 mācās 24 audzēkņi. Divpadsmit puīši ir no rajoniem, bet otra puse

rīdzinieki. Trīs audzēkņi ir bez tēva (miris), vienam vecāki ir invalīdi, vienam - bezdarbnieki.

Grupas skolotājs Aigars D. ir mūsu skolas absolvents ar teicamu aroda prasmi. Pirms studijām skolā aiz muguras dienests armijā un divi darba gadi kokapstrādē. Pēc skolas absolvēšanas apgūts pedagoģiskais minimums un uzsāktas skolotāja gaitas meistara statusā. Rindas kārtībā - amata meistara nosaukuma iegūšana. Viņš ir mācību līdzekļu autors studijām Tehniskajā ģimnāzijā un valsts pārbaudes testu kvalifikācijas piešķiršanai līdzautors.

II kursa grupā nr.18 strādā skolotājs Guntis M. 1964.gadā ir pabeigta mūsu skola un iegūta kvalifikācija - mēbeļu galdnieks. Pēc tam absolvēta Rīgas Tehniskā Universitāte un rezultātā kvalifikācija - arhitekts. 1992. gadā absolvēts arī LU Starptautisko attiecību institūts.

Tālāk, jau strādājot Tehniskajā ģimnāzijā, Latvijas Amatniecības kamerā 1996.gadā apliecināta amatnieka kvalifikācija un iegūts amata meistara nosaukums. Par amata meistaru kļūst persona, kas izturējusi amata meistara pārbaudi amatapmācības un pārbaudes programmā paredzētajā apjomā un saņēmusi amata meistara diplomu. Amata meistars, kas ieguvis atbilstošu augstāko izglītību, uzskatāms par akadēmiski izglītotu amata meistaru. [15]

Pašlaik Guntis M. LU CESAMS organizētajos starptautiskajos tālākapmācībasursos, saistībā ar kokapstrādi, paaugstina savu profesionālo kvalifikāciju vides zinībās. Pie viņa sabiedriskajām aktivitātēm minama darbība - Latvijas Arhitektu Savienībā, Latvijas Sarkanajā Krustā un Latvijas Vecskautu un Sengaidu nacionālajā apvienībā.

18.grupā ir 28 audzēkņi. Latvijas pilsētas un lauku pagasti pārstāvēti ar 11 audzēkņiem. Pārējie ir no Rīgas pilsētas. Kalpotāju

ģimenes pārstāv 18 puīši, strādnieku - 7 un pensionāru - 3. Abi vecāki ir 14 ģimenēs, viens vecāks - 13 un vienu puīsi audzina vecvecāki. Ja veicam nelielu analīzi par audzēkņu sekmēm un attieksmēm atkarībā no ģimenes sastāva, iegūstam datu bāzi, kas principā nepārsteidz. Puīši, kuri nāk no pilnām ģimenēm, kuriem mazāk jārisina dzīves piespiedu problēmas, uzrāda arī labākus rezultātus mācībās. Lūk, vērojamā kopaina:

**Tabula nr.7.**

N.P. K.	ĢIMENES SASTĀVS	SEKMES UN ATTIEKSMES			
		TEICAMAS	LABAS	APM.	NEAPM.
1.	Abi vecāki	4	7	3	–
2.	Viens no vecākiem	–	2	7	4
3.	Audzina vecvecāki	–	–	1	–

**Sekmes un attieksmes atkarībā no ģimenes sastāva**

Lai rastos priekšstats par notiekošo praktiskajās nodarbībās profesionālajā skolā, aplūkosim vienu konkrētu nodarbību II kursa grupā, kuras tēma "Finiera mēbeļu izgatavošana" un nodarbības temats - Masīvas koksnes sagatavju taisnošana un taisnojamās ēvelmašīnas. Nodarbības mērķis:

1. Sekmēt zināšanu apguvi par:
  - pareiziem darba paņēmieniem,
  - kvalitatīvu bāzes plāksnes sagatavošanu,
  - darba kvalitātes pārbaudi,
  - brāķa rašanās iemeslu novēršanu,

- materiāla sugas un kvalitātes nozīmes novērtēšanu mēbeļu izgatavošanā.

## 2. Sekmēt attieksmju veidošanos:

- saudzēt, taupīt darbagaldus un materiālus,
- paškontrolēt un atbildēt par padarīto darbu.

## Stundas materiāli tehniskais nodrošinājums -

### 1. Masīvas koksnes sagataves,

### 2. Uzskates līdzekļi:

- materiāla paraugi,
- darba galds CF - 4.
- detaļu padevēji,
- mērinstrumenti,
- darbu uzdevumi.

## Stundas gaita:

### 1. Ievads - 30 minūtes.

#### 1.1. Mērķa izvirzīšana

- grupas nostāšanās, dežuranta ziņojums,
- audzēkņu zināšanu par darba drošību pārbaude,
- grupas nodarbības mērķa apspriešana.

#### 1.2. Iepriekšējās dienas tēmas atkārtošana:

- kāda un kāpēc ir sagatavēm vajadzīga uzlaide.....,
- kāds ir vēlams sagatavju garums, strādājot pie darbagaldiem.....,
- u.c.

#### 2. Darba līdzekļu izvēle un apspriešana.

Paskaidrojumi un darba paņēmieni demonstrējumi par:

- pirmās taisnojamās plaknes izvēli,



- plaknes taisnošanu un pārbaudi,
- maliņas taisnošanu un pārbaudi,
- deformētu, zarainu sagatavju taisnošanu,
- drošības tehniku.

### 3. Iegūto zināšanu pašnovērtēšana:

- plakni sāku taisnot ar .....,
- taisnošanas kvalitāti pārbaudīju.....,
- mans roku stāvoklis ēvelējot .....,
- diskusija par audzēkņu jautājumiem.....

### 4. Darba uzdevumu izvēle nodarbībai un to izpilde.

(nodarbība - 4 stundas un 20 minūtes.)

Skolotāja darbība:

- darba vietu apgaita - darba vietu organizācija, drošības tehnikas noteikumu ievērošana,
- pareiza ēvelējuma kvalitātes pārbaude
- izpildāmo darbu kvalitāte, taupības režīms, darbu novērtēšana.

### 5. Nodarbības noslēgums - 10 minūtes.

#### 5.1. Tēmas apgūšanas izvērtējums.

#### 5.2. Raksturīgo trūkumu analīze:

- darba paņēmieni izpildē,
- drošības tehnikas noteikumu ievērošanā,
- taupības un saudzības ievērošanā.

### 3. Nākošās nodarbības temata "Sagatavju salīmēšana pēc platuma" darba uzdevumu apspriešana mājas studijām.

Šis mācību dienas konspektīvs atstāts tuvina mūs tai realitātei, kas notiek mācību darbnīcā. Tā kā apsekojuma laika posms bija gada

garumā un vēl ilgāk, tad iespējams radīt arī globālāku ainu skolotāju darbībai atbilstoši vērtību veidošanās kritērijiem.

Analizējot Aigara D. nodarbības, bija interesanti vērot, kā tiek strādāts pie audzēkņu mērķa apzināšanās. Tā piemēram, vienā kompozīcijas nodarbībā audzēkņi izteica neizpratni par nepieciešamību apgūt zīmēšanu, kompozīciju, krāsu mācību un citus speciālos mācību priekšmetus, jo kam tad ir domāta datortehnika. Skolotājs, neatbildēja kategoriski, bet, vēl vairāk, izskaidroja šīs iespējas uz datora displeja projektēt koka izstrādājumus, aplūkot tos telpiski un no visām pusēm un tad teica: "Bet, arvien vairāk cienījamu klientu tomēr pieprasa "dzīvos" zīmējumus un projektus". Tādā veidā it kā neuzbāzīgi, bet tomēr dzirdēt gribošā augsnē tika iesviests dīgtspējīgs graudiņš. Savukārt nodarbībās ar koku nemitīgi tika radīta atmosfēra, kas izcēla profesijas pozitīvās puses, radīja pārliecību, ka tikai galdniecība ir tā pareizā izvēle, jo šeit ir skaidas, kas burvīgi smaržo, senatnīgi instrumenti, kas nemainās tūkstošiem gadu, iespēja pētīt vēsturi un atdzīvināt to ar savu darbu, un pilnīgi pretēji - pilnveidoties jaunākās tehnikas apgūvē, izzināt rūpniecisko ražošanu, jaunākos materiālus, "mēbeļu modes" tendences pasaulē. Tika arī atgādināts, ka darbs nav tikai iztikas pelnīšana, un arods nav tikai patstāvīgs ienākumu avots, bet arī dzīves "stils" un domāšanas veids.

Pie kopīga mērķa apzināšanās Aigars D. strādā visā mācību ciklā. Tas notiek arī teorijā, kur ar ieskaišu darbu palīdzību tiek organizēta datu bāzes veidošana, kas ir pieejama arī skolu beigušajiem audzēkņiem. Piemēram, katram audzēknim ārpusnodarbību laikā tika ieteikts sameklēt informāciju par konkrētu mēbeļu stilu, kā rezultātā grupa **latviešu valodā** izveidoja hronoloģisku mēbeļu attīstības vēstures aprakstu ar ilustrācijām. Šis piemērs parāda, ka **jauniešu**

**profesionālās vērtības veidojas pedagoģiskajā procesā vienībā ar mērķtiecīgu darbību ārpusnodarbību laikā.** Daudz tika runāts arī par nepieciešamību saglabāt saikni audzēkņu starpā pēc ģimnāzijas beigšanas (skolotājs strādā ar izlaiduma grupu), norādot, ka tas it sevišķi attiecas uz amatnieku darbību, jo viņu uzņēmumi un arteļi ir ar atšķirīgām tehniskām iespējām un savstarpēja palīdzība atvieglina daudzu projektu ātrāku realizāciju. Praksē Aigara D. rīcība kopīga mērķa veidošanā bija vērojama organizatoriskajā darbībā pie sērijveida produkcijas darba - taburetes izgatavošanas. Tika uzsvērts, ka katrs audzēknis strādā pie savas darba operācijas un ir atbildīgs par gala produkta kvalitāti. Katra kļūda padara apgrūtinošu cita audzēkņa darbu apstrādes ciklā.

Cilvēks veidojas par personību, dzīvojot sabiedrībā, un viņa darbībai, kas tajā norit, tiek piešķirti cilvēciski vaibsti. Tikai savā darbībā un mijiedarbībā ar vidi, ievērojot citu cilvēku vajadzības un īpatnības, subjekts iegūst sociālu kvalitāti - **personības līmeni**. [14] Audzēkņu mācību laikā ģimnāzijā Aigars D. ir noskaidrojis audzēkņu spējas un intereses, pētījis kā tās korelē ar darba specifiku izvēlētajā darba vietā un nepieciešamības gadījumā korigē tās prakses laikā, piedāvājot izpildīt darbus, kuri saistās ar nākotnes perspektīvu. Arī atbilstoši savām spējām un interesēm prakses un teorijas laikā audzēkņi papildināja savu prakses un lekciju konspektu ar specifisko - tikai viņus interesējošo informāciju. Tajā pat laikā audzēkņi dzīvoja arī sabiedrisko grupas dzīvi, veicot grupas aktīva un citus pienākumus. Šajā procesā bija vērojama skolotāja Aigara D. uzticēšanās audzēkņiem un nevis to pakļaušana, bet kā jau līdzsvarotais administrators, viņš norādīja - šī lieta funkcionē tikai tad, ja katrā amatā ir izvēlēts audzēknis ar atbilstošām spējām. Cilvēks kā vērtība šajā grupā tiek cienīta un atzīta.

Atbildības izjūtas ieaudzināšana caurvija katru skolotāja Aigara D. nodarbību. Pirms praktiskā darba veikšanas skolotājs deva iespējas audzēkņiem pašiem risināt tehnoloģiskos procesus, noņemt izmērus un pieņemt lēmumus viņu zināšanu robežās. Pēc tam tika kopīgi aplūkots veikums, parādītas kļūdas, ja tādas bija vai "izsniegta" atzinība par pareizu risinājumu. Audzēkņiem šajā grupā jau darbības laika sākumā bija zināms, ka būs jāatbild par darba rezultātu pasūtītājam personīgi un jāuzklausā piezīmes par darba kvalitāti vai tieši otrādi - uzslavas.

Piemēram, nododot pasūtītājam šuvēju piegriešanas galdus, audzēkņiem nekvalitatīvas maliņu apstrādes dēļ tika izteiktas piezīmes un darbu nācās pārstrādāt. Veicot ģimnāzijas autolaboratorijas labiekārtošanas darbus, netika ievērotas laika normas, uzlaides un apstrādes precizitāte. Nododot objektu, audzēkņiem (Guntim un Aivaram) aizrādījumi un negatīvs vērtējums secen negāja.

Šādā veidā, daļēji upurējot kokapstrādes nodaļas labo slavu, (pasūtītājs tiek informēts par šādu iespēju) audzēkņiem pēc sarunas ar klientu rodas pārliecība, ka izstrādājumiem jābūt kvalitatīviem, izpildītiem laikā un atbildības izjūta pret cilvēkiem, kuriem viņu darbu nāksies ekspluatēt ikdienā.

Audzēkņu darbība uzslavas vērtā ir pie "Lattelekom" ēkas 18. gadsimta baroka stila vārtu restaurācijas. Tas bija darbs, kurā nedrīkstēja pieļaut ne arhitektoniskas, ne konstruktīvas, ne ķīmisku preparātu lietošanas kļūdas, kas novestu pie objekta ātras bojāejas.

Darbs tika izpildīts laikā un nodots ar pirmo uzrādījumu. Ejot pa Vecrīgas ielām un redzot savu ieguldījumu pilsētas sakārtošanā, audzēkņi Igors un Haralds izjūt gandarījumu ne tikai no saņemtās atzinības, bet arī no apziņas, ka spējuši to paveikt paši saviem spēkiem.

Patstāvība ir viens no stūrakmeņiem, izvēloties kursa darbu. Šeit audzēkņi demonstrē savas spējas būt neatkarīgiem un pašiem lemt par sevi. Kursa darba nolikums paredz iespēju audzēkņiem patstāvīgi izvēlēties tēmu, sarežģītības pakāpi, iegādāties materiālus, ražot produkciju un realizēt to pēc novērtēšanas.

Aldim nav iedzimta galdnieka talanta. Rezultāts nāk smagā darbā. Viņš kvalifikācijas darbam izvēlējās sarežģītu "Klasicisma" stila krēslu pretēji pārējo "Modern" stilam. Alda mērķis ir iegūt vairāk informācijas un darba iemaņu, domājot par turpmākajām patstāvīga amatnieka gaitām Preiļu rajonā. Savukārt Reinholds izvēlējās "Baroka" stila bufeti, jo dažādu stilu krēslu izgatavošanu ir apguvis un izjūt nepieciešamību pilnveidoties mākslinieciskajā finierēšanā un reljefkokgriezumos.

Aktīva līdzdarbošanās Aigara D. grupā ir kā sāls ēdienam un parasti vajadzīgajā daudzumā. Skolotāja līdzdarbība nodarbībās, kuras es apmeklēju un analizēju, bija neuzkrītoša, tādejādi nemazināja audzēkņu atbildības un patstāvības izjūtu. Viņš nestāvēja visu laiku "aiz muguras", bet īstajā brīdī koriģēja kļūdas, sniedza papildus informāciju vai arī demonstrēja jaunus darba paņēmienus, neļaujot audzēkņim justies vientuļam un pamestam pie sava darba.

Valstī katru gadu notiek profesionālās Izglītības mācību iestāžu konkurss audzēkņiem "Krēsls". Tā mērķis ir veicināt latviešu amatniecības tradīciju tālāku pilnveidošanu, popularizēšanu un sekmēt pieredzes apmaiņu. Konkursā jāizgatavo krēsls pēc dotā rasējuma. Darbu veicot, var tikt izmantoti visa veida rokas instrumenti. Konkursa darba vērtēšanas kritēriji:

- pareiza instrumentu izvēle un lietošana,

- darba tehnoloģiskā secība
- konstruktīvo savienojumu precizitāte,
- virsmas apstrādes kvalitāte,
- izmēru un formu atbilstība rasējumam,
- drošības tehnika un kārtība darba vietā.

Neskatoties uz visiem organizatoriskajiem pūliņiem, audzēkņiem konkursā nākas strādāt 24 stundas no vietas. Labākos panākumus tradicionāli ir guvuši tie puīši, kuru skolotāji atradušies blakus un tos atbalstījuši morāli. Arī Aigara D. audzēknis 1996. gadā - Māris G., Reinholds R. u.c. Tas ļauj saskatīt likumsakarību, ka **profesionālo vērtību veidošanos pedagoģiskajā procesā pozitīvi ietekmē sakarība starp jauniešu profesionālo interesi un pedagogu prasmi atklāt profesijas vērtības.**

Pētot Gunta M. darbību atbilstoši profesionālo vērtību veidošanās komponentēm, bija vērojama zināma sistēma. Viņam ir otrā pilnā cikla grupa un finišē otrais mācību gads. Mērķa apziņas radišanas pamatā ir vēlme pierādīt, ka audzēkņu profesijas izvēle ir "vienīgā" pareizā, nepieciešamā - mēbeles, iekārtas, koka izstrādājumi cilvēkiem vienmēr ir bijuši vajadzīgi un tāda nepieciešamība saglabāsies. Tādēļ I un II kursā viņa moto ir - "Vienmēr būs vajadzīgi speciālisti, kas rada augstākminētās vērtības":

- projektē, konstruē (inženieri - mēbeļnieki);
- izgatavo, izpilda pasūtījumus (mēbeļu galdnieki, tehniķi utt.);
- izvieta, iekārto interjerus (arhitekti, dizaineri utt.).

Audzēkņiem šajos divos pirmajos mācību gados tiek it kā iezīmēts mērķis kuru viņi var sasniegt šeit, mācoties un pabeidzot skolu pēc četriem gadiem. Kvazi tiek uzstādīta latiņa kuru audzēkņi paši pēc savas izvēles var celt arvien augstāk un augstāk.

Mērķa apzināšanās audzēkņiem tiek pilnveidota, apgūstot speciālos teorētiskos priekšmetus (spectehnoloģija, mēbeļu konstruēšana, materiālu mācība utt.) un praktiskajās nodarbībās ģimnāzijas darbnīcās. Kā atskaites punkti mērķa stabilizēšanā ir ikmēneša atestācijas (teorētiskās un praktiskā darba), kurās audzēkņi jau tiek novērtēti arī no materiālās puses (stipendijas lielums) un profesionālās meistarības konkursi grupā un starp grupām.

Kopīgo mērķi Guntis M. saskata grupas sekmīgā finišā pēc četriem gadiem, bez atbiruma un visu audzēkņu rokās diplomu, kas apliecina audzēkņu kvalifikāciju - mēbeļu galdnieks. Viens no kopīgā mērķa radīšanas galvenajiem balstiem viņa uztverē ir maza "mini kolektīva " izveidošana grupā ap kuru tālāk veidotos un "rotētu" grupas kolektīvs. Šo ideju Guntis M. mēģina realizēt darbībā. Un tas mazais "mini kolektīvs " ir - grupas vecākais, vietnieks, kultorgs utt. Tālāk jau ar ģimnāzijas skolotāju palīdzību tiek radīta tālākā kopīgā mērķtiecīgā darbība:

- sporta turnīri (basketbola, futbola utt);
- kultūras pasākumi (teātra apmeklējumi, ekskursijas, svētku pasākumi - Mārtiņdiena utt.);
- audzēkņu darbu izstādes (grupas, nodaļas un skolas);
- starpkursu olimpiādes un profesionālās meistarības konkursi.

Trešajā mācību gadā, pēc Gunta M. domām, uzsvars liekams cilvēka kā vērtības attīstībā. Tas darāms protams arī iepriekš. Šajā laikā skolotājs jau var skaidri saskatīt katra audzēkņa vērtību procesa attīstību. Atkarībā no katra individuālajām spējām, gan teorētisko zināšanu, gan praktiskajām, kuras parasti ir cieši saistītas, audzēkņiem turpmāk katram ir nepieciešama sava individuāla tālākā profesionālo vērtību veidošanās procesa attīstības sekmēšana. Praktiskajās nodarbībās Guntis Millers to realizē, diferencējot uzdevumu sarežģītības pakāpi, tādejādi radot iespēju spējīgākajiem audzēkņiem saniegt augstāku profesionālo līmeni un pilnveidot sevi.

Atbildības izjūtas akcents arī tiek ielikts trešajā kursā, lai gan nemanāmi tas strādā no pirmās dienas ģimnāzijā praktiskas testēšanas veidā. Šajā laika periodā audzēkņiem pastiprināti tiek likts saprast, ka viņi ar saviem mācību rezultātiem, prasmēm specialitātē ir atbildīgi gan pret saviem vecākiem un ģimeni, gan paši pret sevi, skolu, valsti, pret savu tālāko dzīvi un nākotnes veidošanu.

Patstāvība Gunta M. izpratnē atrod vietu ceturtajā kursā. Šajā mācību gadā audzēknis tiek inicēts pēc iespējas vairāk pieņemt patstāvīgus lēmumus. Ir protams jāreķinās ar katra audzēkņa iegūto teorētisko un praktisko pašpieredzi, bet tas nerada nepārvaramus šķēršļus liekot audzēkņiem saprast, ka pienācis laiks pašiem pieņemt lēmumus patstāvīgi un atbildēt par tiem. Kļūdainu lēmumu gadījumā jānāk talkā ar savu dzīves pieredzi.

Aktīva līdzdarbošanās ir darbība, ko Guntis M. neatstāj novārtā visā mācību cikla garumā. Skolotājs un audzēknis viņa praktiskajā modeli līdzdarbojas visās norisēs - mācībās, sarīkojumos, svētkos, ārpusskolas aktivitātēs un citur. Izanalizējot Gunti M. darbībā ar profesionālo vērtību komponentēm, iezīmējas sekojošs modelis:



**Tabula nr.8. Profesionālo vērtību mijiedarbības komponentes darbībā**

Kurss	Darbības	
I	{ Mērķa apziņas radīšana	
II	{ Kopīga mērķa radīšana	
III	Cilvēks kā vērtība Atbildības izjūta	⇒ Aktīva līdzdarbošanās
IV	Patstāvība	

Savukārt Māra G. darbībā vērojama sevis meklēšana un kolēģu pieredzes aizlienēšana praktisko nodarbību laikā. Māris ir Tehniskās ģimnāzijas absolvents un daudzu profesionālās meistarības konkursu uzvarētājs. Aizraujas ar sportu un aktīvi pilnveido savu profesionālo meistarību, gatavojot praktisko darbu amata meistara grāda iegūšanai. Viņa augstākais lidojums pagaidām ir II vieta, jau pieminētajā, valsts mēroga konkursā "Krēsls". Māra G. darbība ir saprotama, jo bijušais audzēknis, bez pedagoģiskās izglītības ar "zelta rokām", ir tikko uzsācis savu darba dzīvi. Lieti viņam noder audzinātājas Brigitas D. darbība praksē izvirzīto mērķu sasniegšanā. Audzinātāja ir absolvējusi Liepājas Valsts pedagoģisko institūtu un 1997.gadā ieguvusi "Valodas un komunikācijas kultūras" sertifikātu.

Šī tandēma izvirzītais kopīgais mērķis audzēkņiem ir - sekmīga skolas pabeigšana, profesijas apgūšana un cilvēka kā vērtības veidošanās.

Sākuma stadijā darbs ir grūts, jo nav noslēpums ka vispārējais izglītības līmenis tiem audzēkņiem, kuri ierodas mācības turpināt profesionālās izglītības mācību iestādēs ar katru gadu kļūst zemāks.

Audzēkņiem aizvien vairāk trūkst vecāku mīlestības, pieaugušo uzmanības un ļoti zems vairumā gadījumu ir arī pašapziņas līmenis.

Viņu grupā ir 26 audzēkņi; tajā skaitā 10 no rajoniem. Rīgā pie radiem dzīvo 3. Pārējie braukā, jo dzīvo Siguldā, Inčukalnā, Ogrē. Ivo katru dienu ierodas skolā no Lapmežciema. Sešiem audzēkņiem vecāki šķīrušies, trijiem tēvi miruši, trīs mātes precējušās otreiz - ģimenē patēvi.

Raivim ar patēvu nav saskaņas, viņi savā starpā konfliktē. Līdz ar to Raivis savu neapmierinātību ar mājas dzīvi skolā demonstrē, kā nevēlēšanos mācīties, kā vienaldzību pret visu. Anketā uz apgalvojumu: "Es nevienam neesmu vajadzīgs" atbild apstiprinoši, lai gan savu audžubrāli mīl un sargā.

Igoram un Rolanam ar patēviem attiecības ir neitrālas. Smagi vecāku šķiršanos (tas notiek pašreiz) pārdzīvo Andris un Edgars. Edgaram tas izpaužas pilnīgā vienaldzībā pret apkārtējo vidi - neapmeklē skolu, sekmība vāja, lai gan dotības puisim ir labas. Andris pēc rakstura ir kluss un vienpatnis, bet ģimenes problēmas dara jaunieši agresīvu un rīcību reizēm neadekvātu.

Septiņiem audzēkņiem strādā tikai viens no vecākiem, no tiem bez darba ir trīs tēvi. Trijiem vienīgais ienākuma avots ir jaunsaimniecības.

Grupā jūtams, ka zēniem trūkst vecāku uzmanības. Viņi (Igoris, Kaspars, Andrejs un Rihards) ir uzkrītoši nevērīgi, skaļi un bravurīgi.

Maz ir zēnu, kuriem vecāki spēj dot nepieciešamo mājas siltumu un mīlestību - Aivars, Miks, Ronalds, Māris, Normunds un Ivars.

Tomēr pētījums šajā grupā deva cerību labvēlīgam galarezultātam. Pedagoģiskās mijiedarbības rezultātā audzēkņi pievērsās sev, sāka apzināties sevi kā unikālu vērtību, saprast ka gan

viņš, gan otrs cilvēks ir neatkārtojams un ka to ir noteicis viņa ģenētiskais mantojums un atšķirīgais dzīves ceļš, ka savas individualitātes turpmāko attīstību var sekmēt kā pats, tā grupa un skolotāji.

Pētījuma gaitā un rezultātā konstatējām, ka ģimenēs sociālās un audzināšanas nerealizētās funkcijas var veikt skolā pedagoģiski mērķtiecīgā darbībā.

Kopumā savstarpējā audzēkņu un skolotāju mijiedarbība parādījās savstarpējo attiecību un darbības objektu izmaiņās, kā arī vērtējuma un pašvērtējuma precizēšanā un pārveidošanā.

Kad tika izpētītas skolotāju un audzēkņu sociālās lomas un stili, atkārtotā aptaujā tika pētīta profesionālo vērtību dinamika. Kā izrādījās tad skolotāju un sociālās vides ietekmē ir notikušas nelielas izmaiņas audzēkņu vērtību hierarhiskajā struktūrā kopumā un ievērojamas pa grupām.

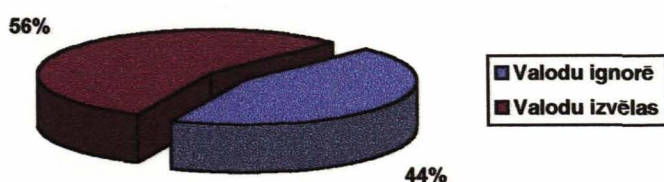
**Tabula nr.9.**

<b>Audzēkņu profesionālo vērtību hierarhiskā struktūra pētījuma sākumā</b>	<b>Audzēkņu profesionālo vērtību hierarhiskā struktūra pētījuma noslēgumā</b>
<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Labi nopelnīt</li> <li>2. Izvirzīties dzīvē uz augšu</li> <li>3. Kļūt par speciālistu</li> <li>4. Patstāvība</li> <li><b>5. Valodu prasme</b></li> <li>6. Zināšanu pilnveidošana specialitātē</li> </ol>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Labi nopelnīt</li> <li>2. Izvirzīties dzīvē uz augšu</li> <li>3. Kļūt par speciālistu</li> <li>4. Atbildība par darba rezultātiem</li> <li>5. Sevis pilnveidošana</li> <li>6. Karjera</li> <li>7. Patstāvība</li> </ol>

7. Būt derīgam cilvēkam	8. Būt derīgam cilvēkam
8. Atbildība par darba rezultātiem	9. Cieņa
9. Cieņa	10. Uzņēmīgums
10. Karjera	11. Zināšanu pilnveidošana
11. Sevis pilnveidošana	specialitātē
12. Uzņēmīgums	<b>12. Praktiskās iemaņas</b>
<b>13. Zināšanas</b>	<b>13. Prestižs</b>
<b>14. Izlemšanas spējas un prasmes</b>	<b>14. Spēju realizācija</b>

### Audzēkņu profesionālās vērtības pētījuma sākumā un beigās

Kā redzams no pētījuma datiem, tad izmaiņas notikušas trijās pozīcijās. Valodu prasme vairs netiek augstu vērtēta kā profesionālā vērtība, bet ieņem stabilu vietu dzīvesdarbības vērtību skalā. Kokapstrādes nodaļas audzēkņu izvēle valodu prasmei redzama attēlā.



### 17.attēls. Valodu kā vērtības izvēle kokapstrādes nodaļā

Izlemšanas spējas un prasmes izkonkurē spēju realizācija, savukārt, kā tika noskaidrots intervijā, zināšanas tiek identificētas ar zināšanu pilnveidošanu specialitātē un sevis pilnveidošanu, kas ir par

pamatu tam, ka profesionālo vērtību rangā zināšanas zaudē savu iepriekšējo vietu. Prestiža ienākšana profesionālo vērtību tabulā skaidrojama ar aizvien pieaugošo afektīvo vērtību nozīmīgumu sociālajā vidē, kā arī praktisko nodarbību skolotāju sociālo pamatlomu - administrators.

Lai noskaidrotu kā skolotāja stils un loma mijiedarbībā ar audzēkņiem ietekmē profesionālo vērtību hierarhisko struktūru, kādas vērtības tiek aktualizētas un kādas devalvētas tika pētīts faktu materiāls pa kursiem.

Kursā, kurā strādā Māris G. - līdzsvarotais vainotājs, administrators un audzināšanas darbā viņam palīdz līdzsvarotā uzņēmēja Brigita D., audzēkņu profesionālo vērtību blokā bija vērojamas sekojošas izmaiņas vērtību izvēļu skaitā:

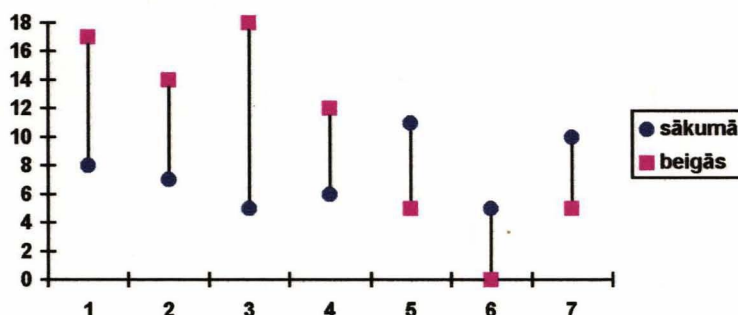
**Tabula nr.10.**

<b>PROFESIONĀLĀS VĒRTĪBAS</b>	<b>Izvēļu skaits pētījuma</b>	
	<b>sākumā</b>	<b>beigās</b>
1. Atbildība par darba rezultātiem	8	17
2. Sevis pilnveidošana	7	14
3. Spēju realizācija	5	18
4. Praktiskās iemaņas	6	12
5. Cieņa	11	5
6. Kalpot sabiedrībai	5	0
7. Izlemšanas spējas un prasmes	10	5

**Profesionālo vērtību dinamika 1.kursā**

Grafiski diagrammā nr.1 tas redzams uzskatāmi. Uz horizontālās ass ar kārtas skaitļiem, atbilstoši tabulai, atliktas dinamiskās

profesionālās vērtības šajā kursā, bet uz vertikālās - attiecīgais izvēļu skaits.



**Diagramma nr.1. Profesionālo vērtību dinamika 1.kursā**

2.kursā, kurā pamatā strādā līdzsvarotais vainotājs, ražotājs Guntis M., izmaiņas audzēkņu profesionālo vērtību hierarhiskajā struktūras blokā izrādījās adekvātas viņa darbības stilam un lomai. Šeit audzēkņiem trūkst pašiniacitīvas, zūd vēlme pēc karjeras un spēju realizācijas. Savukārt attīstās vēlme būt derīgam un cienītam, kā arī atbildība par darba rezultātiem. Faktu materiālā tas izskatās šādi:

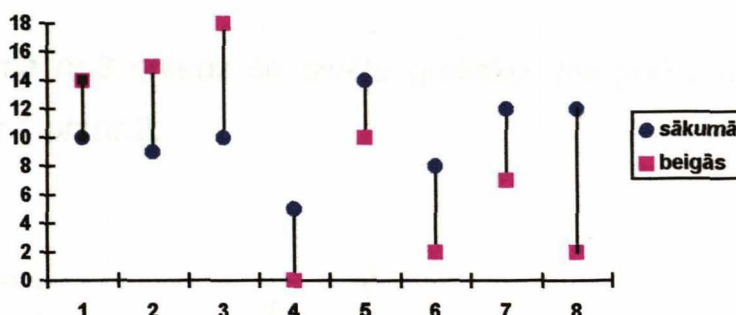
**Tabula nr.11.**

PROFESIONĀLĀS VĒRTĪBAS	Izvēļu skaits pētījuma	
	sākumā	beigās
1. Cieņa	10	14
2. Būt derīgam	9	15
3. Atbildība par darba rezultātiem	10	18
4. Izlemšanas spējas un prasmes	5	0
5. Sevis pilnveidošana	14	10
6. Radošs darbs	8	2

PROFESIONĀLĀS VĒRTĪBAS	Izvēju skaits pētījuma	
	sākumā	beigās
7. Karjera	12	7
8. Spēju realizācija	12	2

### Profesionālo vērtību dinamika 2.kursā

Grafiski šī kursa profesionālo vērtību dinamika attēlota diagrammā nr.2, kurā parametri uz asīm analogi diagrammai nr.1.



**Diagramma nr.2. Profesionālo vērtību dinamika 2.kursā**

Līdzsvarotā administratora Aigara D. audzēkņi viņa vadībā ir strādājuši un mācījušies visgarāko laika posmu - no šeit pētītajām mācību grupām - četrus gadus. Praktiski ir pētīta viņu profesionālo vērtību dinamika pēdējo divu gadu laikā. Reāli ir apgūts arods un līdz ar to vērojama strauja dinamika audzēkņu afektīvo profesionālo vērtību hierarhiskajā stuktūrā un orientācija uz psihomotoro profesionālo vērtību stūrakmeni - sevis pilnveidošanu specialitātē.



Tabula nr.12.

PROFESIONĀLĀS VĒRTĪBAS	Izvēļu skaits pētījuma	
	sākumā	beigās
1. Karjera	10	18
2. Sabiedrības atzinība	4	14
3. Prestižs	7	18
4. Sevis pilnveidošana	12	20
5. Sadarbība	9	2
6. Zināšanas	12	5

Profesionālo vērtību dinamika 4.kursā

Diagramma nr.3 sniedz šo izvēļu grafisko interpretāciju analogi diagrammām nr.1 un nr.2.

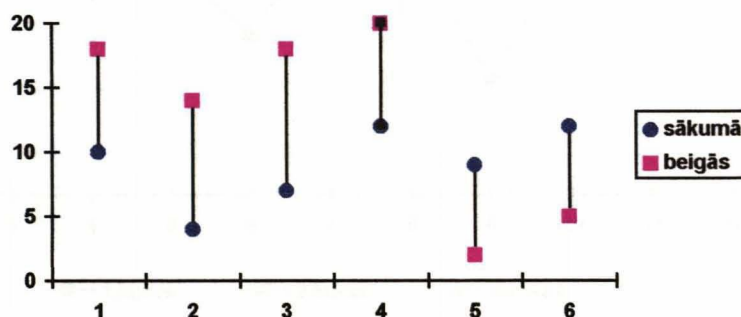


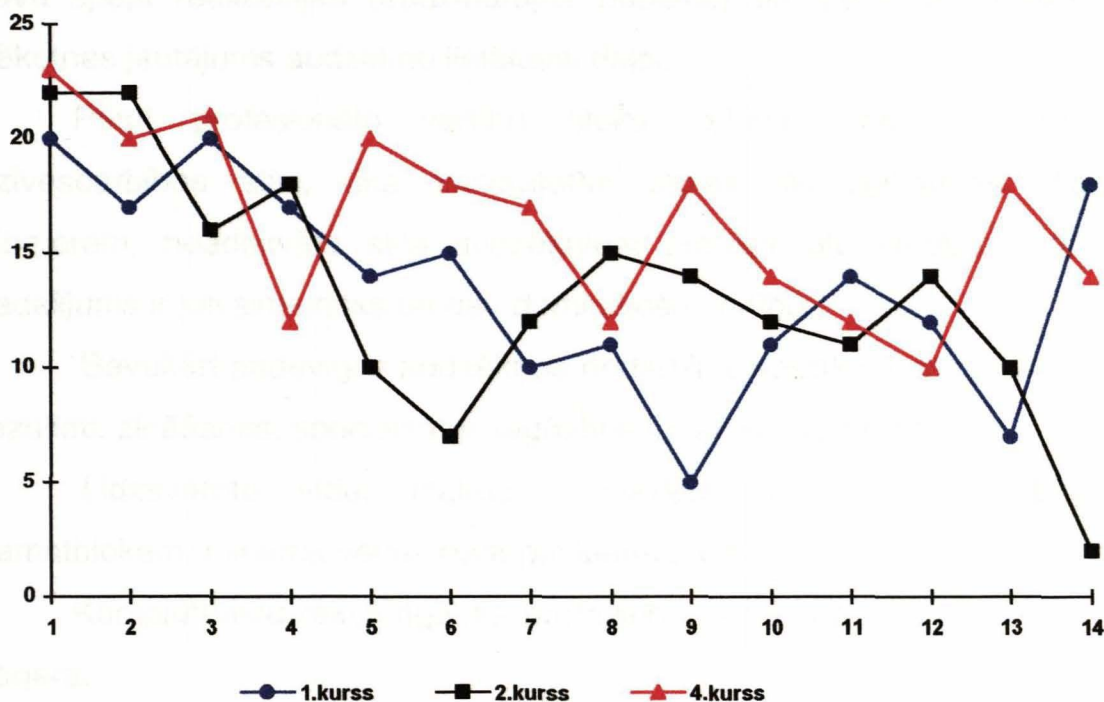
Diagramma nr.3. Profesionālo vērtību dinamika 4.kursā

Kāds ir katra kursa ieguldījums profesionālo vērtību hierarhiskajā struktūrā Tehniskajā ģimnāzijā kopumā, uzskatāmi demonstrē diagramma nr.4, kurā attēlotas katra kursa izvēļu skaits attiecīgajai profesionālajai vērtībai. Vismazākā izkliede vērojama pirmajām trijām vērtībām un 10, 11, 12. Jāatzīmē, ka neviena no šeit minētajām



profesionālajām vērtībām nav saņēmusi kopsummā mazāk kā 50% izvēļu.

Šajā diagrammā attēlotās profesionālās vērtības ir: 1- labi nopelnīt, 2 - izvirzīties dzīvē uz augšu, 3 - kļūt par speciālistu, 4 - atbildība par darba rezultātiem, 5 - sevis pilnveidošana, 6 - karjera, 7 - patstāvība, 8 - būt derīgam cilvēkam, 9 - cieņa, 10 - uzņēmīgums, 11 - zināšanu pilnveidošana specialitātē, 12 - praktiskās iemaņas, 13 - prestižs, 14 - spēju realizācija.



**Diagramma nr.4. Tehniskās ģimnāzijas audzēkņu profesionālo vērtību izvēļu skaits pa kursiem**

4.kursā ceturtā profesionālā vērtība ir atšķirīga kopīgā diagrammā. Tā ir atbildība par darba rezultātiem. Intervijās izkristalizējās viedoklis, ka atbildība jau ceturtajā kursā ir kļuvusi par

dzīves normu un to no vērtību bloka izspiež citas dzīvesdarbības aktualizētas vērtības.

Aktualizējas afektīvās un psihomotorās profesionālās vērtības; tādas kā cieņa, prestižs (varbūt atbildības vietā) un sevis pilnveidošana.

2.kursa sociālās pamatlomas - ražotājs (50%) ietekme vērojama arī diagrammā nr.4. Par to liecina vēlme būt derīgam cilvēkam un nelielā interese par karjeru, kā arī savu spēju realizāciju.

1.kurss, kas atrodas savu profesionālo gaitu sākumposmā, alkst savu spēju realizācijas (audzinātājas nopelns) un cieņa vēl ir tikai nākotnes jautājums audzēkņu lielākajai daļai.

Pētot profesionālo vērtību bloku, atkarībā no audzēkņu dzīvesdarbības stila, tika konstatētas dažas likumsakarības. Tā piemēram, neadekvātā stila audzēkņiem profesionālo vērtību blokā sadalījums ir ļoti simetrisks un nav dominējošu vērtību.

Savukārt padevīgos audzēkņus nodarbina, vairāk kā citus, darba rezultāti, zināšanas, specialitātes iegūšana un aroda apgūšana.

Līdzsvaroto vidū, blakus ģimnāzijas profesionālo vērtību pamatblokam, minama vēlme darīt patīkamu darbu.

Kompjūteristu raksturīgākās profesionālās vērtības ir prestižs un karjera.

Vainotāju stila pārstāvji, procentuāli vairāk kā citu stilu pārstāvji, ilgojas pēc brīva darba režīma un patstāvības.

Ja neskaita neadekvāto audzēkņu izvēlētās profesionālās vērtības, visu pārejo stilu audzēkņu profesionālo vērtību hierarhiskajā profesionālo vērtību blokā izmaiņas ir niecīgas un tā korelācija ar ģimnāzijas profesionālo vērtību pamatbloku ir augsta.

Izanalizējot Tehniskās ģimnāzijas skolotāju stilus un darbību ar profesionālo vērtību veidošanās komponentēm, izveidotajā

pedagoģiskās mijiedarbības modeli praktisko nodarbību laikā, konstatējām, ka **audzēkņu un pedagogu mijiedarbība sekmē profesionālo vērtību veidošanos, ja audzēkņi atzīst pedagoga darbības stilu un darbībā tiek apzināts mērķis, radīts kopīgs grupas darba mērķis, veidojas savstarpējā atbildība un patstāvība, kas balstīta uz izpratni par cilvēku kā augstāko vērtību aktīvā līdzdarbības procesā.**

Tas viss norāda uz to, ka praktisko nodarbību laikā skolotājiem galvenā uzmanība jāpievērš savu sociālo lomu dažādošanai un jāsekmē profesionālo vērtību veidošanās process kā jauniešu vecuma personības veseluma izpausme un attīstības rādītājs.

Izvērtējot rezultātu, redzams, ka "optimālā R-A-U-S līdera" skolotāju vidū nav. Un tas ir arī saprotams, jo līderim izvirzītās prasības ir ļoti augstas un grūti realizējamas vienlaicīgi:

- produktīvs, orientēts uz rezultātiem,
- ar izpratni, orientēts uz mērķiem,
- seko plānam, reālistisks, domā par detālām,
- labs koordinators,
- atbalsta jauninājumus, radošs, nebaidās uzņemt risku,
- rada auglīgu kooperāciju, labu atmosfēru,
- visu izdara līdz pēdējam sīkumam. [33]

Katrā gadījumā nedrīkst nenovērtēt Tehniskajā ģimnāzijā vēroto praktisko nodarbību mērķtiecību, skolotāju un audzēkņu humānās savstarpējās attiecības mācību procesā. To pamatā ir audzēkņu vairākuma apmierinātība ar izvēlēto profesiju, par ko liecina aptaujas

rezultāti - 94,6%. Skolotāja uzdevums šādā situācijā ir attīstīt audzēkņu talantus un vairot viņu meistarību, uzņemties atbildību par audzēkņu sasniegumiem un turpmākās karjeras pamatu veidošanu un galu galā būt par paraugu, kuram audzēkņi vēlētos līdzināties.

Problēmas, kā parādīts, rada pašu skolotāju dzīvesdarbības stili un viņu raksturīgākās lomas. Skolotāju darbā ar izvēlētajām profesionālo vērtību komponentēm katram vērojams savs rokraksts. Papildu pārrunas ar audzēkņiem ļauj secināt, ka skolotājiem apvienojoties un racionāli sadalot funkcijas (visiem skolotājiem ir darba uzdevumi arī citosursos ne tikai savā), var cerēt uz sekmīgu audzēkņu sociālo lomu attīstīšanu un skolotāju - audzēkņu stilu labāku korelāciju praktisko nodarbību laikā. Līdz ar to atvēlētajā mācību cikla laikā - četros gados - katrs audzēknis varētu sasniegt darba tirgus prasībām atbilstošus rezultātus, nezaudējot savu individualitāti:

- darboties saliedēti, radot stabilitātes izjūtu kopumā (Māris G., Aigars D.),
- apzināties izvirzītos mērķus un veltīt savu enerģiju gala rezultāta sasniegšanai (Aigars D., Guntis M., Brigita D.),
- justies brīvi un gatavs uzņemties risku (Aigars D., Brigita D.),
- pieņemt uzdevumu, kas šķiet grūts, bet izpildāms (Aigars D., Brigita D.),
- prastu patstāvīgi izplānot veicamo darbu (Aigars D., Brigita D.),
- prastu atrast visefektīvāko veidu rezultātu sasniegšanai (Aigars D.),

- būtu komunikabls un apzinātos savu lomu konkrētajā situācijā (Māris G., Aigars D.),
- kritiku uzņemt bez apvainojumiem, mācītos no negatīvās pieredzes (tikai ne Māris G., daļēji Aigars D.),
- būtu psiholoģiski noturīgs (bez izvēles),
- zinātu, ka jaunās idejas un pareizs risks tiek novērtēts (Aigars D.),
- gatavs savu kvalifikāciju apliecināt neatkarīgai ekspertu komisijai (Guntis M.).

Potenciāli katra personība ir spējīga uz noteiktu sociālās aktivitātes līmeni, par to liecina arī iepriekš veiktā datu analīze. Kolēģi zina cits cita stiprās un vājās puses, taču neizmanto savā, bet gan kopīgas lietas labā, tādejādi neradot patstāvīgu konkurenci un negaidot, ka kādam no kolēģiem gadīsies kļūda. [54]

Sociālā aktivitāte veidojas un izpaužas darbībā. Dzīvesdarbības procesā cilvēks pakāpeniski pāriet no vienas darbības uz otru. Skolotāja un audzēkņa mijiedarbībā pedagoģiskajā procesā notiek savstarpēja uztveršana, vērtēšana un ietekmēšanās. Tā rezultātā tiek aktualizētas noteiktas profesionālās vērtības un to dinamika ir likumsakarīga. Līdz ar to pedagoģiskajā mijiedarbībā profesionālo vērtību veidošanās process ir vadāms un par to liecina šī pētījuma rezultāti.

## NOBEIGUMS.

Paveiktais teorētiskais un praktiskais pētījums orientēts uz nosacījumu radīšanu kvalitatīva darba spēka sagatavošanai, kura zināšanu, prasmju veids un attieksmes atbilstu ražošanas un sabiedrības vajadzībām, ievērojot audzēkņu personības intereses. Tāpēc mācību procesa struktūra veidota, lai audzēknim no dabas piemītošo aktivitāti, zinātkāri, darboties prieku saglabātu un attīstītu praktiskajās nodarbībās. Uzmanība akcentēta uz nepieciešamajām izmaiņām līdzšinējā praksē dominējošo audzēkņu profesionālo sagatavošanu, viņu profesionālo vērtību attīstību mijiedarbībā ar skolotājiem. Atklātas likumsakarības, kas ir pamatā sekmīgam audzēkņu profesionālo vērtību veidošanās procesam:

1. Profesionālās vērtības ir jauniešu vecuma personības veseluma izpausme un attīstības rādītājs. Skolu jauniešu profesionālās vērtības veidojas pedagoģiskajā procesā vienībā ar mērķtiecīgu darbību ārpusnodarbību brīvajā laikā.

2. Profesionālo vērtību veidošanos pedagoģiskajā procesā pozitīvi ietekmē sakarība starp jauniešu profesionālo interesi un pedagogu prasmi atklāt profesijas vērtības.

3. Audzēkņu un pedagogu mijiedarbība sekmē profesionālo vērtību veidošanos, ja audzēkņi atzīst pedagoga darbības stilu un darbībā tiek apzināts mērķis, radīts kopīgs grupas darba mērķis, veidojas savstarpēja atbildība un patstāvība, kas balstīta uz izpratni par cilvēku kā augstāko vērtību aktīvā līdzdarbības procesā.

Pētījuma novitāte un darba teorētiskā nozīme ir tā, ka noteikta profesionālo vērtību būtība un komponentes. Atklātas pedagoģiskās likumsakarības, kas ir pamatā sekmīgam audzēkņu profesionālo vērtību veidošanās procesam; izstrādāts un teorētiski pamatots audzēkņu un

skolotāju mijiedarbības modelis profesionālo vērtību veidošanās procesam.

Darba praktiskā nozīme ir iespējā izmantot izstrādāto skolotāju un audzēkņu mijiedarbības modeli profesionāli tehnisko mācību iestāžu pedagoģiskā personāla sagatavošanā un kvalifikācijas paaugstināšanā, lai mērķtiecīgi veidotos audzēkņu profesionālās vērtības.

Pētījuma gaitā kā nozīmīgu konstatējām pedagoģisko nosacījumu, ka audzēkņu profesionālo vērtību sistēma veidojas sekmīgāk, ja praktiskās nodarbības ir mērķtiecīgas, balstītas uz vērtīborientējošās vides pārzināšanu, respektējot humānas savstarpējās audzēkņu un skolotāju attiecības. Šo uzdevumu nenoliedzami atvieglo audzēkņu ieinteresētība profesijas apgūvē.

Guvām arī atziņu, ka skolotāju un audzēkņu pedagoģiskās mijiedarbības process, apzinoties katra audzēkņa un skolotāja dzīvesdarbības stilu un sociālo pamatlomu, sekmē profesionālo vērtību veidošanos.

Izmantotās metodes profesionālo vērtību veidošanās izpētē: aptaujas metode, intervijas, situāciju analīze, novērošana ļāva gūt tādu informāciju, ko nespēj sniegt citas metodes. Tieši aptaujas metode deva iespēju iegūt informāciju par audzēkņa profesionālo vērtību izvēles motīviem, par viņa reālo pamatlomu un stilu, darbības plāniem nākotnē, ļāva iegūt informāciju no samērā liela aptaujāto kopuma vienā laika vienībā un radīja iespējas formalizēt un kvantitatīvi apstrādāt to. Rezultātā tika iegūta vērtību dinamika un noskaidrotas profesionālās vērtības, kuras audzēkņiem ir nozīmīgas pašreiz.

Konstatējām, ka nozīmīgs pedagoģisks nosacījums profesionālo vērtību izvēlē ir vērtību orientācija, kas palīdz izskaidrot kā un kāpēc atsevišķas lietas un parādības konkrētā situācijā atrod vietu konkrēta

audzēkņa vērtību sistēmā. Līdz ar to audzēkņu vērtīborientācijas attīstības sekmēšana ir viens no svarīgākajiem pedagoģiskās darbības uzdevumiem. Ne mazāk svarīgi izrādījās kā skolotājs palīdz katram audzēknim saprast stilu un lomu, viņa izvēles devumu apkārtējiem, kā rada apstākļus, lai audzēkņi izjustu savu ieguldījumu kopējā lietā.

Audzēkņus interesēja aptaujas rezultāti, viņiem noteiktais dzīvesdarbības stils un sociālā pamatloma, kā saskan viņu ranžētās profesionālās vērtības ar Tehniskajā ģimnāzijā noteiktajām, vai "viņa skolotāja" redzējums ir analogs citu audzēkņu skatījumam. Tas liecina par vēl vienu nozīmīgu pedagoģisko nosacījumu mijiedarbības bagātināšanai - audzēkņu pievēršanos savai personībai, viņa izpratni par to, ka viņa individualitātes turpmāko attīstību var sekmēt kā pats, tā vide, tā skolotāji un tā realizācija iespējama pedagoģiskā mijiedarbībā. Pētījuma gaitā un rezultātā konstatējām, ka ģimenēs sociālās un audzināšanas nerealizētās funkcijas var veikt skolā pedagoģiski mērķtiecīgā darbībā.

Pētījuma procesā apstiprinājās mūsu izvirzītā hipotēze, ka audzēkņu un skolotāju pedagoģiskās mijiedarbības modelis ir efektīvs un nodrošina profesionālo vērtību veidošanos audzēkņiem, ja

- saskarsmē mācību procesā audzēkņi apzinās tuvākos un tālākos darbības mērķus, izjūt atbildību par darba procesu un rezultātiem,
- praktiskās nodarbības ir mērķtiecīgas un balstās uz vērtīborientējošās vides pārzināšanu, respektējot audzēkņu pašpiederzi un viņu pašrealizācijas vajadzības,
- audzēkņi ir ieinteresēti savas profesijas apgūvē un pastāv mijšakarības starp audzēkņu profesionālo ieinteresētību un pedagogu prasmi atklāt būtiskās profesionālās vērtības,



- audzēkņi pieņem skolotāja pedagoģiskās darbības stilu un lomu.

Izvirzījās arī problēma, kurai būtu nepieciešami turpmāki pētījumi. Nevar būt laba izglītība, laba skola, ja nav atbilstoši sagatavoti skolotāji. Ir jārada apstākļi pedagoģisko darbinieku tālākizglītibai, domāšanas veida un attieksmju maiņai pret darbu un audzēkņi reformu procesā.

### **Aizstāvēšanai izvirzītās tēzes:**

1. Pedagoģiskā procesā sekmīgi veidojas audzēkņu profesionālās vērtības, ja to dinamiku sistemātiski pēta skolotāji un audzēkņu - skolotāju mijiedarbībā tiek apzināts mērķis, radīts kopīgs grupas darba mērķis, veidojas savstarpēja atbildība un patstāvība, kas balstīta uz izpratni par cilvēku kā augstāko vērtību aktīvā līdzdarbības procesā.

2. Profesionālās vērtības veidojas efektīvāk pie līdzsvarotā, padevīgā un vainotāja stiliem, kā arī administratora un uzņēmēja lomām. Pie tam ir svarīgi, lai skolotāji to apzinātos un koriģētu savu pedagoģisko darbību. Lomas un stili ir tie pedagoģiskās darbības rādītāji, kas nodrošina katra audzēkņa personības pilnveidošanos, pārņemot pedagogu pieredzi un uz to balstītās profesionālās vērtības.

3. Profesionālās vērtības veidojas tādā pedagoģiskā vidē, kurā tiek nodrošināta audzēkņu pašrealizācija, viņu vajadzību apmierināšana un interešu pilnveidošanās.

## IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Anspaks J., Žukovs L. u.c. Pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1890. gadam. - R., 1991.
2. Aronson E., Helmreich R. Social Psychology, New-York, 1973.
3. Bundulis J. Atziņu prelūdiņas. - R., 1937.
4. Čehlova Z. Vecāko klašu skolēnu vērtējumu izziņas aktivitātes attīstība mācību izziņas darbībā. - R., 1996.
5. Dāle P. Vērojumi un pārdomas. - R., 1952.
6. Duglass M. Makgregors Ražošanas vadība un cilvēku vajadzības. - Alter - Ego , Nr.2. un 3., 1993.
7. Erikson E. Identity. Youth and Crisis. - New York, Norton., 1968.
8. Fromms Ē. Mīlestības māksla. - Jumava., 1994.
9. Grootings P. Modernisation of Vocational Education and Training in Poland. - European Journal of Education, 28(1)., 1991.
10. Grootings P. VET in Transition: an overview of changes in three East European countries. - European Journal of Education, 28(2)., 1993.
11. Jan A Johanson. Organization diagnosis. - Norway., 1996.
12. Joma A. Izmaiņas profesionālās izglītības sistēmā Latvijā un turpmāko reformu programma. - Baltijas Valstu konference, 22.-23.aprīlis., 1996.
13. Karnegi D. Kā iekarot draugus un kā ietekmēt cilvēkus., 1995.
14. Karpova Ā. Personība un individuālais stils. - R., 1994.
15. Kazāks V. Amatniecība un amatizglītība dokumentos. - R., 1994.
16. Konceptuālās pamatnostādnes. - PIAP aģentūra, R., 1997.
17. Kons I. Draudzība. - R., 1983.
18. Kons I. "Es" atklāšana. - R., 1982.

19. Kons I. Vecāko klašu skolēnu psiholoģija. - R., 1985.
20. Kupčs J. Saskarsmes būtība. - R., 1997.
21. Lasmane S., Milts A., Rubenis A. Ētika. - R., 1995.
22. Latiševs V. Lietišķās sarunas un lietišķie kontakti. - R., 1995.
23. Mardena O.S. Pareizas domāšanas panākumi. - R., 1997.
24. Maslow H.A. Motivation und Persönlichkeit. - Rowohlt., 1987.
25. Maslow H.A. Psychologie des Seins. Ein Entwurf, - Kindler Verlag, Munchen., 1973.
26. Meikšāne Dz. Personība sociālpsiholoģijā. - R., 1979.
27. Meikšāne Dz. Psiholoģija mums pašiem - R., 1998.
28. Meikšāne Dz. Skola un ģimene. 1., 14-15. - R., 1989.
29. Milts A. Esejas par morāli. - R., 1985.
30. Omārova S. Cilvēks dzīvo grupā. - R., 1996.
31. Omārova S. Cilvēks runā ar cilvēku. - R., 1996.
32. Oņiščuks V. Mācību stunda mūsdienu skolā. - R., 1985.
33. Pagh A., Lind I. Management. - Odense., 1993.
34. Pārūna T. Vērtīborientācija audzināšanas procesā. - Skolotājs 5/97.
35. Pekelis V. Tavas iespējas cilvēk ! - R., 1987.
36. Plotnieks I. Emocijas un jūtas. - R., 1988.
37. Plotnieks I. Pedagoģiskā saskarsme. - R., 1990.
38. Plotnieks I. Psiholoģija ģimenē. - R., 1988.
39. Profesionālā izglītība Eiropas integrācijas kontekstā. Baltijas valstu konference. - Tallina., 1996.
40. Profesionālās izglītības sistēmas finansēšanas normatīvu noteikšanas metodes. LR IZM ; RTU - R., 1996.
41. Programma - Profesionālā izglītība, situācijas raksturojums. - LR IZM PID., 20.06.1996.

42. Rauhvargers A. The VET System in Latvia. Recent Changes, Challenges and Reform Needs. - R., 1997.
43. Roger K. On Becoming a Person. - Costable., 1961.
44. Rokeach M. Beliefs, Attitudes and Values. - Sanfrancisko., 1968.
45. Rokeach M. Long -term value change initiated by computer feedback / Rokeach M. Understanding human values: individual and societal. - N.Y.: Free Press., 1979.
46. Rokeach M. The nature of human values. - N.Y./ Free Press., 1973.
47. Satir V. The new People Making. - Palo Alto, California, Science and Behavior Books, 1988.
48. Satir V. Making contact - Milbrea, California, 1976.
49. Servuta A., Špona A. Studentu pašvērtējums. - R., 1995.
50. Socioloģisko pētījumu metodoloģija, metodika un tehnika. - Zvaigzne., R., 1981.
51. Students J. Bērna, pusaudža un jaunieša psiholoģija. - R., 1935.
52. Špona A. Pedagoģiskās vērtības studiju procesā augstskolā. - R. 1995.
53. Šprangers E. Jaunatnes psiholoģija. - R., 1929.
54. Toisone Ģ. Kā jāuzvedas darba vietā. - R., 1996.
55. Tunne I. Studējošās jaunatnes vērtību orientācija Latvijā. Promocijas darbs. - R. 1997.
56. Vermeulen M. Human Capital in the Hinterland. - Tilburg., 1996.
57. Vidnere M. Ar asarām tas nav pierādāms ... - R., 1997.
58. Viertel E. Current Challenges and Constraints of Vocational Education and Training in Central and Eastern Europe. - ILO publication., 1994.
59. Vocational Education in Latvia. Amended National Observatory report of April, 1997 to European Training Foundation. - R., 1997.

60. Zelmenis V. Īss pedagoģijas kurss. - R., 1991.
61. Zīlītis A. Vērtīborientāciju veidošanās pamatfaktori. - R., 1984.
62. Žogla I. Skolēna izziņas attieksme un tās veidošanās. - R., 1994.
63. Архангельский Л.М. Ценностные ориентации и нравственное развитие личности. - М., 1978.
64. Бабанский Ю.К. Оптимизация процесса обучения. - М., 1977.
65. Беляева А.П. Методологические основы проектирования интенсивных технологий профессионального обучения. - Санкт-Петербург., 1992.
66. Берн Э. Игры в которые играют люди. Люди которые играют в игры. - Санкт - Петербург., 1992.
67. Дробницки О.Г. Ценности. В кн. Философская энциклопедия т.5, М., 1969.
68. Здравосмыслов А.Т. Потребности, интересы, ценности. - М., 1986.
69. Казанская В.Г. Взаимоотношения преподавателя с учащимися ПТУ в процессе обучения. - М., 1990.
70. Ильина Т.А. Педагогика. - М., 1984.
71. Кирикилица Э.Н. Методы обучения при подготовки квалифицированных рабочих в профессионально - технических учебных заведениях. - М., 1990.
72. Ковалев А.Г. Психология личности. - М., 1970.
73. Клинберг Л. Проблемы теории обучения - М., 1984.
74. Кон И.С. В поисках себя. Личность и ее самопознание. - М., 1984.
75. Кон И.С. НТР и проблемы социализации молодежи. - М., 1987.
76. Кон И.С. Психология ранней юности. - М., 1989.
77. Кон И.С. Социология личности. - М., 1967.
78. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознаниею. Личность. - М., 1975.

79. Леонтьев А.Н. Философия психологии. - М., Московский Университет.
80. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности. - М., 1980.
81. Милтс А. Гармоническое и дисгармоническое в личности. - Р., 1983.
82. Найн А.Я. Управление профессиональной подготовкой рабочей молодежи - педагогический аспект. - М., 1991.
83. Немов Р.С. Психология образования. - М., 1994.
84. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека. - М., 1994.
85. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. - М., Педагогика. 1976. - 416 стр.
86. Рудестам К. Групповая психотерапия. - М., 1990.
87. Сатир В. Как строить себя и свою семью. - М., Педагогика-Пресс 1992.
88. Сохань Л.И. и др. Стиль жизни личности. - Киев., 1982.
89. Тугаринов В.П. О ценностях жизни и культуры. - Лен. Унив., 1960.
90. Тюнникова Ю.С. Проблемы организации профессионального образования на интегративной основе. - М., 1990.
91. Узнадзе Д.Н. психологические исследования. - М., 1966.
92. Узнадзе Д.Н. Психологические проблемы мотивации поведения человека. - М., 1969.
93. Федотов В.А. Формирование квалифицированных рабочей силы в условиях реформы школы. - Свердловск., 1987.
94. Фридман Л.М. Пушкина Т.А. Каплунович И.Я. Изучение личности учащихся и ученических коллективов. - М., Просвещение, 1988.
95. Чебышева В.В. Психология трудового обучения. - М., 1983.
96. Элконин Б.Д. Введение в психологию развития. - М., 1994.

97. Эриксон Э. Идентичность - юность и кризис. - М., Прогресс, 1996.
98. Ядов В.А. Социологическое исследование. - М., Наука, 1972.

## Pielikums

### 1. Aptaujas anketa profesionālo vērtību un audzēkņu prasību skolotājam noskaidrošanai.

1. Mans vecums \_\_\_\_\_ gadi un es mācos \_\_\_\_\_ specialitātes \_\_\_\_\_ kursā.

2. Vai Jūs apmierina izvēlētā profesija?

- Jā  
 Nē

3. *Lūdzu atzīmējiet savai nākamajai darba dzīvei desmit nozīmīgākos orientierus - vērtības, kuras vēlētos izkopt praktisko nodarbību laikā ģimnāzijā (rūtiņās ierakstiet kārtas numurus, sākot ar sev nozīmīgāko):*

- |   |  |
|---|--|
| <input type="checkbox"/> saliedētība                  | <input type="checkbox"/> būt derīgam                         |
| <input type="checkbox"/> cieņa                        | <input type="checkbox"/> labi nopelnīt                       |
| <input type="checkbox"/> risks                        | <input type="checkbox"/> radošs darbs                        |
| <input type="checkbox"/> brīvs darba režīms           | <input type="checkbox"/> karjera                             |
| <input type="checkbox"/> patstāvība                   | <input type="checkbox"/> plānošana                           |
| <input type="checkbox"/> izlemšanas spējas un prasmes | <input type="checkbox"/> saskarsmes māka                     |
| <input type="checkbox"/> uzņēmīgums                   | <input type="checkbox"/> valodas prasme                      |
| <input type="checkbox"/> darba rezultāti              | <input type="checkbox"/> zināšanu pilnveidošana specialitātē |
| <input type="checkbox"/> apmierinātība ar darbu       | <input type="checkbox"/> spēju realizācija                   |
| <input type="checkbox"/> praktiskās iemaņas           | <input type="checkbox"/> līdzdarbība sabiedriskajā dzīvē     |
| <input type="checkbox"/> sevis pilnveidošana          | <input type="checkbox"/> kritika                             |
| <input type="checkbox"/> prestižs                     | <input type="checkbox"/> kļūt par speciālistu                |
| <input type="checkbox"/> grūti uzdevumi               | <input type="checkbox"/> apgūt arodu                         |
| <input type="checkbox"/> izvirzīties dzīvē uz augšu   | <input type="checkbox"/> iegūt specialitāti                  |
| <input type="checkbox"/> risināt problēmas            | <input type="checkbox"/> darīt patīkamu darbu                |
| <input type="checkbox"/> sadarbība                    | <input type="checkbox"/> interesants darbs                   |
| <input type="checkbox"/> kalpot sabiedrībai           | <input type="checkbox"/> sabiedrības atzinība                |
| <input type="checkbox"/> izprasīti speciālitāti       | <input type="checkbox"/> izdevīgums                          |
| <input type="checkbox"/> atklāt savas spējas          | <input type="checkbox"/> laika pavadīšana                    |
| <input type="checkbox"/> materiālais nodrošinājums    | <input type="checkbox"/> darba drošība                       |
| <input type="checkbox"/> zināšanas                    | <input type="checkbox"/> _____(cits variants)                |
| <input type="checkbox"/> _____(cits variants)         | <input type="checkbox"/> _____(cits variants)                |

4. *Lai izkoptu savas iepriekš izvirzītās vērtības, uzskatu ka skolotāja desmit svarīgākās īpašības ir (rūtiņās ierakstīt kārtas numurus sākot ar sev nozīmīgāko):*

- |   |                                      |
|---|--------------------------------------|
| <input type="checkbox"/> augsti kvalificēts | <input type="checkbox"/> pacietīgs   |
| <input type="checkbox"/> zina savu arodu    | <input type="checkbox"/> konsekvents |



- |   |   |
|---|---|
| <input type="checkbox"/> labas organizatora spējas        | <input type="checkbox"/> spēja savaldīt audzēkņus           |
| <input type="checkbox"/> prasme skaidri izteikties        | <input type="checkbox"/> taisnīgs, godīgs                   |
| <input type="checkbox"/> labs noskaņojums                 | <input type="checkbox"/> grūti sakaitināms                  |
| <input type="checkbox"/> spēja iejusties                  | <input type="checkbox"/> kundzisks                          |
| <input type="checkbox"/> demokrātisks                     | <input type="checkbox"/> saprotošs                          |
| <input type="checkbox"/> atzīst un novērtē<br>sasniegumus | <input type="checkbox"/> pļāpīgs                            |
| <input type="checkbox"/> akcentē kļūdas un<br>neveiksmes  | <input type="checkbox"/> koleģiāls                          |
| <input type="checkbox"/> dominē prāts un prasme           | <input type="checkbox"/> konkrēts                           |
| <input type="checkbox"/> rūpējas par visiem<br>audzēkņiem | <input type="checkbox"/> paaugstina savu kvalifi-<br>kāciju |
| <input type="checkbox"/> _____(cits variants)             | <input type="checkbox"/> ļauj darīt ko vēlas                |
| <input type="checkbox"/> _____(cits variants)             | <input type="checkbox"/> _____(cits variants)               |

5. *Es uzskatu, ka man dzīvē ir nozīmīgi (rūtiņās ierakstiet kārtas numuru, sākot ar sev nozīmīgāko, līdz desmit):*

- |   |   |
|---|---|
| <input type="checkbox"/> darbs                | <input type="checkbox"/> ģimene               |
| <input type="checkbox"/> mīlestība            | <input type="checkbox"/> veselība             |
| <input type="checkbox"/> izglītība            | <input type="checkbox"/> draugi               |
| <input type="checkbox"/> sports               | <input type="checkbox"/> literatūra           |
| <input type="checkbox"/> kultūra              | <input type="checkbox"/> izpriecās            |
| <input type="checkbox"/> valodas              | <input type="checkbox"/> vaļasprieks          |
| <input type="checkbox"/> daba                 | <input type="checkbox"/> pārtika              |
| <input type="checkbox"/> nauda                | <input type="checkbox"/> iztika               |
| <input type="checkbox"/> _____(cits variants) | <input type="checkbox"/> _____(cits variants) |
| <input type="checkbox"/> _____(cits variants) | <input type="checkbox"/> _____(cits variants) |

## STILA NOTEIKŠANAS TABULA - 17.grupa - mēbeļu galdnieki (4.kurss-24respondenti)

Vārds, uzvārds	Padevigais				Vainotājs				Kompjūters				Neadekvātais				Līdzsvarotais				Rezultāts
	Jautājuma nr.	1	6/11	16/21	26/31	2/12	7	17/22	27/32	3/8	13/18	23/28	33	4/9	14/19	24	29/34	5	10/15	20/25	
Andrejs L.	2	4/5	1/1	2/2	5/2	4	5/1	1/1	1/3	2/1	1/5	2	3/5	5/5	5	4/4	1	1/2	1/1	2/2	Līdzsv/kompjūter
Jorens S.	5	4/5	5/2	5/5	5/5	2	5/5	5/1	2/2	4/1	4/5	5	4/5	5/5	4	5/2	2	2/2	1/2	1/2	Līdzsvarotais
Krišjānis D.	2	4/2	3/2	3/2	1/5	1	3/4	4/2	4/3	4/2	2/2	4	5/2	3/4	2	4/4	2	2/2	1/4	2/2	Līdzsv/padevigais
Aldis K.	5	2/5	2/5	3/2	5/5	1	5/1	5/1	2/2	4/1	1/2	2	4/5	4/5	5	4/4	4	1/2	4/2	1/1	Kompjūters
Guntis J.	5	5/5	2/2	4/4	5/4	2	5/4	4/2	5/2	1/4	2/5	5	5/5	4/5	4	5/4	1	1/1	1/2	2/5	Līdzsvarotais
Pēteris S.	2	5/2	2/2	3/2	4/5	3	5/4	4/3	1/2	5/2	2/3	4	5/4	3/3	4	2/4	5	2/2	1/4	2/2	Padevigais
Artūrs P.	3	3/3	3/3	3/3	4/5	3	5/3	5/3	1/2	2/2	1/3	2	3/5	5/3	5	2/3	1	1/3	1/1	2/3	Līdzsv/kompjūter
Oskars E.	5	5/5	4/3	1/2	3/3	2	1/5	5/2	4/1	5/1	1/5	5	1/5	5/5	5	3/5	1	1/1	1/2	1/1	Līdzsvarotais
Oskars L.	4	4/5	1/2	2/2	4/4	2	2/2	2/1	2/1	2/1	2/2	2	4/4	5/5	5	1/4	1	4/2	1/1	1/2	Līdzsv/kompjūter
Raivis R.	2	5/4	1/4	1/4	5/3	4	3/2	4/1	1/2	5/2	1/3	4	4/3	4/5	4	3/5	1	1/1	1/2	2/2	Līdzsvarotais
Māris Ģ.	2	5/2	2/2	2/2	3/3	2	5/4	3/3	4/1	3/3	2/5	3	4/5	3/4	4	3/5	1	1/3	1/2	1/5	Līdzsv/padevigais
Aivars C.	3	5/5	2/4	3/5	5/2	3	3/2	2/2	2/3	2/4	1/5	4	5/2	2/2	2	2/4	1	3/2	4/4	2/4	Neadekvātais
Armands M.	5	4/5	4/2	3/5	2/1	2	5/2	2/1	3/4	1/1	2/5	5	2/4	3/5	4	4/4	1	2/1	1/3	1/3	Līdzsv/vainotājs
Oskars V.	5	5/4	4/3	3/4	5/4	1	5/5	2/2	5/2	5/3	3/5	5	5/5	5/5	4	5/2	2	1/1	1/4	1/1	Līdzsvarotais
Aleksejs O.	4	5/5	2/5	3/4	5/5	2	5/1	2/1	2/2	5/1	1/5	3	5/5	5/5	5	5/5	1	1/3	5/2	1/1	Līdzsvarotais
Pēteris B.	2	1/5	2/2	2/2	5/4	2	5/1	4/1	2/4	1/1	1/5	5	5/4	4/5	4	2/1	2	1/1	1/5	1/1	Līdzsv/padevigais
Ilgvars Ā.	5	3/4	2/5	5/4	3/4	2	4/4	5/4	2/5	4/5	2/4	4	4/5	5/5	5	4/4	1	2/1	2/2	1/2	Līdzsvarotais
Uldis Ā.	4	4/4	3/5	5/5	4/4	3	4/5	3/5	2/4	4/4	3/5	5	4/4	5/4	4	5/5	2	1/1	2/1	1/1	Līdzsvarotais
Jānis K.	2	4/3	2/5	5/4	2/5	4	5/2	4/2	4/4	2/5	5/2	4	2/2	4/2	2	2/2	4	2/4	5/2	2/5	Neadekvātais
Rolands K.	4	2/3	4/4	5/5	2/4	2	4/4	4/1	2/1	2/1	2/4	2	4/4	4/5	4	5/2	2	2/4	5/4	2/4	Kompjūters
Raimonds L.	5	2/4	4/5	5/4	4/2	1	4/5	4/4	4/4	2/4	4/5	3	2/5	5/5	5	4/4	1	2/1	2/2	1/2	Līdzsvarotais
Reinholds R.	5	3/4	4/4	2/5	2/2	1	2/4	2/1	4/2	2/3	4/4	3	2/5	5/4	4	4/5	2	3/1	2/2	3/2	Līdzsv/vainotājs
Uldis R.	2	4/4	4/2	5/3	3/5	2	4/4	4/5	4/4	4/2	5/4	4	2/3	2/4	2	1/2	4	4/2	4/4	3/3	Neadekvātais
Kristaps S.	2	2/2	1/2	2/2	4/5	2	5/4	2/4	4/5	4/2	3/4	4	4/5	4/4	3	3/4	2	4/2	3/2	1/4	Padevigais

## STILA NOTEIKŠANAS TABULA - 18.grupa - mēbeļu galdnieki (2.kurss-28respondenti)

Vārds, uzvārds	Padevigais				Vainotājs				Kompjūters				Neadekvātais				Līdzsvarotais				Rezultāts
	1	6/11	16/21	26/31	2/12	7	17/22	27/32	3/8	13/18	23/28	33	4/9	14/19	24	29/34	5	10/15	20/25	30/35	
Jautājuma nr.	1	6/11	16/21	26/31	2/12	7	17/22	27/32	3/8	13/18	23/28	33	4/9	14/19	24	29/34	5	10/15	20/25	30/35	
Vilnis Z.	5	5/5	3/4	4/2	4/5	2	4/2	1/2	3/4	5/3	3/4	5	5/5	4/5	5	5/2	2	1/1	2/5	2/4	Līdzsv./vainotājs
Aleksandrs L.	2	2/1	1/4	5/1	1/5	4	5/1	4/2	2/4	5/2	1/2	4	5/5	4/5	3	4/5	2	2/5	2/5	2/4	Līdzsv/padevigais
Oļegs A.	3	2/2	1/2	3/1	4/4	4	5/1	1/2	1/2	2/2	1/2	2	1/5	2/3	2	3/5	1	1/1	1/1	4/4	Līdzsv/kompjūter
Oskars Z.	4	3/2	3/4	3/2	5/4	3	4/1	1/4	2/4	3/3	2/2	3	4/5	5/5	4	3/4	2	1/4	1/2	1/2	Līdzsvarotais
Oskars D.	3	2/5	3/3	5/4	5/5	4	3/1	2/4	3/3	5/3	3/5	5	3/3	5/5	5	3/2	1	3/1	2/1	1/1	Līdzsvarotais
Jānis S.	2	4/1	2/2	2/2	4/5	3	4/2	4/3	4/2	5/2	2/3	4	2/3	4/3	4	2/4	4	2/5	2/5	2/2	Padevigais
Roberts B.	4	2/3	2/4	3/2	2/4	2	3/5	1/4	2/2	4/4	3/5	5	4/2	5/2	2	3/2	3	1/2	5/1	3/1	Neadekvātais
Ģirts K.	5	5/4	5/4	5/1	5/4	2	2/2	5/2	3/4	4/5	1/3	5	2/5	5/5	5	5/4	1	1/3	1/2	1/3	Līdzsv./vainotājs
Mārtiņš K.	1	5/5	2/5	4/1	4/3	4	2/2	2/2	4/2	4/2	2/5	2	2/1	5/5	5	3/4	1	1/2	1/2	2/1	Līdzsvarotais
Renārs P.	4	5/5	3/1	5/2	5/2	1	2/3	2/2	2/4	3/1	3/5	3	1/2	5/5	5	2/3	5	1/1	4/2	1/1	Vainotājs
Jānis L.	5	5/4	4/4	2/4	5/4	3	5/1	5/2	5/4	4/1	1/5	2	2/5	5/5	5	5/4	1	2/5	4/2	1/2	Līdzsvarotais
Eduards V.	5	5/2	1/5	2/5	3/5	4	5/1	2/2	2/5	4/2	1/4	4	1/4	5/3	5	2/5	1	5/1	1/1	1/1	Līdzsvarotais
Andris B.	5	5/5	3/5	3/2	2/1	2	3/1	1/1	2/1	2/2	1/5	5	5/5	5/5	5	3/1	1	5/2	2/1	2/5	Līdzsv./vainotājs
Mārtiņš S.	4	2/5	1/2	1/2	5/4	5	2/4	2/1	2/2	4/1	2/4	5	5/5	5/5	5	4/2	1	2/2	1/2	1/2	Līdzsvarotais
Andris V.	4	4/1	4/3	3/1	1/2	3	3/3	1/1	3/2	3/2	1/1	3	4/3	2/4	2	3/4	1	2/5	1/2	2/3	Līdzsvarotais
Mārtiņš Z.	2	3/4	5/2	2/2	4/2	2	5/3	3/3	1/4	4/1	2/3	3	2/2	4/5	4	2/4	4	3/4	2/4	2/2	Padevigais
Edgars K.	2	3/5	1/2	2/1	2/1	2	5/2	1/1	2/2	2/1	1/1	2	4/5	5/2	2	2/2	2	1/1	2/1	1/2	Kompjūters
Ainārs B.	4	4/4	4/1	2/2	5/4	2	4/2	2/1	2/2	5/1	2/4	5	4/5	5/5	5	2/2	1	2/4	1/4	1/1	Līdzsvarotais
Andris B.	2	5/4	2/2	2/2	4/4	2	5/1	4/1	3/1	5/4	1/4	1	4/5	5/5	5	5/2	5	2/4	1/2	1/4	Padevigais/vain.
Kristaps D.	5	4/3	3/2	3/2	3/2	4	4/3	2/1	3/3	3/3	2/3	1	2/2	4/5	2	3/2	1	1/2	2/2	4/1	Līdzsvarotais
Bruno T.	3	4/5	2/1	2/4	5/2	5	1/5	5/2	4/4	1/2	4/5	5	2/2	2/2	2	1/2	1	1/4	4/4	1/1	Neadekvātais
Mārtiņš Z.	4	3/5	2/1	3/5	4/1	4	2/3	2/1	2/3	1/2	1/4	4	3/2	1/5	3	2/2	2	2/1	2/2	1/3	Līdzsvarotais
Ronalds B.	1	2/3	2/1	1/2	4/3	4	5/2	4/3	3/4	2/5	4/4	5	4/5	5/3	4	2/5	3	2/4	2/5	4/4	Padevigais
Vadims I.	2	2/2	1/4	2/1	3/4	4	2/5	3/4	4/4	3/5	4/5	5	5/3	4/4	5	3/4	2	4/3	3/2	4/3	Padevigais
Edmunds L.	3	2/1	5/4	2/2	2/5	3	4/3	2/2	3/4	5/3	2/4	4	2/2	3/1	2	2/3	3	4/2	2/1	3/5	Neadekvātais
Raitis R.	2	4/5	5/3	3/4	3/4	4	4/5	2/1	2/5	4/4	3/4	4	1/5	2/2	1	2/4	4	2/3	5/2	2/3	Neadekvātais
Aansis V.	5	5/5	4/2	5/1	3/4	2	5/3	2/2	4/4	5/3	3/2	3	2/2	2/4	1	2/2	4	1/2	3/2	2/2	Neadekvātais
Lauris V.	3	4/2	2/3	5/1	2/2	1	2/2	4/2	3/2	5/4	3/3	4	2/5	5/5	5	4/4	4	2/1	1/2	3/4	Vainotājs

## STILA NOTEIKŠANAS TABULA - 19.grupa - mēbeļu galdnieki (1.kurss-26respondenti)

Vārds, uzvārds	Padevigais				Vainotājs				Kompjūters				Neadekvātais				Līdzsvarotais				Rezultāts
	Jautājuma nr.	1	6/11	16/21	26/31	2/12	7	17/22	27/32	3/8	13/18	23/28	33	4/9	14/19	24	29/34	5	10/15	20/25	
Raivis V.	2	1/4	4/4	4/2	4/1	4	5/4	2/2	1/2	2/4	1/2	2	4/5	5/2	4	2/4	1	2/2	2/4	2/2	Līdzsv/kompjūter
Mārtiņš B.	4	4/4	1/4	4/2	4/4	2	5/2	4/2	2/2	2/2	2/1	1	5/4	4/4	1	2/4	2	1/4	2/5	2/2	Līdzsv/kompjūter
Aivars B.	4	5/1	1/1	4/2	5/1	1	4/2	2/1	1/2	4/1	1/1	2	1/5	5/5	5	1/4	1	1/1	1/2	1/1	Līdzsv/kompjūter
Juris G.	2	5/2	1/2	4/1	5/2	2	4/2	5/2	2/1	5/1	4/2	4	5/4	2/5	2	2/4	2	4/4	4/2	2/2	Padevigais
Normunds L.	5	2/2	1/1	1/1	2/4	2	4/5	5/1	2/2	4/1	2/4	5	5/5	5/5	5	2/4	1	1/1	2/1	2/1	Līdzsvarotais
Artūrs K.	4	4/4	4/2	4/2	5/5	2	4/4	2/2	2/4	5/4	1/4	4	5/5	4/5	4	4/4	1	2/2	5/2	1/2	Līdzsvarotais
Ivo L.	5	1/2	1/2	2/2	5/5	4	2/1	5/1	4/2	5/3	1/2	5	5/4	4/5	2	2/2	1	1/2	5/4	1/2	Līdzsvarotais
Ernests T.	2	5/4	2/3	2/4	5/1	5	2/2	3/1	1/2	4/1	1/3	5	2/4	4/3	5	1/1	2	1/4	4/2	1/2	Līdzsvarotais
Igors B.	3	3/5	1/3	3/4	2/1	2	5/1	2/2	1/2	4/2	5/2	1	1/4	4/5	4	4/1	1	1/1	1/1	1/1	Līdzsv/vainotājs
Miķis Š.	4	4/4	1/4	5/2	5/5	1	4/4	2/2	2/1	2/2	1/2	4	1/5	3/5	5	1/4	2	2/2	1/2	2/1	Līdzsvarotais
Ivars D.	4	1/4	4/5	2/4	5/5	2	5/3	4/2	2/4	2/1	3/3	5	5/5	5/5	5	4/5	1	2/2	1/5	1/4	Līdzsvarotais
Mārtiņš L.	5	2/4	2/2	4/2	4/4	4	4/2	4/2	2/4	2/2	4/2	1	4/5	5/5	2	2/4	2	2/1	2/4	2/4	Līdzsv/kompjūter
Rolands K.	4	2/4	2/2	2/2	4/5	4	4/1	2/1	4/2	2/4	2/5	1	2/2	5/3	2	4/2	4	1/2	1/4	1/2	Neadekv/kompj.
Mārtiņš B.	2	5/4	1/1	2/2	4/4	4	4/5	2/1	2/2	5/5	1/2	4	4/4	5/4	2	2/4	1	1/2	2/1	1/5	Līdzsv/padevigais
Ronalds J.	4	4/5	3/4	2/2	2/4	4	4/2	2/1	1/4	5/3	5/4	2	4/2	2/5	5	2/5	5	1/4	4/5	1/4	Kompjūters
Lauris B.	1	4/4	2/2	1/1	2/5	4	2/5	4/2	5/2	4/1	5/1	4	4/5	2/5	1	2/4	1	5/5	1/2	4/1	Padevigais
Oskars B.	3	4/2	2/3	5/4	2/4	2	4/2	2/1	2/2	2/4	1/2	2	4/5	5/4	4	3/4	3	2/2	4/2	2/2	Kompj./vainotājs
Edgars E.	5	4/5	2/4	4/2	2/2	1	2/1	5/1	4/5	2/3	5/2	4	2/2	3/2	1	2/1	4	2/3	1/2	2/2	Neadekv./vainot.
Aivars G.	5	4/4	1/4	3/2	4/4	2	5/2	4/2	4/4	5/3	1/4	5	4/5	5/5	5	3/4	1	1/1	1/1	2/1	Līdzsvarotais
Ģirts J.	4	2/3	4/4	4/2	5/2	3	4/2	3/1	2/2	4/1	2/2	3	2/4	5/2	2	2/3	2	2/4	1/2	3/1	Neadekvātais
Rihards K.	5	2/5	4/5	5/2	2/2	1	2/1	2/2	4/4	5/4	4/5	4	2/2	2/5	2	2/4	4	2/2	2/5	1/4	Neadekv./vainot.
Ivars L.	2	1/2	1/4	4/2	4/1	2	2/1	2/1	4/5	5/3	4/4	4	4/5	5/5	5	4/5	3	2/1	5/4	1/4	Padevigais/vain.
Andris M.	4	2/2	1/2	4/1	5/3	2	4/5	5/2	2/2	4/1	1/2	2	4/5	5/4	5	4/4	1	2/4	5/2	3/4	Kompjūters
Andis R.	2	2/2	1/2	4/2	2/2	2	4/2	2/2	4/5	4/2	4/2	5	4/4	5/2	5	4/5	4	2/2	4/2	2/1	Padevigais/vain.
Kaspars R.	5	2/3	1/4	4/2	5/1	2	4/2	2/5	2/3	4/1	2/4	4	2/4	2/3	1	2/2	2	4/4	4/2	3/1	Neadekvātais
Edgars Ž.	5	4/4	1/2	4/1	2/2	1	2/1	4/2	4/2	4/1	3/3	4	4/5	5/4	5	4/2	2	4/2	5/4	1/1	Vainotājs

## 5. Lomu raksturojumi.

Lūdzu izvēlieties raksturojumu, kurš visvairāk atbilst Jums un nepieciešamības gadījumā papildiniet to:

1. Esmu aizņemts ar rezultātu īstenošanu. Mana uzmanība ir koncentrēta uz izdzīvošanu. Esmu "darba zirgs" un man ir degoša vēlēšanās gūt panākumus. Vienmēr esmu aizņemts, nepatīk pārmaiņas.

---

---

---

---

2. Es ievēroju standartus un procedūru, patīk precizitāte, esmu kritisks pret kļūdām, neciešu steigu un straujas pārmaiņas. Cenšos, lai rezultāti būtu pēc iespējas labāki, sasniegti plānotā laikā, vajadzīgā kvantitātē un kvalitātē. Patīk pārzināt visas detaļas, personīgi rūpējos par kārtību.

---

---

---

---

3. Man patīk riskēt un darboties ar jauninājumiem, nospraust mērķi un apzināties, kas to apdraud. Patīk būt aizņemtam un strādāt kritiskos darba apstākļos. Man nav noteiktra darba laika vai sarunātu tikšanos. Neatzīstu laiku un mainu prioritātes. Esmu orientēts uz rezultātu, izmēģinu visu iespējamo, mani stimulē laika ierobežojumi.

---

---

---

---

4. Man patīk visu koordinēt un attīstīt. Regulāri atrodos notikumu degpunktā. Esmu viegli pieejams, izprotu uzdevumus kopumā, esmu godīgs, bet reizē stingrs. Man padodas iesaistīt citus audzēkņus darbībā.

---

---

---